

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Aarbog for Nors

Udgivet af
Norslands danske
Samfund.

„Historisk Aarvog for Mors“

koster pr. Aargang 2 Kr. 50 Øre.

Restoplaget af de otte første Aargange sælges samlet for 15 Kr., saalænge Eksemplarer haves; iøvrigt enkeltvis til Subskriptionspris.

Aarbogen er i Kommission hos P. Haase & Søn, København, og faas hos Landets Boghandlere.

Hovedoplag og Ekspedition hos Tømmerhandler Th. Christensen, Nykøbing Mors.

Historisk Aarbog for Mors

Udgivet af
Morslands danske Samfund
og
Morslands historiske Museum

XII
1930

I Kommission hos P. Haase & Søn - København

Morsø Folkeblads Bogtrykkeri

Bestyrelsen for
„Historisk Aarvog for Mors“:

Friskolelærer Ole Jacobsen, Ø. Jølby (Formand).

Tømmerhandler Th. Christensen, Nyk. M. (Kasserer).

Kommunelærer Marius Dahlsgaard, Nyk. M. (Redaktør).

Apoteker R. Olufsen, Nyk. M.

Brugsforeningsuddeler J. Sønderby, Ø. Jølby.

Det efterfølgende er en Del af en udførlig Selvbibliografi af Ingeniørofficeren og Jernbanebyggeren Søren Børgesen Vandborg Dyhr. Han indtraadte 1855 som Elev i Den milit. Højskoles yngste Afd.; blev efter Oprykningseksamen to Aar senere Sekondløjtnant i Ingeniørkorpset og Elev i Højskolens ældste Afd. og kom atter to Aar senere, efter bestaaet Afgangseksamen, til Tjeneste ved Ingeniørtropperne. I de nærmeste Aar herefter anvendtes han i Ingeniørkorpsets Stab, ved Befæstningsarbejder i Dybbølstillingen og ved Jernbaneprojekterings- og Kontrolarbejder i Jylland og Fyen. Ved Krigsudbrudet 1864 ansattes han ved den aktive Armees Ingeniør-Kommando med Tjeneste i Dybbølstillingen til 18. April; senere paa Fyen. — 1865—66 atter ved Jernbaneprojekteringer i Jylland; søgte og fik Afsked med Pension og som Premierløjtn. November 1866 og ansattes som Baneingeniør ved de jysk-fyenske Statsbaner. — 1874 Overingeniør for Anlægget af den syd-fyenske Jernbane; Driftsbestyrer for samme 1876. Efter tiltagende Svagelighed søgte og erholdt Dyhr Afsked fra sidstnævnte Stilling 1889.

1887 udnævntes han til Justitsraad og var 1879—85 Medlem af Odense Byraad. R. af Dbr. 1869. — men var allerede under Kri-gen 1864 indstillet til Tapperhedsmedaillen.

Gift: Christine Matzen, f. i Sønderborg 1845, † 1928.

Af
Søren Børgesen Vandborg Dyhr's
efterlædte Papirer.

(Ved *Anna Louise Küster*, f. Dyhr).

JEG ER FØDT den 10. December 1833 i Nykøbing paa Mors og blev kaldt i Daaben Søren Børgesen Vandborg Dyhr efter Moders Onkel og Plejefader Provst Vandborg i Janderup ved Varde. Den lille By havde i 1845 1259 Indvaanere (i Aaret 1801 651), var bygget af smaa uanselige Huse, tildels Bindingsværk og for enkelte Huses Vedkommende med Straatag. Byen havde tidligere haft betydelig større Udstrækning; men en Ildebrand i 1715 ødelagde en stor Del af Byen. 1748 blev Kirken delvis ødelagt ved Brand, og Hundretdaarsdagen, den 24. August, efter denne Ildebrand frygtede man en lignende Ulykke over Byen, ja, et bestemt Hus, hvorfra Ilden skulde udgaa, blev af Spaamanden afgivet, og paa den bestemte Dag var alle Byens Sprøjter (1) og hele Borgerskabet parat til at tage mod Fjenden, der heldigvis udeblev.

Mine Bedsteforældre paa Faders Side var Niels Peter Dyhr, der skal stamme fra Nymølle i Salling (han var født i Nykøbing), og Karen Margrethe Mørch. N. P. Dyhr var Snedker i Nykøbing paa Mors, men beskæftigede sig med forskellige Haandværk, navnlig skal han have været en særdeles dygtig Mekaniker og drev Uhrmageriet til en høj Grad af Fuldkommenhed.

Han var et Stykke af en Tusindkunstner; jeg mindes endnu fra min Barndom en Velocipede, som Bedstefader havde konstrueret, ganske som de i den senere Tid først opstaaede Velocipeder, men med Træhjul. Han var en stor Fugleven og havde en Samling af dresse-rede Kanariefugle, der kunde gøre allehaande Kunster. Han var tillige meget musikalsk. — Fader, Jens Peter Dyhr, var født den 9. November 1803 i Nykøbing og kom i en ganske ung Alder til Aalborg for at uddannes som Musiker og studere Generalbas under en Organist Zacho. Senere opholdt han sig et Aar i København for videre at uddanne sig i Musikken og derefter et Aars Tid i Aalborg for at lære Bogbinderiet. I Aaret 1828 etablerede han sig som Boghandler og Bogbinder i sin Fødeby og giftede sig samme Aar med Ane Dorthea Westphal. Fader var den første, og saalænge han drev Boghandelen, den eneste i den lille By, og det kunde vel ogsaa ofte knibe haardt at faa Ud-kommet ud af denne Forretning paa et Sted og en Tid, da literære Interesser stod paa et Minimum. Den hele Omsætning i Boghandelen indskrænkede sig til Salget af de almindelige Skolebøger, navnlig Balles Lærebog, en Bibelhistorie, Psalmebog, Luthers lille Katekismus og Skudsmaalsbog. Skønliteratur blev næsten ikke solgt, Befolkningen nøjedes med af og til at faa en aktuel Roman i et Læseselskab. — Efterhaanden som Familien øgedes, blev det mere og mere vanskeligt for mine Forældre at skaffe Balance mellem Indtægt og Udgift tilveje, skønt de begge arbejdede i fulde Maal; jeg mindes saaledes fra mine første Barneaar, at Moder faldede Almanakker etc., som Fader saa hæftede. Det blev derfor efterhaanden nødvendig for Fader at slaa ind paa andre og flere Veje for at skaffe Familien forøget Indtægt, og rask, arbejdsom og grundhæderlig, som

han var i al sin Færd, lykkedes det ham efterhaanden at etablere forskellige Erhverv, der ikke blot gjorde vort Hjem til et af de mere velhavende i den lille By, men ogsaa skaffede Fader en fremskudt Position blandt Byens Borgere, der hædrede ham med en Masse Tilidshverv. Som et Eksempel paa, hvad der i Aarhundredets første Halvdel kunde præsteres under smaa Provinsforhold, skal jeg her kun nævne, at Fader efterhaanden dels selvstændig, dels i Forbindelse med andre Borgere oprettede et Garveri og et Eddikebryggeri; han var dernæst Stadsmusikant, Organist, Forligskommissær, Kæmner, Stempelpapirforhandler, Hospitalsforstander, Direktør for Sparekassen for Mors, som blev stiftet ved hans Initiativ, Formand for Borgerrepræsentationen etc.

Mine første Barndomsminder knytter sig til Frederik den 6. Begravelse, 1839, da Klokkeringning fandt Sted i flere Dage. Mit Hjem laa paa Kirketorvet, og vi mødte selvfølgelig pligtskyldigt hver Dag ved Kirken for at hjælpe Folkene at ringe. — Vor Genbo var i en Række af Aar Enkeprovstinde Schade, hvis Mand havde forfattet Beskrivelsen over Øen Mors; jeg havde som Barn en usædvanlig smuk Sangstemme, og mindst én Gang om Ugen, sædvanlig om Fredagen, maatte jeg over til den gamle, sengeliggende Dame for at synge for hende — ved samme Lejlighed klippede hun altid mine Negle, naar det var en Fredag, — thi det forhindrede Tandpine, tror jeg nok. Til denne min smukke Sangstemme knytter sig en Barndomserindring. Et af de bekendte Tyrolerselskaber gav en Koncert ude i Anlæget. Vi havde en af Tyrolerne i Indkvartering, og han hørte mig da ofte synge i Hjemmet. Saa en Dag under Koncerten i Skoven, da jeg stod ved Siden af ham, tog han mig i Armene og satte mig op paa

et Bord, og nu maatte jeg paa hans Opfordring syng
en af vore Nationalsange for det hele Auditorium —
det var baade første og sidste Gang, jeg koncerterede
offentlig.

Vort Familieliv i denne lille vestjydske Købstad,
yderligere isoleret ved Beliggenheden paa en Ø, hvor-
til Færdselen om Vinteren ofte kunde være spærret i
flere Dage, var i høj Grad patriarkalsk. Vi Børn og
Fader stod tidlig op, om Sommeren Kl. 5 og om Vinteren
Kl. 6 a 7 efter Klokkeringningen. Vort Toilette blev
foretaget i Gaarden i en Spand Vand, om Vinteren
ved Hjælp af en Økse til at hugge Hul paa Isen. Der-
efter kaldte vi paa Pigerne, og en af os gjorde saa Ild
paa Komfuret. Komfuret dengang bestod af en Mur-
stensflade med en Røgkappe, der bar Skorstenen. Paa
Komfuret var anbragt et Par Ildgryder, og under Kap-
pen hang Kogekar etc. over Ildrister. Tørv og Lyng
var det eneste Brændsel, der blev benyttet. Der blev gjort
Ild ved Hjælp af de bekendte lange Pinde med støbt Svovl i
Enderne og Ildtøjskassen bestaaende af Staal, Flinte-
sten og gamle Klude, Trøske etc., som blev antændt
ved at slaa Gnister af Stenen ved Staalet. Saa gennem-
læste vi vore Lektier til Skolen og øvede os i Musik
en Timestid. Fader var meget musikalsk, og alle vi
Børn lærte et eller andet Instrument; selv spillede jeg
ganske godt Fløjte og Klaver og fuskede lidt paa Vi-
olin, hvad der senere var mig til stor Glæde i Livet,
Om Aftenen samledes Familien og Pigerne i Stuen om
et stort Bord, oplyst ved et enkelt Tællelys. Med de
Fordringer, der nu stilles til Belysning, synes det
utroligt, at en halv Snes Mennesker kunde faa tilstræk-
keligt Lys af en enkelt Tællepraas, der tilmed ikke al-
tid blev pudset i tilbørlig Grad, men stod med en osende
Tande; men Faktum er, at Arbejdet: Læsning, Syning,

Kartning, Strikning, Spind o. s. v. gik rask fra Haanden. Tællelys var jo det eneste kendte Belysningsmiddel, og sædvanlig støbte Familierne selv om Efteraaret de Lys, der skulde bruges i Aarets Løb. Denne Operation var en sand Festdag eller rettere Festnat for os Børn, da vi fik Lov til at være oppe og deltage i Arbejdet.

Vi snoede Vægerne af Bomuldsgarn og hængte dem paa Brikkerne, der var anbragt rundt omkring et stort Støbebord, hvis Plade med Brikkerne kunde drejes rundt. Ved Ovnen stod et stort Trækar med den smeltede Talg, og nu dyppedes efterhaanden Brikkerne i Talgen, indtil de fik den passende Tykkelse — Selvfølgelig blev der trakteret med Kaffe og Kage i Løbet af Natten.

Skolen var en almindelig Borgerskole, der selvfølgelig kun ydede de tarveligste Skolekundskaber. I Midten af Fyrerne engagerede saa en Del Familier en theologisk Kandidat til at læse med os Børn, hvorved vi fik en langt fyldigere Undervisning.

Ligesom Familielivet var patriarkalsk, var ogsaa hele Selskabslivet i den lille isolerede By Nord for Lands Lov og Ret i høj Grad patriarkalsk. Byens isolerede Beliggenhed foranledigede, at den opvoksende Ungdom væsentlig blev anbragt i Lære i selve Byen, etablerede sig i Byen og giftede sig der. Disse Forhold medførte, at Byen i Grunden dannede en stor Familie af Middelstanden, og dette medførte selvfølgelig atter en høj Grad af Selskabelighed. I det daglige Liv blev der spist til Middag Kl. 12; om Eftermiddagen Kl. 5 tog Manden, enten i Hjemmet eller sædvanlig i Klubben, den uundværlige Thepunsch, tynd The uden Fløde med en Snaps Rom; Kl. 6 spistes saa til Aften, Nadder, og derefter søgte Manden atter Klubben, dels for

at diskutere Dagens brændende Spørgsmaal — Politik kendtes dengang ikke — dels for at spille en L'homme, Polskpas, Trekort eller andre, undertiden Hazardspil, men i al Tarvelighed. Husmødrene samledes om Aftenen afvekslende i de forskellige Hjem for at nyde den kostelige brune Søsterdrik. Om Vinteren fandtes ikke faa Fornøjelser. I Reglen afholdtes en Række Baller, et Gammelmandsbal, to eller flere Ungdomsballer og et Børnebal. Desuden gav ikke sjældent omrejsende Skuespillere Forestillinger, ofte i længere Tid, og da vi sædvanlig havde en eller flere af Skuespillerne i Kvarter, fik vi Børn jævnlig gratis Adgang til Theatret ved at bære Skuespillernes Garderobe over i dette. At disse ambulante Selskaber ikke veg tilbage for store Opgaver, vil fremgaa deraf, at jeg har set et saadant Selskab give Oehenschlägers Aladdin paa Theatret i Nykøbing; de 40 hvide og 40 sorte Slaver blev repræsenteret af — 2 Bagersvende. Ofte fandt Dilettantforestillinger Sted i velgørende Øjemed, og det skal siges at ikke faa af Byens quasi Skuespillere langt overgik deres bestaltede Kolleger. Det var som oftest Oehenschlägers Syngestykker, der maatte holde for: Frejas Alter, Garrick etc.

Den midterste Del af Byen med Kirken er bygget paa en Ø i Fjorden — Holmen hedder den — og denne ældre Del af Byen har utvivlsomt været helt omflydt af Vand. Dette er efterhaanden blevet opfyldt, og den nyere By er saaledes bygget paa opfyldt Grund og meget lavt beliggende. Som Følge heraf er Byen udsat for Oversvømmelser fra Fjorden under vedholdende Vestenstorm, der driver Vandet fra Vesterhavet ind i Nissum Bredning og videre op i Fjorden. — Under slige Forhold er alle Gader omkring Havnen og paa Byens lavt beliggende Punkter aldeles oversvøm-

met, og Færdselen maa da ske ved Baade til stor Fryd for Ungdommen. Den største Oversvømmelse, jeg mindes, indtraf i Januar 1839. Omtrent hele Byens Befolkning flygtede ud paa Landet; vor Familie opholdt sig et Par Dage i Tødsø, skønt Vandet ikke naaede vort Hus, der var beliggende paa Holmen. — Den 3. April 1841 Kl. 4—5 Eftm. gik et hæftigt Jordskælv over Thy og Mors. Jeg mindes tydelig, at jeg sad i min yngste Broders Vugge, der begyndte at gyngede op og ned. Glas, Kopper, Skeer etc. i et Hjørneskab slog mod hinanden, Døre sprang op, og Rystelsen efterlod sig ikke faa Revner i Mure og især Skorstene. Thy og Mors er Danmarks vulkanske Egne og ikke sjældent udsat for mindre, lokale Rystelser. Forchhammer mener, at disse Jordbevægelser skyldes Sammenstyrtninger af store Hulheder i Kridtlaget, der findes under de nyere Formationer. Hvad der bestyrker denne Anskuelse er Tilstedeværelsen af de mange „Jordfaldshuller“, store tragtformige Fordybninger, hvorfra Vandet har underjordisk Afløb, der skyldes Sænkninger af Jordmasserne. Ogsaa Søerne, Vester Vandet og Nors Søer, i Thy viser underjordiske Vandforbindelser, da de viser lignende Forhold som Zirknitzer Søen. Umuligt er det jo ikke, at Stormfloden 1839 har tilvejebragt store Hulheder i Kridtlagene, hvorefter Rystelserne paafulgte i 1841.

Den 6., 7., 8. og 9. December 1895 hærgede en voldsom Stormflod og Oversvømmelse Limfjordsegnene. I Nykøbing var Vandet 6" over d. V., ved Lemvig 8". I Nykøbing var $\frac{3}{4}$ af Byen oversvømmet: Havnegade, Rings-, Smalle-, Brygger- og Skovgade, Fjordgade, en Del af Raadhustorvet, (Baade sejlede til Apotheket), Nørregade, Nygade, Asyl- og Vestergade, Grønnegade, Nørrebro etc. Først 4.-Dagen begyndte Vandet at synke. — Og mærkværdig nok. Den 16. December 95

1 $\frac{1}{2}$ á 2 Eftermiddag sporedes meget stærke Jordrystelser i Thy og paa Mors.

De religiøse Spørgsmaal fik dengang meget stor Betydning. Grundtvigianismen, baaren frem af Algreen, et Bysbarn og en af Faders bedste Venner, fik paa Mors en særdeles frodig Jordbund. Dette Spørgsmaal ligger dog udenfor disse Blade — denne Bevægelse er skildret af Pastor Nygaard. Jeg skal kun bemærke, at Algreen kom senere, ved Faders og flere gode Venners Bistand, til København for at tage teologisk Embedseksamen, og her var han mig under de første Aars Ophold i København en faderlig Ven og Støtte.

Beliggende ved Limfjorden var Byens Ungdom væsentlig henvist til Vandsporten. Udenfor Skoletiden var vi paa Fjorden tidlig og sent. Om Foraaret, naar Skibene skulde ud, maatte vi Drengene til Vejrs for at sætte Fløj og Fløjknep paa Mastetoppen, og ofte fulgte vi et eller andet Skib et godt Stykke op eller ned af Fjorden for senere at returnere med vore medhavende Baade. Ved Siden af Sejlporten drev jeg Fiskerisporten i høj Grad. Jeg og et Par jævnaldrende Kammerater forfærdigede selv vore Fiskeredskaber, Net, Krogebakker, Bril, Lystre etc. og gik saa om Aftenen ud med Fiskerne at sætte Krog og Garn for om Morgenen atter at røgte dem. Paa denne Maade forsynede jeg vort Hjem med ikke saa lidt Fisk, navnlig Aal og Rødspætter. Fisk var forøvrigt ikke i stor Pris, for faa Skilling fik man en hel Snes Rødspætter. Om Vinteren gik det selvfølgelig løs med Issporten, Skøjteløbning, Isbaade, Karusseller paa Isen etc., og ikke faa opnaaede en ualmindelig Færdighed i Skøjteløbning. Desuden var det en særlig Morskab for os Drengene, ja Piger med, paa de høje Bakker Syd for Byen at rutsche paa „Kilker“ — Slæder — ned i susende Fart, ubegribeligt, at ikke

baade Arme, Ben og Hals gik i Løbet ved disse halsbrækkende Kunster. — Om Sommeren foretoges hyppige Ture til Højriis, [en Herregaard 1 Mil Syd for Nykøbing, hvor der fandtes en lille Skov og en smuk Have, den eneste større Træplantning paa Øen] og til Sallingsund, Færgegaarden til Salling, fra hvis Lyngbakker haves en imponerende Oversigt over Mors, Salling og Limfjorden. Udenfor Øen kom vi sjældent, selv en Tur til Nabobyen Skive eller Thisted var en Begivenhed og medtog ofte flere Dage. — Et Par Gange i mine Drengaar foretog Fader og Moder med alle Børnene en Rejse til Ringkøbing og Varde for at besøge Moders Slægtninge. Denne Rejse var en hel Revolution i Huset, der blev lukket og slukket under Fraværelsen. En Vogn og Heste blev lejet til hele Rejsen og Madkurv medtaget. Rejsen gik i Reglen over Thyholm, hvor der overnattedes, næste Dag til Holstebro og tredie Dag til Ringkøbing. — Grusede Veje — endelige Chaussée — fandtes selvfølgelig ikke paa Vestkysten, kun sporslaaede Furer i Heden angav Retningen; blev Sporene saa dybe, at Vognakselen tog fat i Lyngen, blev Sporene fyldt med Lyngtørv og afhugget Lyngris. Ofte valgtes Bækløbene til Kørsel, idet der i Bunden af disse fandtes fast, lejret Sand.

Blandt Aarets Festdage var Julen selvfølgelig Børnenes Fest; flere Dage i Forvejen begyndte Forberedelserne til Kagebagning og Pebernøddeskæring, en Forretning, som alle Børn deltog i. Juleaften bød paa den traditionelle Risengrød, Gaasesteg og Æbleskiver; bagfter Kortspil om Pebernødder. Juletræ og Julegaver kendtes kun lidet. — Undertiden slog 2 a 3 Familier sig sammen for at pynte et Juletræ med Godter og Smaagenstande, som saa fordeltes mellem Børnene ved Lodtrækning. — Nytaarsaften bragte „Potter paa Døre“

en stor Fryd for os Drengene, der jo undertiden havde et Horn i Siden paa en eller anden Storborger, som saa fik sin „Potte“, men til liden Fornøjelse for Husejeren. — Fastelavn fandt os oppe langt før lys Dag med de i Forvejen pyntede Fastelavnssris, og nu gik det løs med Oppiskning overalt i hele Byen; en slig Heltegering blev honoreret med Boller eller en Smaamønt. Om Dagen blev slaet „Katten af Tønden“ eller med tilbundne Øjne slaet til Potten. Ofte foranstaltede Byens Søfolk stort Optog gennem Byen med Baade paa Slæder og bemandede med Søfolk i de mest brogede Dragter. — En Festaften, som jo nu er fuldstændig forsvunden, var Helligtrekongersaften; saa kom de tre Konger i hvide Skjorter med en stor Syvstjerne med Lys, og som drejedes rundt. De bad om Forlov at komme ind og synge Helligtrekongersangen og fik saa en Gave. Ved Aftensbordet brændte Helligtrekongerlyset, i Reglen et Lys med 3 Grene, men ofte blev Lyset lavet med 5 Grene, og i Bunden af Lyset blev undertiden hemmelig anbragt en Smule Krudt, der ved Eksplosionen bragte Forskrækkelse og, hvad værre var, en hel Del Tælle med sig omkring i Stuen. — En Fest, der desværre jo er fuldstændig forsvunden, var St. Hans Aften. Der fandtes, saavidt mig bekendt, ingen Helligkilder paa Øen, men lidt Øst for Byen ved Øster Strand ved Limfjorden fandtes rigelige Kildevæld i Forstranden under Fjordbrinkerne. Her blev da St. Hans Aften nedgravet Tønder uden Bund, som saa i kort Tid fyldtes med klart fersk Vand. Paa Kilstedet blev opslaaet Telte, anbragt Borde og Bænke, og i syngende Skarer „Sct. Hansdag er Glædens og Midsommers Fest“ drog Byens og den nærmeste Landbefolkning til Kilden, spiste og drak, sang og morede sig til langt ind i den lyse Midsommernat.

Befolkningens Levevis var tarvelig, men solid. Levnedsmidlernes Pris var selvfølgelig særdeles lav, begrundet i, at Landboernes Produkter, som letbedærlige Varer, ikke taalte lange Transporter, og de stedlige Kommunikationsmidler var i høj Grad forældede og slette. En Snes Æg og et Pund Smør kostede ca. 8 Skilling (omtr. 16 Øre), 1 Pd. Oksekød ligesaa, Fisk kunde faas til et helt Familiemaaltid for ganske faa Skilling. Hornfisk betragtedes som Svineføde, en Hare solgtes for 10 á 12 Skilling, og for Salget af Gæs gjaldt den ganske snilde Regel, at Pundet kostede i Skilling, hvad Gaasen vejede i Pund. Og disse lave Priser gjaldt, trods der hvilede en ikke ringe Konsumtion paa Indførsel af Fødevarer til Byen. Da Byen laa fuldstændig aaben fra alle Sider, og Konsumptionsbetjentene kun havde Vagt ved Hovedadgangen til Byen, blev der selvfølgelig smuglet store Kvantiteter af Levnedsmidler ind i Byen.

Et Forhold maa jeg her omtale, saa ejendommeligt, at det næppe kunde tænkes udenfor en saa lille og isoleret Plet som Nykøbing. En Proprietær Sørensen til Irup, en Herregaard i Thy, havde faaet den komiske Ide at tildele en Del af Byens Borgere forskellige Titler. Saaledes blev min Svoger, P. K. Bang, udnævnt til Etatsraad, hans Broder, N. M. Bang, der ogsaa var Købmand, til Justitsraad, Købmand Knudsen fik Titel af Baron, Prokurator Callundann af Kammerherre, en fhv. Købmand, L. Ettrup, blev tildelt, uvist af hvilken Grund, en militær Rang som Major. En harmløs Spøg, som den hele Sag fra først af var, saa prægede disse Titler sig efterhaanden ind i den almindelige Bevidsthed og blev adopteret i den daglige Omtale, saa at disse Mænd aldrig blev nævnt ved deres Navn, men udelukkende ved deres Titler. Købmand Bang var en

ubestemt Person, Etatsraaden derimod var kendt over hele Øen, ja endog i Nabobyerne. Det blev fortalt, at Thistedboerne var meget fornærmede over, at Sørensen havde forbigaaet deres By, hvortil han jo nærmest hørte, men Majestæten paa Irup var ubønhørlig, og Thisted fik ingen Titler. Det var nu iøvrigt ingen let Sag at faa en Titel, eller, naar man alt var tildelt en saadan, da at faa en højere Rang; forgæves blev Sørensen ansøgt om at lade N. M. Bang rykke op fra Justits- til Etatsraad, og da man ved Majorens 70-aarige Fødselsdag henstillede til „Kejseren“ i Thy om at tildele ham Rang som Oberst, blev det allernaadigst afslaaet, og Majoren gik i sin Grav som Major. En lille Gade i Byen blev opkaldt efter ham: „Majorens Gyde“; hvor vil dette Navn give Efterslægten noget at spekulere paa! Da Frederik den Syvende med Grevinde Danner i Halvtredserne besøgte Byen og hørte alle disse forskellige høje og lave Rangtitler suse om Ørene, blev han selvfølgelig yderst forbavset over, at den lille By rummede saa store Folk; da han saa fik Sammenhængen at vide, lo han hjertelig over denne Spøg og lod sig de Herrer præsentere.

Møntforholdene var i mine Drengaar i en overordentlig Konfusion. Rigsmønten var Rigsdaler á 6 Mark á 16 Skilling, men dels saa godt som aldrig de gangbare Møntsorter (Specier, Daler, Mark, 3- og 4-Skillinger i Sølv og Skillinger i Kobber), dels regnedes der i den daglige Handel og Vandel efter helt andre Møntenheder. Hyppigst brugtes „som man tæller Pengene“. Enheden her var den lybske Skilling, den eneste Sølvmønt, der i Forening med preussiske Dalere fandtes i Cirkulation, og som blev ført til Øen af Prangerne, der i Holsten solgte Fedekvæget. En lybsk Skilling var $3\frac{1}{5}$ Skilling Rigsmønt, altsaa 5 Sk. paa en Rigsmark,

men ved „som man tæller Pengene“ udgjorde 4 lybske Skillinger en Mark. — Desuden regnedes hyppigt med holstensk Kourantmønt, idet en Kourantmark var lig 8 Lybsk-Skillinger.

Byens gamle Raadhus var bygget ind i vor Have; det bestod af en gammel ussel Rønne med Bolig for en Arrestforvarer, en Thingstue — fire nøgne Vægge — og bag denne to smaa Arrester. Under disse fandtes et Par mørke, fugtige, raakolde Huler, ret et mæmertinsk Fængsel, bestemt for farlige og genstridige Fanger. Da Arresternes Vinduer stødte ud til Haven, fandt vi Børn ofte Lejlighed til at stikke lidt Godter, navnlig Tobak, til Fangerne. Jeg erindrer navnlig en stadig Gæst i Fængslet for Gadeuorden og smaa Rapsier — en ung Mand, hvis velklingende nom de guerre var „Pølse“, som vi havde udkaaret til vor særlige Yndling. I Thinghusets modsatte Ende fandtes en lille Celle, bestemt for Sindssvage. Det var et usselt lille Hul, nøgne Vægge og Murstensgulv, uden Kakkelovn, kun en Bunke Halm til de Ulykkelige, der lig vilde Dyr blev indespærret her. I mine Barndomsaar befandt sig i dette Hul i en Række af Aar en stakkels mandlig Idiot. Jeg mindes endnu hans skrækkelige Ydre, naar han rakte Hænderne ud af de tilgitrede Vinduer for at faa et eller andet af os. Langt, uredt Haar og Skæg, aldeles nøgen baade Sommer og Vinter, udstødende uarticulerede Hvin, lignede han bogstaveligt et vildt Dyr, men som et saadant blev jo Idioter dengang betragtet.

Mine Smaafærier tilbragte jeg hyppig paa en gammel Herregaard paa Øen, Ullerup, omgiven af vaade Grave. Den tilhørte Justitsraad Stadel. Han var ret en Mand fra Aarhundredets første Halvdel, Royalist til Fingerspidserne; os Drengene talte han aldrig til, skønt

han særlig godt kunde lide mig, der var opkaldt efter hans bedste Ungdomsven, Moders Onkel og Plejefader, Provst Vandborg. Han havde derfor lovet at støtte Fader med mit Ophold i København, hvis jeg vilde være Præst, og det blev da bestemt, at jeg skulde gaa den

„Den gamle Sparekasse“, Dyhrs Gaard.

studerende Vej og blive Theolog, hvorfor jeg meget ivrig begyndte at læse Latin, da det private Kursus blev oprettet i Byen af den før omtalte theologiske Kandidat, senere Sognepræst til Valsbøl i Slesvig og Thorup i Nordsjælland. E. Th. Brask.

Justitsraad Stadel var overalt omtalt for sin store Godgørenhed men tillige for sin Originalitet. Han var overordentlig hidsig, men blev straks god igen; man fortalte desaaarsag, at naar han i Gaard eller Mark saa noget, der vakte hans Misnøje, og hans Vrede blussede

op, da tog han Frakken af og bankede den med sin Stok, indtil Hidsigheden var forbi, og saa først behandlede han Sagen med Synderen; dette være sagt til Mandens Ære.

Under saadanne Forhold tilbragtes altsaa Barneaarene i Hjemmet, da det mærkværdige Aar 1848 vendte op og ned paa alt. Selvfølgelig var jeg som 14-Aars Dreng ikke i Stand til fuldt ud at fatte Betydningen af de paa hinanden følgende Begivenheder, men dog moden nok til at se, at der var en anden Tid i Gære. Da Efterretningen om Louis Philippes Flugt fra Paris kom til Nykøbing, stod jeg parat til at gøre en Fodtur til Ullerup; jeg meddelte selvfølgelig den gamle Justitsraad Nyheden, og var Betydningen af denne mig ikke ganske klar, saa fik jeg den dog at vide gennem den Forfærdelse, der ved min Fortælling stod malet i den gamle Mands Ansigt. — Slag i Slag kom nu Begivenhederne, Chr. 8. Død, Frederik 7. Tronbestigelse, det slesvig-holstenske Oprør og den deraf resulterende 1. slesvigske Krig etc., og vakte hele Nationen til en Energi og en Begejstring efter en Menneskealders Døs og Drøm, som kun den kan fatte, der selv har staaet midt i disse Begivenheder, Ansigt til Ansigt med de Forhold, der skulde føre til uanede Katastrofer for vort Fædreland. Navnlig optog Krigen hele Befolkningens Interesse og Tanke. Stedlige Aviser fandtes ikke paa Øen, og kun enkelte Berlingske Tidender holdtes af faa Privatfolk og i Klubberne; nu blev Begivenhederne fra Krigsskuepladsen opslaaet paa Kirketorvet og havde altid en villig Læse- og Tilhørerkreds. Enkelte af Byens unge Mænd gik som Frivillige med i Krigen, Byens bosiddende Borgere dannede en Landstorm, fik Geværer udleveret fra Krigsministeriet og havde jævnlig Øvelser i Exercits og Skydning paa Øret ved Østerfjord. Da

jeg, som tidligere fortalt, blæste godt paa Fløjte, fik jeg det ærefulde Hverv at gaa i Spidsen for Borgerkorpset, naar det fra Torvet marcherede ud paa Øvelsespladsen. Øvelserne lededes af Byens Toldforvalter, Kammerjunker Holstein, tidligere Officer i Garden, senere bekendt for hans Project til den store Vildmoses Udtørring. Jeg var ikke lidet stolt over, spillende Tappentreg eller en anden Parademarch paa min Picolo-fløjte, at gaa foran Kammerjunkeren. Ikke mindst greb Begejstringen os halvvoxne Børn, vor Patriotisme fandt først et Udslag i Drillerier mod enkelte Hjemmety-skere, særlig gik det ud over en tysk Farver, der nylig havde etableret sig i Byen, iøvrigt vistnok en skikkelig Mand, der tænkte paa alt andet end Spioneri. Det gik først ud over Mandens Ruder, senere maatte hans Ænder, som søgte til et Aaløb, der fandtes ved Skolebygningen, undgælde, de blev ubarmhertig hals-huggede og derpaa afleverede til Ejermanen. En bekendt Hestehandler, som ligeledes blev anset for Spion, blev fulgt ud af Byen under et Bombardement fra os Dreng af raaden Frugt, raadne Æg etc., saa han kom næppe senere til Byen i den nærmeste Tid. Politiet lagde sig dog efterhaanden mellem disse voldsomme Udbrud af Drengepatriotisme, og denne fik derefter en værdigere Opgave i Fabrikation af Charpi til Hospitalerne, i Støbning af Blykugler og Lavning af Patroner til Armeen; det var ikke ganske ringe Kvantiteter af Ammunition, der fra vor lille By gik til Armeen. Som et lige saa betegnende som djærvt Udslag af den patriotiske Begejstring og den store Harmen over Oprøret kan følgende lille Beretning tjene: Toldkontrolløren i Nykøbing, Schack, bestilte i England hos en stor Lervarefabrik et større Parti Fajance-Lerkar, et væsentligt Appendix til et Servantestel. I Bunden af disse Kar

fandtes 2 Portraiter, Hertugen af Augustenborg og Prinsen af Nør, hver med en Strikke om Halsen og med følgende Underskrift:

„I to Forrædere ere tilvisse,
derfor skal alle Danske paa jer . . . .“.

Der findes vistnok endnu enkelte af disse Minder fra Treaarskrigen paa Øen.

I April Maaned 1848 blev vor lille By, som hele Jylland, aldeles pludselig opskræmmet ved Efterretningen om Slavernes Røvertog gennem Provinsen. Trods det, at der dengang ikke fandtes nogen Telegrafforbindelse mellem Byerne, løb Rygtet paa en hidtil uforklarlig Maade helt op gennem Jylland, at Slesvig-Holsternerne havde sluppet Tugthusfangerne (Slaverne) i Glückstadt og Rendsborg ud, for at de skulde plyndre og afbrænde alt paa deres Vej, og saa absurd dette Rygte end var, blev det dog troet. Hele Jyllands Befolkning rejste sig som én Mand for at forsvare deres Arne. I vor lille By blev alle bevæbnede, dels med Geværer, dels med Høtyve, Leer, Grebe etc., og forsaavidt disse ikke slog til, blev der af samtlige Smede Dag og Nat lavet Jernspyd, der blev sat paa en Træstang og brugt som Lanse. Flere ældre Landsenerer rejste omkring paa Øen og øvede Befolkningen i Brugen af Lanse. Selv havde jeg erobret en gammel Fuglebøsse med Flintlaas — til Krudt og Bly havdes der jo let Adgang i Købmændenes Butikker i disse Krigstider. Om Natten omgav en Kordon af Vagtposter hele Byen, og endnu henved 50 Aar efter staar denne Scene lyslevende for mig, Byens gamle adstadige Borgere patrouillerende med en Høtyv paa Skuldrene. Mærkelig nok, at ingen Ulykke skete; mange pudsige Scener forefaldt, naar en eller anden skikkelig Stakkel kom til Vagtkæden og blev antagen for en udbrudt Slave. Da saa Efterretningen kom,

at Aalborg var taget og Skive afbrændt af Slaverne, drog en stor Flok af Øens Beboere under Anførsel af en bekendt Landsbysmed til Sallingsund, bevæbnet med 2 smaa Kanoner, som til daglig Brug forrettede Tjeneste som Signalskyts ved festlige Lejligheder, for at forhindre Slavernes Overgang over Sundet, skønt det maatte synes lidt utroligt, at disse Herrer skulde kunne passere det $\frac{1}{4}$ Mil brede Vand, da alle Baade i Forvejen var førte fra Salling til Fjordens Morslandsside, Snart kom der dog Fornuft og Ro i Gemytterne, og det hele opløste sig i Latter.

Under de mange og lange Vaabenhvil i den 3-aa-rige Krig fik Øen hyppig Indkvartering, og i mit Hjem fik vi da gerne en eller to Officerer. Fra Tiden før Krigen mindes jeg en af vor Indkvartering, Kaptain, senere General, de Meza. Han var allerede den Gang en Original, gik midt om Sommeren i Kappe og passerede aldrig forbi et aabent Vindue uden at lukke det. I Krigen havde vi bl. andre Officerer en Kaptain Silberloh i Kvarter; jeg erindrer, han fik Stuearrest for en Disciplinærforseelse. Tidlig og sent var jeg i Selskab med disse eller med Soldaterne, og mine tidligere theologiske Ønsker fik et betænkeligt Grundskud ved de kønne Uniformer og den krigerske Begejstring. Jeg begyndte derfor at glide over til den militaire Side, og det varede ikke længe, inden mit Ønske om at blive Officer kom frem i et Familieraad. En mægtig Impuls til denne Forandring i Valget af min fremtidige Livsstilling var sikkert den Omstændighed, at et Par af mine Bysbørn, hvis Forældre stod i et nærmere Venskabsforhold til mit Hjem, havde valgt den militaire Livsbane, nemlig afdøde General Stjernholm, der som Helgesens Stabschef skulde vinde uvisnelige Laurbær ved Frederiksstads Forsvar i 1850, og afdøde Ingeniørkap-

tain Nyholm, der dengang var Elev paa den kongelige militaire Højskole. Da min Velynder, Justitsraad Stadel, tilbød at understøtte mig under min Forberedelse til Optagelse paa Højskolen, blev det saa bestemt, at jeg skulde anbringes i Maribos Realskole i København. I April 1850 blev jeg konfirmeret, og faa Dage efter sejlede jeg med Fader i en lille Jagt til Aalborg og derfra med Dampskibet „Iris“ til København.

Morsingboernes politiske Liv under Provisorierne.

(Af stud. mag. *Holger Hansen*).

1.

EFTERFØLGENDE ARTIKEL, der især er skrevet ud fra et almindeligt Studium af politiske Forhold i Danmark fra 1877—94 og udfra Undersøgelser af de lokale Aviser paa Mors, er et Forsøg paa at give en enkelt Valgkreds' politiske Historie i en Række bevægede Aar. De enkelte Rigsdagsmænds Arbejde og hele Forhold paa Rigsdagen, deres Betydning for Danmarks Udvikling som Helhed forstaas kun til Bunds ved at efterspore deres Gerning i Valgkredsen og belyse den Baggrund, paa hvilken de er blevet valgt.

Udviklingen i de forskellige Kredse gaar vel som Regel nogenlunde parallelt. Sammenslutningen og Splitelsen af de paa Landet dengang saa eneraadende Venstregrupper og deres Forhold til det politiske Højre er vel nogenlunde ens over hele Landet, selv om deres indbyrdes Stilling som oftest bestemmes af den enkelte Situation paa Rigsdagen og den partipolitiske Taktik. Og alligevel har hver Kreds sine bestemte Særegenheder, der adskiller den fra andre Kredse. Befolkningen i de forskellige Egne af Landet kan ikke være ens indstillet overfor Politiken; og de Folk, som vælges til Fø-

rere og derved bliver et Udtryk for en almindelig Stemning i Kredsen, er alle forskellige.

Det er derfor af vital Betydning for den, der vil forstaa hele Danmarks politiske Udvikling i et bestemt Tidsrum, at kende Stemningen i de enkelte Valgkredse, og ikke mindst gælder det for den Tids Vedkommende, hvor hele Landbefolkningen (maaske fraset Arbejderne) vaagnede til selvstændigt politisk Liv og gav det Udtryk ved Valg af „egne Folk“ til Rigsdagsmænd, saaledes at disse snart blev Flertal i Folketinget.

Tiden under Estrups Provisorier er de store Brydningers Tid. Det er Ideerne, Principperne, det gælder. Stillingen er for eller imod; forsøger en eller anden „at dele“, at lave Forlig, standses han før eller senere og bliver ugleset af de andre. Da det endelig i 1894 lykkedes at faa et Forlig i Stand, var det ogsaa kun at vente, at de moderate (Bojsens Gruppe) maatte lide Nederlag næste Valgdag. Et typisk Eksempel finder vi her netop i Morsøekredsen, hvor Folketingsmand C. Ravn, der stemte for Forliget, falder for en radikal Gaardejer paa Øen.

Forholdsvis tidligt kom Mors med i det politiske og aandelige Røre og tog straks Parti imod det gods-ejerlige konservative Parti og imod de akademiske nationalliberale. 1866 ved første Valg efter den nye Grundlov valgtes til Folketingsmand for Thisted Amts 4. Valgkreds Byfoged *Schjørring*, der straks sluttede sig til det nationale Venstre. Hvorledes hans politiske Liv i 70'erne formede sig, skal senere omtales. Men det vil være formaalistjenukt først at kaste et Blik paa den eller de Mænd, der først og fremmest har Æren af at have vakt Morsingboernes politiske Interesse. Hele Æren tilkommer naturligvis ikke nogen enkelt, men der er dog en Mand, der i højere Grad end andre i den Tid og i denne Henseende har Krav paa Morsingbo-

ernes Bevaagenhed. Det er Højskoleforstander *A. Kr. Povlsen Dal*.

Han er født 31. Maj 1826 i Østermølle ved Lemvig, hvor Faderen var Møller. Tidligt kom han paa Seminariet, og i denne Tid og den nærmest følgende paavirkedes han stærkt af to Mænd. Den ene er Seminarieforstander *Ludv. Chr. Müller* paa Ranum, hvis Virksomhed havde vakt adskillig Opmærksomhed, og som mange af den Tids Unge senere erindrede med Taknemmelighed. Af ham lærte Povlsen Dal den egentlige Grundtvigianisme at kende, og som det gik saa mange andre, paavirkedes han mest af den Ide i Grundtvigianismen, nemlig den nationale, der netop i disse Aar — ca. 1848 — maatte have Forudsætning for at finde Ørenlyd.

Efter at have faaet sin Eksamen kom Povlsen Dal straks i Forbindelse med den senere saa berømte Pædagog *Kr. Kold*, og af ham lærte Povlsen Dal, hvorledes en Skole skulde være for at være ideal: „fri“ og „vækkende“, fri i den Forstand, at Undervisningen ikke var baseret paa Tvang eller Lærebøger, og vækkende i national og religiøs Henseende. Det er derfor naturligt, at han hurtigt kom til den Opfattelse, at Højskolen var hans naturlige Virkefelt og det Sted, hvor han skulde gøre sin Indsats i Livet.

Efter at have været Lærer under *Kr. Kold* i adskillige Aar, begyndte Povlsen Dal 1. Nov. 1864 Højskolen paa Mors med en halv Snes Elever fra det nærmeste Opland. I den følgende Tid gaar det op og ned med Skolen; det kniber for det meste med at faa den til at gaa rundt i økonomisk Henseende, og bedre bliver det ikke, — trods Indsamlinger fra Beboerne, da Statstilskuddet i 1875 toges fra Højskolen paa Grund af Povlsen Dals politiske Virksomhed. Det gaar fra nu af meget smaat; en Grund mere var vel, at der i 1884

oprettedes en „Morsø Landboskole“, der lededes konservativt (af Distriktslæge *Faartoft*, Kammerjunker *Hedemann* og Pastor *Pedersen*), og derfor fik Statsunderstøttelse.

I 1885 tvinges Povlsen Dal til at sælge Højskolen og rejser da med Familien til Amerika. Han blev der dog ikke ret længe; kunde ikke rigtig faa noget i Gang ved Landbruget derovre og vendte hjem igen 1892. Faa Aar efter — 1899 — døde han efter i de sidste Aar væsentlig at have levet af en forholdsvis ringe Statspension.

Som det allerede fremgaar af ovenstaaende, deltog Povlsen Dal meget i det politiske Liv paa Mors, og fra sin tidligste Ungdom ansaas han for at være meget radikal. Saaledes skriver „Morsø Avis“ i et Referat af et socialistisk Arbejdermøde i Nykøbing 27. Marts 1873 om Povlsen Dal: „... men det mærkeligste ved hans Optræden ved Mødet var dog hans Udtalelser om Socialismen, thi vel erklærede han, at han ikke billigede de danske Socialisters Forbindelse med „Internationale“, men vilde de afstaa fra denne Forbindelse, kunde han maaske gaa med dem...“.

Det vil dog absolut være forkert at stemple Povlsen Dal som Socialist. Hans Stilling til dem er allerhøjest som Lars Bjørnbaks (i Viby ved Aarhus), der kommer med lignende Udtalelser, og som hele sit Liv indtager en velvilligt afventende Holdning overfor Socialdemokratiet. Men at Povlsen Dal er en af de Grundtvigianere, der i hele Landet er mest venstreorienteret, fremgaar alene af hans Glæde over det forenede Venstres Dannelse i 1870, og ved hvilket de mest renlivede Grundtvigianere sluttede sig sammen med de mest yderliggaaende Bjørnbakker. Samlingen medførte, at den solide jyske Bonde, *N. J. Termansen*, og Folketingsmanden fra Mors, Schjerring, meldte sig fra og optraadte

i Tinget som „Udtraadte“. Senere — 2. April 1877 — skriver Povlsen Dal et Brev til *Høgsbro*, af hvilket hans hele Stilling fremgaar:

„Kjære Hr. Høgsbro! Saa er da Kampen aabnet mellem Grundtvigianerne paa det politiske Omraade. . . . F. E. Bojsen fortæller i et Brev til Otto Jacobsen, at der tænkes paa en Kæmpemodadresse; saadant er vi heroppe ikke videre stemt for, men vil jo nok være med, hvis det kommer. Saadanne Fællesudtalelser har som oftest ikke stort at sige, og kom der en saadan fra Venstregrundtvigianerne, saa vilde det straks hedde — naar der var mange Navne under — det er Bjørnbakker og Socialister Størsteparten af Underskriverne . . .“.

Det er dog trods alt et stort Spørgsmaal, om man endda kan regne Politiken for at være det vigtigste Formaal for Povlsen Dal. Hans Maal er at vække Folket nationalt og religiøst. I Aar bog for Mors 1921 offentliggøres en Række Breve fra 1869—70 skrevet af A. Kr. Povlsen Dal. De handler næsten udelukkende om Frimenigheden og det kirkelige Liv paa Mors og viser hans store Interesse for denne Sag.

Det religiøse Liv der paa Øen havde ogsaa alle rede fra 1840'erne været ualmindelig stærkt. P. C. Kierkegaard kaldte Mors (ligesom Irland i gamle Dage) „in-sola sanctorum“ („de helliges Ø“), og den kirkelige Bevægelse med Øster Jølby som Midtpunkt fortsætter da ogsaa Aarhundredet ud. Menigheden staar dog endnu først i 1880'erne indenfor Folkekirken, men 26. Jan. 1883 kan „Morsø Folkeblad“ meddele:

„Den Pastor Lund meddelte Stadfæstelse som Valgmenighedspræst for en Del Beboere paa Mors og Thy er tilbagetagen, saa at Menigheden ikke længere betragtes som Led af Folkekirken“.

I den Anledning er der samtidig en stor Artikel med Sympati for Menigheden; og det fremgaar af den

Række Artikler, der i den følgende Tid indsendes, at Sympatien i al Almindelighed er paa den Side. Pastor *Lund* bliver en søgt Foredragsholder, og næsten alle mere fremtrædende Mænd paa Mors taler Menighedens Sag. Saaledes Povlsen Dal og sammen med ham saa godt som hele Venstrepartiet paa Øen. I det hele taget maa det fremhæves, at naar Venstre saa hurtigt fik sit Gennembrud paa Mors, skyldes det maaske for en ikke helt ringe Del, at de Mænd, der bar Bevægelsen frem, havde deltaget i den morsingske Fribevægelse, før de begyndte i Politikken. Det er ligeledes bemærkelsesværdigt, at f. Eks. „Morsø Folkeblad“'s Redaktør gennem mange Aar, *Henrik Fog*, ikke er i Tvivl om, hvilket Parti han skal tage, da han som Udenforstaaende kommer til Mors.

En Mand som *Søren Olesen* kommer hurtigt til at spille en Rolle for denne kirkelige Bevægelse. Han bliver gennem denne „vakt“ og meddeler paa et Menighedsmøde 13.—14. Juni 1883, at det er hans Agt at rejse omkring i Landet som Missionær for at udbrede Kendskabet til Menigheden paa Mors. I Løbet af 1880'erne forlader han dog lidt efter lidt Grundtvigianerne og slutter sig efterhaanden til den indre Mission.

Højskolelærer, senere Husmand, *Søren Olesen*, er født i Ugilt Sogn i Vendsyssel, hvor hans Fader var Skomager og Husmand. Han var knyttet til Povlsen Dals Højskole i Aarene fra 1874—83 og kom der — tilsidst som Andenlærer — til at spille en stor Rolle for Eleverne. En af hans gamle Elever fortæller senere: „A will endda slem gjaen lest mæ ind o hører Wollesen soen ve Autenstie i Skomringen, nær han holdt bibelhistorisk Foredrag“. — Som Foredragsholder var han ligeledes meget afholdt, og som Politiker en betydelig Taler — vel nærmest i den Bergske Stil.

Paa Mors spiller han foruden i den kirkelige Be-

vægelse en Rolle i flere andre af de folkelige Sammenlutninger. Saaledes ogsaa i Skytteforeningerne, hvoraf Mors i denne Tid har adskillige Afdelinger. Som alle andre Skytteforeninger har de i Provisorietiden stærk Tilgang, ikke mindst i 1885, da *Kr. Knop* var Formand. Riffelprovisoriet standser vel en Tid Morsø Skytteforening, men i Juli 1885 har den atter faaet Lov til at skyde.

Det er et stort Spørgsmaal, som vil blive vanskeligt at faa afgjort for Historien, hvorledes disse Skytteforeninger egentlig har virket. Har de — i Tilfælde af Opstand, der ingenlunde var utænkeligt — villet gøre Tjeneste som Organisation? Eller var deres Maal kun, som Povlsen Dal udtrykker det i en Tale ved en Præmieskydning, „at bibringe Skytterne Færdighed i Vaabenbrug og vække Fædrelandskærligheden hos dem, saa de uden Tvang, men med Lyst ville forsvare Fædrelandet“. *Kr. Søndergaard*, Outrup, vistnok den samme, der ved denne Lejlighed fik 1. Præmie i Skydning, skriver i *Historisk Aarbog for Mors 1923* nogle Erindringer, hvor han kort omtaler den politiske Bevægelse. Han skriver, at det gik varmt til, og at han og andre ikke vilde have betænkt sig paa at bruge Magtmidler overfor Provisoristerne.

I en indsendt Artikel fremsætter *Jens Andersen Favrholt* i „Morsø Folkeblad“ 5. Juni 1880 den Mening, at Deltagelse i en Riffelforening skulde fritage fra Værnepligtstjenesten. Redaktionen er dog ikke enig med ham deri, hvilket maaske skal forklares derhen, at Skytteforeninger og det almindelige Militær kunde have forskellige Formaal. En Ting er i hvert Tilfælde givet, Skytteforeningerne var ikke almindelige politiske Foreninger, og selv om de jo nok i Realiteten var Venstreforeninger, var Drøftelsen af Politik ikke almindelig.

Dertil havde man Venstrevælgerforeningerne, der dog paa Mors blev oprettet paa et temmelig sent Tidspunkt.

Ved en Grundlovsfest ved Præstebro 1883 sagde Søren Olesen: „For længere Tid siden var her paa Øen valgt nogle Mænd, som skulde afvente et belejligt og passende Tidspunkt til Dannelse af en Venstre-Vælgerforening her paa Øen“. Han spurgte Forsamlingen, om man syntes, at Tidspunktet nu var kommet; og da Stemningen var for Oprettelsen, lovede han, at der skulde blive gjort Alvor af Sagen. Der gaar dog endnu et Aarstid, inden det rigtig bliver til noget. 26. Okt. 1884 søger man at faa en Forening oprettet, og der dannes en foreløbig Bestyrelse, hvori blandt andre sidder Urmager *Sørensen* Nykøbing, og Gdr. *Kr. Nielsen* Øster Jølby. Den fik dog ingensinde nogen virkelig Betydning og laa til Tider rent stille. En Del af Grunden dertil, er vel den, at Povlsen Dal i 1885 forlod Mors, og at Øen hermed mistede en af sine ivrigste Forkæmpere paa det politiske Omraade.

I hvert Tilfælde forstod han at holde Liv i Grundlovsværneforeningen, der vel nok af alle politiske Foreninger var Povlsen Dals Hjertebarn. 1877 var Gdr. *S. A. Ovesen* fra Solbjerg blevet Medlem af Hovedbestyrelsen ved Foreningens Oprettelse, og d. 18. April 1878 dannes en Afdeling paa Mors med *S. A. Ovesen* som Formand og Povlsen Dal som Næstformand. Det gaar dog i den første Tid ikke altfor godt; i hvert Tilfælde finder Povlsen Dal sig beføjet til at skrive i „Morsø Folkeblad“ 23. Nov. 1878: „Med denne Forening har det sig paa en egen Maade; i mange Kredse synes den at leve et kraftigt Liv, i andre ved den knap selv, om den er levende eller død. Saaledes her paa Mors. Her har i over et Aar været en Afdeling af Foreningen, men Medlemmerne vide vel næppe, om Foreningen er til længere, eller den er hensygnat, og

saaledes mange Steder. Dette Forhold er forresten forklarligt: Foreningen fremkaldtes under den stærke Bevægelse, som den provisoriske Finanslov i Fjor fremkaldte; man fik en levende Fornemmelse af, at der var Fare paa Færde for vor Frihed, og at det gjaldt om at slutte sig sammen til Forsvar“. Han ønsker derfor, at Foreningen skal genopvækkes. Dette sker ogsaa, og da Ovesen i 1879, Foraaret, trækker sig tilbage som Formand, bliver Povlsen Dal hans Efterfølger. Næstformand bliver Sogneraadsformand *Peter Hovmøller* i Redsted. I den følgende Tid holder Foreningen en Mængde Møder og har gennem dem virket med til at opretholde det politiske Liv under de endeløse Provisorer.

At den har spillet en betydelig Rolle, ses f. Eks. af, at den undertiden tog Belutningen om, hvem der skulde være Kredens Folketingsmænd.

1881 sendte den en Opfordring til Folketingsmand Ravn, hvori han opfordres til ikke oftere at søge Valg paa Mors. Hvis han alligevel stiller sig, vil Søren Olsen blive Grundlovsværneforeningens Kandidat ved det forestaaende Valg. Naar Foreningen som saadan kan afgøre det, viser det, hvor stærk den maa staa i Befolkningen.

II.

I de sidste 100 Aar har den danske Presse svunget sig mægtigt op. Dens Opsving hænger sammen med den politiske Gæring og er derfor foregaaet i tre Tempi. I 1830'erne og 40'erne udvidedes de kgl. privilegerede Aviser stærkt, og under Paavirkning af den liberale Bevægelse stiftedes et stort Antal Blade Landet over. Større er dog Stigningen i 1870'erne og 80'erne, hvor den nystartede Venstrepressen gaar sin Sejrs gang over hele Landet, og helt ringe er ikke den Udvidelse af

Antallet, som de socialdemokratiske Blade bragte i Ti-aaret før Verdenskrigen.

Den danske Venstrepresse stiftedes som sagt — med enkelte Forløbere — under Provisorierne. Ogsaa Mors fik paa den Tid sit politiske Organ, der kom til at staa i skarp Modsætning til „Morsø Avis“, der lededes konservativt. Det var stiftet 1856, udkom først nogle Gange om Ugen, men blev fra 1891 Dagblad.

Oppositionen eller rettere Venstreflertallet forsøgte i 1875 som Modtræk imod „Avisen“ at oprette et Blad, „Limfjordsposten“, der dog ikke fik nogen egentlig Betydning og snart maatte gaa ind. Det efterfulgtes den 2. Oktober 1877 af „Morsø Folkeblad“, der skulde have mere Held med sig. Som Redaktionen selv siger i den indledende Artikel, stiftes det netop paa Grund af de politiske Tilstande og slutter sig til det forenede Venstre. Den økonomiske Ledelse overtages af et Aktieselskab, og Købmand *N. Baadsgaard*, Nykøbing, der var uhyre virksom ved Aktietegningen, blev Bestyrelsens Formand fra 1877—81.

De første Redaktører bliver Gdr. *S. A. Ovesen* og *Vald. Jørgensen* med førstnævnte som Ansvarshavende. Ovesen (1834—93) var Seminarist fra Ranum 1856. Han kom som ung Mand til Mors og virkede som Lærer i Elsø, til han købte Gaard i Solbjerg. I al den lange Tid, han opholdt sig paa Øen, var han en af dens indflydelsesrigeste Førere. Han var fra 1870—82 Formand for Solbjerg-Sundby Sogneraad, hans Deltagelse i Grundlovsværneforeningen er allerede omtalt, og han bliver nu Redaktør af Folkebladet. I 1872 havde han uden Held været opstillet som Folketingskandidat imod Schjørring; senere bliver han Morsingboernes Repræsentant i Landstinget.

Ovesen er en stærkt frisindet Mand og samtidig dybt religiøs. Karakteristisk er en Historie om ham

(„Morsø Folkeblad“ 29. Nov. 1893), hvor der fortælles, at han en Aften sad i Elsø Skole sammen med et Par Seminariekammerater. De sad og samtalede omkring deres Toddyglas, da Ovesen foreslog at synge en Salme; og da der blev indvendt, at det dog vist ikke passede til Situationen, sagde han: „Ikke det? Det vidste jeg ikke; passer det ikke sammen, saa maa der vel være noget galt ved en af Delene, og ved Salmen er det vel neppe“!

Selv skriver han ogsaa Salmer, som han lader trykke i Folkebladet. De er ikke særlig originale og viser ikke altfor overdreven æstetisk Sans; men Meningen, som er god nok, faar vel være den vigtigste. Som Prøve skal der citeres en enkelt Strofe af en Salme, der er skrevet i Anledning af Julen 1877:

„Kom lad os gaa til Betlehem,
den lille Davids Fødehjem,
han som til Harpen yndigt sang
om, hvad der skulde ske engang“!

Der er 20 Vers, men dette til Trods ligger Ovesens Betydning ikke i hans digteriske Virksomhed, men i hans Gerning som Redaktør og folkelig politisk Vækker. Naar „Morsø Folkeblad“ i sin Nekrolog 14. Nov. 1893 skriver om Ovesen: „Hans Stilling som moderat passede daarligt til hans radikale Natur“, saa er det vist tvivlsomt, om det er rigtigt. Han var i Bund og Grund moderat, hvilket ikke forhindrer, at han paa samme Tid var en ærlig Modstander af Estrup. Det var vel snarere Tidens politiske Tilstande, der undertiden gjorde, at han syntes ret radikal.

„Morsø Folkeblad“ lejede fra først af Trykkeri- og Kontorlokaler i Købmand Baadsgaards Bygning i Havnegade. Bladet gaar dog i Begyndelsen ikke godt; Gælden vokser, og Holderantallet formindskes i de første Aar. Det indvindes dog senere.

Bladet er fra først af meget moderat, som Ovesen selv, men det varer ikke længe. Ved Venstres Splittelse i 1878 tager det ikke Standpunkt, det refererer fra begge Sider, idet det, som det skriver, „holde for, at vore Læsere sætte Pris paa at blive saa vidt mulig bekendt med begge Venstregrupperes Syn paa Sagerne...“. Karakteristisk for Tidsperioden er det, at i Polemik med „Morsø Avis“ er det denne, der angriber, og Folkebladet, der forsvarer sig. Saadan var Forholdet mellem Højre- og Venstrepressen Landet over. Der skulde en Hørup til at ændre det.

Efter at Ovesen fra 1. Juli 1878 havde været Ene-redaktør og fra 1. Februar 1879 haft Lærer J. Petersen ved sin Side, trækker han sig tilbage 1. Maj 1880. Om Grunden dertil skriver Folkebladet senere, at det var meget uheldigt, at Redaktøren boede paa Landet, og Redaktionssekretæren og Trykkeriet var i Nykøbing. Ovesen valgte da at trække sig tilbage. Der er dog slet ingen Tvivl om, at hans moderate Stilling har været stærkt medvirkende hertil. Folk ønskede Bladet ledet i mere radikal Retning og fandt den rette Mand i Henrik Fog.

Denne leder nu Bladet til 1908. Han er født 1848 i Kundby ved Holbæk som Søn af en Landsbyskolelærer. Han er udlært som Maler, men faar Lyst til Lærergerningen og faar Stilling ved Hammerum Højskole. Senere var han med til at stifte og var Redaktør af „Aalborg Dagblad“, men det maatte opgives paa Grund af Mangel paa Kapital. Da han saa bliver opfordret til at flytte til Mors som Redaktør af Folkebladet, følger han Kaldet og kommer efterhaanden til at spille en stor Rolle her paa Øen — ikke mindst i Nykøbing. Blandt andet var han en Tid lang Forretningsfører for Byens Afdeling af Afholdsforeningen, og fra 1894—1900 var han Medlem af Byraadet.

Ligesom den tidligere Redaktør skriver ogsaa Henrik Fog Vers, men medens Ovesen har optaget den barnligt naivt religiøse Tone, der findes hos Grundtvig, har Fog følt sig mere tiltrukket af den historisk-nationale Side af dennes Forfatterskab. Herom vidner Fogs Grundlovssang fra 1880:

„Den 2. April atten hundred' og et
man Nytaar skød ind her i Norden,
vi hævded' vor ældgamle Ære og Ret;
— os vækked' Kanonerne Torden. —
Den Nytaarsdag spaaede os herligste Aar
med Sommer og Høst efter Vinter og Vaar“.

Efter en symbolsk Skildring af Tiden siden da, ender han med:

„Vi sikkert tør haabe en Sommer med Høst,
da Friheden modnes til Glæde og Lyst“.

Som det vil ses, er heller ikke Fog nogen overvældende stor Digter; men stillet ved Siden af Ovesens belyser Versene udmærket Forskellen i de to Mænds Karakterer.

Som Politiker vakte Henrik Fog en enkelt Gang Opsigt i hele Landet. Ved Valget 24. Maj 1881 fik han Opfordring til at stille sig som Kandidat imod selveste Moderationens Høvding, Frede Bojsen, i Stegekredsen. Det maa siges at være et Vovestykke. I et Par Artikler 31. Maj og 1. Juni „Hvorfor jeg stillede mig mod Bojsen“, fortæller han selv, at det var med megen Betænkelighed, og kun, da ikke andre kunde findes, at han lod sig opstille. Han mente med Rette, at det for den radikale Venstregruppe vilde være af stor Betydning at se, hvor stærkt Bojsen stod i sin Kreds. Resultatet af Fogs Agitation maa siges at være imponerende. Han opnaaede ved Valget ikke mindre end 360 Stemmer imod Bojsens 646.

Som Redaktør kan man ikke nægte Henrik Fog Anerkendelse for sin Dydighed; men han kunde være skarp

og haard overfor Modstanderne. Flere Gange idømtes han Bøder for fornærmende Udtalelser. Som Prøve paa, hvorledes Tonen kunde være, skal citeres Henrik Fogs Afslutning paa en Polemik med „Jyllandsposten“, (Morsø Folkeblad 29. Septbr. 1881): „Hvis jeg ansaa „Jyllandsposten“ for et anstændigt Blad, vilde jeg føle mig meget smigret ved den udsøgte Opmærksomhed, som dette stadig viser mig. Men min Agtelse for nævnte Blad er saa stor, at jeg som bemærket i „M. F.“ Nr. 107 ikke agter oftere at svare paa dets Omtale af min Person. Et saadant Blads Foragt kan kun være mig kærkomment“.

De mange Angreb fra „Morsø Avis“ besvarer han altid overlegent, sikkert og bidende.

I ca. 4 Maaneder — Marts til Juli 1884 — ledes Redaktionen af „Morsø Folkeblad“ af *Søren L. Meldgaard* og samtidig knyttes S. A. Ovesen igen til Bladet som fast Medarbejder. Da Fog kommer igen, fortsætter Ovesen stadig i godt Samarbejde med ham. I disse 4 Maaneder mærker man tydeligt den mere moderate Tone, og da Meldgaard i Juli 1884 atter træder tilbage, finder „Morsø Avis“ Anledning til at skrive:

Vi benytter Lejligheden til at bringe Hr. Meldgaard vor Anerkendelse for den Maade, hvorpaa Bladet er ledet under hans kortvarige Redaktionsvirksomhed; han har nemlig vist, at et Venstreblad meget godt kan udfylde sin Opgave uden hvert Øjeblik at overdænge politiske Modstandere med personlige Grovheder. Vi tror, Læserne kun har haft Grund til at være tilfreds med den sømmelige Tone, der i hans Tid har hersket i Bladet, og som har udelukket al den Ophidselse, der er et Særkende for de Organer, der ledes af fanatiske Partigængere“.

Bladet vilde rimeligvis have betænkt sig paa at skrive det samme om Henrik Fog.

Indenfor Aktieselskabet var der flere Gange Røster fremme for at faa Fog fjernet som Redaktør. I 1881

saa det en Tid ud, som om han blev nødt til at gaa; men han klarer det ogsaa denne Gang ved Generalforsamlingen i Aktieselskabet. Hans nære politiske Meningsfælle, A. Kr. Povlsen Dal, vælges til Formand for Aktieselskabet, og fra nu af sidder Fog mere og mere sikkert paa Redaktørposten. Da Povlsen Dal rejser til Amerika, efterfølges han som Formand af Urmager *J. L. Sørensen* i Nykøbing, der dengang ogsaa var Formand i Venstrevælgerforeningen.

Kun et Par Gange senere — og da svagere — forsøger de moderate at fjerne Fog. Første Gang var i 1892, da Folkebladet støttede *Anders Laursen's* Valg imod *Chr. Ravn*. Aaret før var Venstrevælgerforeningen sprængt, da Urmager Sørensen fortrængtes fra Formandsposten. Da han døde i 1892, bliver Lærer *Sørensen*, Mollerup, Formand for Aktieselskabet. Sidste Gang i 1894 gør de moderate et fortvivlet Forsøg paa ved Aktiekøbning at fortrænge Fog, men det mislykkes, og fra 1. Juli 1895 stiftedes „Morsø Dagblad“ af et Aktieselskab med *Niels Andersen* som Redaktør.

„Morsø Folkeblad“ udgik fra 1. Okt. 1882 som Dagblad. Redaktion og Trykkeri flyttedes først fra Havnegade til Toftegade og derfra til en nyopført Bygning i Vestergade.

Det siger sig selv, at „Morsø Folkeblad“, som det eneste Venstreblad paa Mors i Provisorietiden, har været af uvurderlig Betydning for Oppositionen imod Estrup, som Organ for Venstrepolitiken og for de nyere kulturelle Strømninger ude paa Landet. Først gennem dette Blad lykkedes det rigtigt Venstre at trænge det konservative Parti tilbage paa Mors.

III.

Som det allerede er nævnt, erobrede det nationale Venstre Morsøkredsen allerede i 1866 ved Byfoged Schiørrings Valg. Det er ligeledes nævnt, at Schiørring efter „Det forenede Venstre“'s Dannelse optraadte som udtraadt og efterhaanden gled mere og mere ud i Konservatismen. Det følger af sig selv, at Morsøvælgerne ikke var tilfredse med deres Repræsentants Optræden, og da Valgperioden i 1876 er udløbet, tager de, for at være sikker paa at vide, hvad de faar, en radikal Gaardejer, *Kr. Nielsen*, fra Mors. Han var oprindelig Lærer og havde haft Højskolen før Povlsen Dal, da han i Ø. Jølby gifter sig en Gaard til. Han var solid og tilbageholdende, havde egentlig aldrig spillet nogen større Rolle paa Øen, og kom aldrig til at gøre det, maaske fraset, at han fra 1884—94 var Medlem af Styrelsen for „Morsø Folkeblad“. Han døde i 1902 og fik det rigtige Eftermæle, at han havde været tro mod sig selv og sin Overbevisning, og ikke var gaaet paa Akkord for at høste Ære og Berømmelse af nogen Art.

En af Grundene til, at man netop i 1876 valgte *Kr. Nielsen*, er nævnt ovenfor; en anden er, at han paa det Tidspunkt for Morsingboerne maatte synes ret radikal. Det viser sig imidlertid, at da *Kr. Nielsen* kommer til København, slutter han sig straks til Moderationen. Egentlig er det ret forstaaeligt; Hørups snu Væsen og Bergs buldrende Optræden har virket frastødende paa den ærlige, jyske Bonde. Han maatte langt mere føle sig tiltrukket af Bojsen og finde noget af sig selv i den solide Høgsbro, hvis „Danske Folketidende“ havde paavirket ham stærkt. Hvorom nu alting er, saa er det i hvert Tilfælde givet, at han blev moderat Venstremand og aldrig forandrede det siden. Paa Rigsdagen er han ikke særlig fremtrædende. I „Nationaltidende“ (Marts 1878) gør en anonym Rygtesmed sig vittig over

ham, idet han priser ham for, at han med „prisværdig Forsigtighed stadig afholder sig fra at stemme“.

„Morsø Folkeblad“ tager vel altid hans Parti, naar han bliver angrebet, men efterhaanden synes det noget køligt, og Vælgerne paa Mors bliver i Løbet af et Aars-tid meget utilfredse med ham. Saaledes skriver „M. F.“ i et Referat af et Grundlovsværneforeningsmøde 18. April 1878, hvor der bagefter er politisk Forhandling: „Med Undtagelse af Folketingsmanden [Kr. Nielsen] var der ingen af dem, der havde Ordet, der fandt sig tilfresstillede ved den i sidste Rigsdagssamling førte For-handlingspolitik“. Den 19. Dec. samme Aar skriver Povl-sen Dal en særdeles radikal Artikel, der vel nok direkte er vendt mod Kr. Nielsen.

Alt dette tegner ikke godt til det forestaaende Valg, og allerede den 21. Dec. 1878 meddeler Nielsen, at han ikke ønsker oftere at stille sig til Valg. Han skriver, at det er paa Grund af „private Forhold“.

Nu maatte Morsøvælgerne atter se sig om efter en Mand, der kunde bruges; og denne tredie Gang skulde man nok se at faa fat i en Mand, der var til-strækkelig radikal, selv om man saa skulde søge ham langt borte fra. Grundlovsværneforeningen sender en Opfordring til den kendte Lærer *Chr. Ravn* i Borup ved Viborg og beder ham om at stille sig som Ven-stres Kandidat i Thisted Amts 4. Valgkreds. Han svarer ja.

Chr. Ravn er født 6. Septbr. 1844 paa Christians-havn, men hans Forældre var fra Koldingegnen, saa han er egentlig Bondesøn. Hans Fader var Kroejer og Præstegaardsforpagter. Som ung Mand bliver Chr. Ravn Lærer i Borup og begynder næsten straks at deltage i det politiske Liv. *R. K. Bertelsen* skriver i „Viborg-kredsens Folketingsmænd“ (1918): „Det var en enkelt Mand, der rejste Venstres Sag i Fjends Herred, nem-

lig C. Ravn“. Det er sikkert ikke for meget sagt; han var utrolig ihærdig, og skal man dømme efter „Viborg Stiftstidende“ er han en yderst farlig Person, næsten lige tjenlig til Tugthuset. I 1876 stillede Ravn sig imod Højremanden *Ankjær*, men blev naturligvis ikke valgt. I Viborg Amts Forvaltning har han haft Del, først som Sogneraadsformand 1874—82 og senere som Medlem af Viborg Amtsraad 1883—1901. 1880 købte Ravn en Gaard i Kundby ved Viborg, og 1906 flyttede han til Haraldsted ved Ringsted.

Ham er det altsaa, der modtager Opfordring til at stille sig paa Mors, og han begynder da en Række godt besøgte Møder rundt om paa Øen. Et af de vigtigste Spørgsmaal var den paatænkte Bane fra Skive til Glyngøre, der vilde faa stor Betydning for Øen. Senere, da Banen foreløbig ikke bliver til noget, faar Ravn af Højre Skyld for at have forplumret Sagen. Ravn siger, at det var imod hans Vilje, at Jernbanesagen var skruet op til et politisk Spørgsmaal af Højre her paa Mors. I Tinget havde Ravn sagt til sine Meningsfæller, at i Jernbanesagen vilde han gaa sine egne Vegne; men det var Højre og en Del radikale, som havde slaet Banen ihjel.

1879 valgtes da Lærer Ravn med 799 Stemmer mod Højremanden, Husejer *S. Chr. Bach*, Storup, der fik 778. Det var med andre Ord en meget kneben Sejrr. Der gik allerede Rygter om, at Bach var valgt, men det viste sig at være en Fejltagelse.

Da Ravn kom til Rigsdagen, sluttede han sig straks til de radikale og mere intimt til Hørup end til Berg. Det varer dog ikke længe, før Ravn faar stor Tilbøjelighed til at gaa bort fra de radikale, og Morsingboerne er som Helhed kede af ham. Ved et af Ravns Vælgermøder sagde Søren Olesen, at Mors i lang Tid havde været uheldig med sine Rigsdagsmænd. Man

havde vraget Schiørring, fordi han ikke var fast nok paa Venstres Side og taget Kr. Nielsen fra Ø. Jølby i Stedet; da han heller ikke stod fast, vragede man ham og tog Ravn; nu gik ogsaa han Højres Ærinder.

Det er morsomt at sammenligne to Udtalelser af Povlsen Dal. Den ene stammer fra 24. Juni 1880 og lyder: „Og var jeg og flere end ikke fuldt tilfredse med Ravns politiske Færd i visse Henseender, saa paaskønner vi dog Vigtigheden af, at han i de store Spørgsmaal, navnlig i Kirke- og Skolesager, er fuldt ud enig med os“. Den 14. Septbr. ved et Vælgermøde er Ordnes Skarphed blevet ikke saa lidt større: „Der er mange, der er saa utilfredse med Ravn, at de neppe oftere vil kunne give ham deres Stemme. For mit eget Vedkommende er det et meget tvivlsomt Spørgsmaal“.

Den, der egentlig hjælper Ravn over Vanskeligheden, er mærkeligt nok den radikale Henrik Fog, idet han med Tilslutning fra andre foreslaar at lade det komme an paa en Prøve. Vel bemærker han, at det vil koste ham stor Overvindelse at stemme paa Ravn, men hvis denne endnu kunde samle Flertallet af Venstrevælgerne paa Mors om sig, saa vilde han gaa med for ikke at give Højre Sejren. Resultatet bliver da, at Ravn faar et Tillidsvotum, og ved det endelige Valg faar han kun een Modkandidat, nemlig Højremanden Schiørring, der som nævnt tidligere havde været valgt paa Øen som Venstremand. „Meget er forandret, siden jeg var her sidst“, skal han have sagt, da han første Gang traadte frem for Vælgerne i 1881, og denne Udtalelse brugtes som Slagord under hele Valgkampen.

Det Spørgsmaal, som Ravn var mest uenig med sine Vælgere om, var Militærspørgsmaalet, hvor man paa Mors i et og alt stod paa Bergs Side. Povlsen Dal søger, før det er endeligt bestemt, at Ravn skal opstilles, at aftvinge ham Løfte om hans Stilling. Han var

aabenbart klar over, hvor Tampen brændte paa Rigsdagen. Povlsen Dal stiller Ravn det Spørgsmaal, om han i det Tilfælde, at han skulde blive overbevist om Rigtigheden af Københavns Befæstning, vilde ved at nedlægge sit Mandat spørge sine Vælgere til Raads. Hertil svarede Ravn med et bestemt ja. Skulde det ske, vilde han nedlægge sit Mandat og modtage Vælgernes Dom fra Valgtribunen.

Det maa egentlig siges at være mærkeligt, at Ravn klarede denne Valgsituation saa godt. Han havde ganske vist som Hjælpere Folk som S. A. Ovesen, Laurids Skov og Pastor Sørensen, Karby; men imod ham var langt flere af de betydelige Førere: Povlsen Dal, Søren Olesen, Henrik Fog, Peder Krog (Ø. Jølby), Anders Boll (Tøving) og Poul Rytter (Sundby). Naar Ravn alligevel vandt Sejrr, skyldtes det vel, at de radikale ikke havde nogen egentlig Mand at stille op som Kandidat. Man talte om Søren Olesen, men det blev af forskellige Grunde ikke til noget.

Fra nu af og til 1892 sætter Ravn sit Vælgertal op. Allerede i Juli 1881 opløstes Folketinget igen, og denne Gang faar Ravn ikke nogen Modkandidat blandt Venstre; der var end ikke Tale om det. *Laurids Skov* skriver i Folkebladet (21. Juli 1881): „Jeg har ved at færdes ude blandt Folk hørt flere Udtalelser som: Denne Gang er Ravns Valg sikret! Ja, enkelte har endda udtalt sig som saa: Jeg tror slet ikke, jeg vil derud, thi han faar jo nok alligevel . . .“!

Højres Kandidat er denne Gang farlig. Han er en Bondemand fra Mors, dygtig og anset. Det var Gaardejer *A. C. Hansen*, Sdr. Draaby. Han opnaaede da ogsaa 740 Stemmer imod Schiørrings 690 et Par Maaneder tidligere, men Ravn satte Stemmetallet op fra 1189 til 1306.

Fra denne Tid af og i de nærmest følgende Aar

udvikler Ravn sig stedse mere i radikal Retning til stor Glæde for mange Morsingboere. Han staar snart sammen med Berg i Hørups Gruppe og hører endog til yderste Venstrefløj. Men ved Valget i 1884, hvor Højre opstillede Entreprenør *N. Andersen*, *Søholm*, opnaar Ravn ikke mindre end 1347 Stemmer imod 901. Morsingboerne holder af Radikalisme.

Da Provisoriet kommer i 1885, er Ravn straks klar over, hvilket Parti han skal tage; han holder en Række Vælgermøder paa Mors, og ved et stort Grundlovs-møde ved Præstbro faar han Folk som *Berg* og *N. I. Larsen* til at komme som Talere. Selv bruger han de voldsomste Ord imod Provisoristerne. Den mest bekendte af hans Udtalelser fra den Tid skaffede ham hans Afsked som Lærer i Henhold til „Mundkuryscirkulæret“, og han maatte i 3 Maaneder opholde sig i Fængslet. Dommen lød paa Straf for Majestætsfornærmelse ved Udtalelser ved et Møde den 19. April i Sdr. Ørum. Ravn sagde ved dette Møde:

„Hvor man færdes blandt Folk, hører man følgende Udtalelser: Er Kong Chr. IX ikke den Konge, den danske Regering valgte til Tronfølger, fordi han ikke som sine Brødre var med i Oprørshæren? Er det ikke den Konge, som i 1863 underskrev Novemberforfatningen, hvis Følge blev, at vi mistede to Femtedele af vort Land? Er det ikke den Konge, som i Fjor i Aalborg maatte omgive sig med Dragoner med skarpe Vaaben? Er det ikke den Konge, som i 1885 underskrev Provisoriet, og som maatte omgives af Politibetjente, kasernerede Soldater med skarpe Patroner, med opkørte Kanoner og armerede Krigsskibe, og som maatte have en Livvagt af junckerlige Eventyrere puttet i Garderuniformer?

En gammel Politiker som Folketingsmanden fra Sorø, der uafbrudt havde siddet i Rigsdagen, siden vi fik Forfatningen, har udtalt, at blandt alle de Afstemninger, han havde været med til, var der kun een, han havde fortrudt, og det var, da han stemte for Kong

Christian 9. til Tronfølger. Slige Udtalelser gør alle konstitutionelle Mænd ondt, thi hvad vil de føre til? Ja, det har allerede ført til, at selv danske Bønder raaber Republiken leve! — Men hvem har Skylden herfor? Estrup“!

Efter et mægtigt Bifald fortsætter Ravn og senere i Talen siges: „... grundlovstro Skatteydere vil med Vaaben i Haand protestere imod de direkte Statsskatters Opkrævning“.

Det maa have været underligt for den senere saa moderate og kongetro Politiker at læse disse sine Udtalelser efter blot faa Aars Forløb. I 1885 var han paa sin Radikalismes Højdepunkt. Han ønskede paa Rigsdagen at bruge de voldsomste Midler; og da han bliver overstemt, vender han fra nu af om og bliver i Løbet af de næste 5 Aar Bojsens trofaste Haandlanger. Det er ret interessant at se en samtidig Karakteristik af Ravn. *H. Wulff* skriver om ham i „Den danske Rigsdag 1879—81“ følgende: „Paa Rigsdagen hører han til de Udtraadte, men spiller iøvrigt ingen Rolle og taler meget sjældent. Han har imidlertid Lethed ved at tale og skal være en velbegavet Mand, og skønt der menes om ham, at han rummer megen Lidenskab og har meget radikale Naturanlæg, skal han dog kunne være ret medgørlig, naar han bliver taget paa en fornuftig Maade“. Det er skrevet i Aaret 1882. Karakteristikken synes ved første Øjekast noget overilet, men helt fejl er den nu alligevel ikke. At han kunde være medgørlig, viste han tydelig i Aarene 1890—94, hvor han som en af de ivrigste deltog i Forligsbestræbelserne.

Imidlertid gik det politiske Liv paa Mors sin Gang uden større Begivenheder. Provisoriet — især i 1885 — vakte naturligvis stærk Røre, og Foreningerne blomstrede. Dommene for de politiske Forseelser, der den Gang var almindelige, vakte stærk Modsigelse og Pro-

test. Saaledes afsender Nykøbing Venstreforening følgende Telegram i Anledning af den bekendte Holstebroaffære: „Hilsen til Berg, Noes og Nielsen fra Nykøbing Venstreforening, samlet til et Møde i Aften. Lad Kommissionen dømme, som den lyster, Folkets og Historiens Dom bliver en anden“.

Ting, som dengang vakte naturlig Harme, var det formentlige Valgtryk, der blev øvet fra Højres Side. Det er vanskeligt nu at afgøre, hvor mange af de „Historier“, der da fortaltes, der er sandfærdige; men der er vel ingen Tvivl om, at Valgtryk ingenlunde var helt ualmindeligt. Et Par Eksempler skal her fortælles:

„En Gaardmand i V. Hvidbjerg har til en Husmand der i Byen udlejet et Stykke Jord, som Husmanden dyrker. Dagen før sidste Valg gik Gaardmanden hen til Husmanden og lod ham vide, at han, hvis Husmanden tog til Valg Dagen efter, ikke vilde lade ham beholde Jorden længere. Husmanden turde ikke vove at trodse og blev hjemme“.

„En Proprietær i samme Sogn gik til en Gartner og bad ham, om han om Tirsdagen kunde komme og rense et Stykke Rodfrugt; ligeledes forlangte han en Tømrer og en Smed til at komme og arbejde hos sig samme Dag; men da hver for sig svarede ham, at de vilde komme enten Mandag eller Onsdag, men derimod ikke om Tirsdagen, da de vilde til Valg, lod han dem vide, at saa kunde det være det samme, kunde de ikke komme om Tirsdagen, da skulde de ikke gøre sig nogen Ulejlighed“.

Det er vist vanskeligt at staa inde for Ægtheden af ovenstaaende, der findes aftrykt i „Morsø Folkeblad“ 16. Aug. 1881, men Sandsynligheden taler ikke imod dets Rigtighed.

De egentlige Provisorieaar — sidst i 1880'erne — er egentlig roligere, end man skulde vente. Man fortsætter naturligvis med Protestmøder og Demonstrationer imod det estrupske Styre, og man faar flere af de

betydeligste politiske Førere til at holde Foredrag der paa Øen. Ved Valget i 1887 opstiller Højre imod Chr. Ravn Husmand *N. P. Østergaard*. Han var Søn af Urmager Østergaard, Nykøbing, Broder til i 1929 afd. Urm. J. Østergaard, og da han drev et mindre Landbrug i Tødsø fik han Navnet „Højres Husmand“. Han opnaar dog kun 926 Stemmer imod Ravns 1489.

Da Folketinget sidst i 80'erne begyndte paa Forhandlingspolitikken, var mange af Vælgerne paa Mors — maaske de fleste — tilbøjelige til at følge den, men efterhaanden som den moderate Fløj helt opgav Kamppolitikken, bliver man betænkelige og svinger da igen. Stemningen for Forhandling havde dog været tydelig nok. I Venstreforeningens Styrelse var der først i 1891 2 „Forhandlingsmænd“ og 3, der sluttede sig til Berg; men ved Aarsmødet den 3. Marts blev Forholdet omvendt, og den moderate Lærer Nielsen fra Tødsø blev Foreningens Formand. Den radikale Fløj var dog hele Tiden stærk, og Utilfredsheden kommer frem ved Ravns Møder. Man er ikke tilfreds med dem, men ønsker at høre andre Politikere. Saaledes faar man Bergs trofasteste Tilhænger, Landstingsmand og Gaardejer *N. P. Madsen-Mygdal* derop; og det skyldes vel dels hans Agitation, dels de lokale Radikalere og først og fremmest naturligvis den principielle Forskel mellem Venstregrupperne, at Morsingboernes Venstrefolk ved Valget i 1892 ikke kunde blive enige om at opstille Chr. Ravn, der nu var udpræget Forligstilhænger, Foruden denne og Højremanden *N. P. Østergaard* opstilles den radikale Højskoleforstander *A. Laursen*, Lundby. Han tog 493 Stemmer fra Ravn, der maatte nøjes med 1111 Stemmer. Østergaard fik 650. Ved Sammenligning med den sidstes Stemmetal ved sidste Valg viser det sig, at Madsen-Mygdal har Ret, naar han i sine „Politiske Oplevelser“ fortæller om Valget 20. April 1892: „ . . . .

I flere andre Kredse stemte Højre og Moderate broderligt sammen, bl. a. . . . Nykøbing paa Mors. . . .“.

Paa den anden Side maa man gaa ud fra, at Socialdemokraterne har stemt for A. Laursen. Vel betød deres Tilslutning ikke meget i Stemmetal; men den socialdemokratiske Forening i Nykøbing, der var stiftet 1884, havde dog efter Forholdene et ret betydeligt Medlemsantal. Under Valgkampagnen 1892 havde *Harald Jensen*, Folketingsmanden fra Skjoldlev, kraftigt bekæmpet C. Ravn. Men der skulde dog gaa længe endnu, før man kan tale om Socialdemokraternes Gennembrud paa Mors.

I Modsætning til tidligere bliver C. Ravn i 90'erne en brugt Mand paa Rigsdagen. Mors' tidligere Rigsdagsmand, Kr. Nielsen, havde kun talt en 2 eller 3 Gange i de 3 Aar, han havde været Folketingsmand. Ravn taler vel noget mere, saaledes af og til i Skolesager, i Jernbanesager, ved Valgbrevets Prøvelse o. l., men der kunde dog godt gaa hele Samlinger, hvor han intet sagde.

Fra 1889—90 sker der en Ændring i dette Forhold. Bojsen trænger Ravn frem som Ordfører i forskellige betydningsfulde Lovforslag, hvis Hovedformaal var dette at forberede det politiske Forlig. Det vigtigste er vel nok Forslag til Alderdomsunderstøttelseslov 1890—91. Ravn fortæller selv senere (i P. Harbo: „Slægten Ravn“), at han fik den Opgave at trække Tiden ud, fordi det af forskellige Grunde ikke var opporunt for Estrup at faa Forslaget frem med det samme. Da saa Berg-Hørups Forslag kommer i Vejen, bekæmper han det paa det voldsomste. Det er hans Udtalelser ved denne Lejlighed, der skaffede ham Navnet „Ti-Minutters-Ravn“, fordi han skulde have sagt, at et Forslag som Berg-Hørups kunde han lave paa ti Minutter. Han sagde imidlertid blot, at han paa ti Minutter

kunde hente et bedre Forslag, og han hentydede her til det, der var en Overenskomst mellem Estrup og Bojsen, og som laa i Udvalgsværelset.

Ravn bliver i denne Tid en kendt og omstridt Person. Vittighedsbladet „Ravnen“ er haard ved ham adskillige Gange; og Folks og Avisers Dom om ham lyder meget forskellige. Medens Anders Nielsen i sin Pjece: „Venstrereformpartiet og det forhandlende Venstres Valggruppe“, raser mod Ravn, og „Politiken“ fortæller om ham, at han trods Navnet er en Svale, der ingen Sommer gør, saa beklager Bojsen („Lovgivningsværket 1890—94“) stærkt, at Ravn falder igennem ved Valget i 1895. Bojsen skriver: „Som et Modstykke til dette saa smukke Resultat af den her omhandlede Lovgivning, kan jeg ikke undlade at bemærke, at den Mand, hvis energiske Ledelse af det paagældende Udvalg i 1891 det særlig skyldes, at disse Love blev bragt i god Havn, Chr. Ravn, der atter stiller sig til Valg i Viborgkredsen, nu bekæmpes af de ledende Mænd baade i det radikale Venstre og det radikale Højre“.

Vælgerfolket paa Mors var nu nemlig blevet ked af Ravn, og ved Valget sejrer Gdr. *Niels Markvorsen*, Lødderup, over ham med ca. 400 Stemmers Overvægt. Markvorsen, der var Elev fra Galtrup Højskole, havde ikke tidligere taget meget Del i de religiøse og politiske Bevægelser paa Mors; men han var kendt som en solid og dygtig Bonde, og disse Egenskaber var nu mere end nok til at kaste den vaklende Ravn af Sadelen.

Han valgtes i 1898 igen til Folketingsmand, denne Gang i sin Ungdoms Kreds, Viborg Amts 2. Da han nogle Aar efter blev vraget der, stiller han sig i 1906 til Valg i Gudmekredsen som Tilhænger af *Klaus Berntsen* og *Neergaard*, og denne Kreds repræsenterede han i Aarene fra 1909—13. Han blev efterhaanden mere og

mere konservativ og var f. Eks. Modstander af den nye Grundlov af 1915.

En Artikel om Morsingboernes politiske Liv under Provisorierne ender naturligt her; og skal man til sidst i faa Ord sammenfatte det Indtryk, man faar af Morsingboer ved Undersøgelse af denne Tid, saa bliver det nok næstendels det stik modsatte af Folkevisens Resultat, der fortæller, at Morsingboerne render før de fra Vendel og Thy. I Provisorietiden stod Mors fast nok, og fuldt saa tidligt og fuldt saa stærkt som i det øvrige Nordjylland vaagnede det politiske Liv paa Øen i Limfjorden. I en anden Anledning skrev S. A. Ovesen efter den bekendte Folkevisen et Vers, hvis Indhold udmærket illustrerer det foreliggende Spørgsmaal:

„Først da vaagned' de Morsingboer
og sang, saa det runged' i Sky.
Det klang saa yndeligt over Fjord.
— Saa vaagned' de ogsaa i Thy“.

Det er hverken saa smukt eller poetisk stærkt som Folkevisen, men Ovesen har her været Lokalpatriot nok til at vaske den Skamplet af, der fra gammel Tid hænger ved „de fra Mors“. Og netop i denne Tid kan det gøres.

Fortegnelse over benyttet Litteratur:

Foruden de lokale Aviser, „Morsø Folkeblad“ og „Morsø Avis“, der naturligvis har været Hovedkilderne, og enkelte andre Blade, f. Eks. „Politiken“, Vittighedsbladet „Ravnen“ o. fl., er især benyttet følgende Litteratur:

1. Dansk biografisk Haandleksikon.
2. R. K. Bertelsen: Viborgkredsens Folketingsmænd.
3. J. Lykke: A. Kr. Povlsen Dal og Galtrup Højskole.
4. Bransager og Rosenkrantz: Den danske Regering og Rigsdag 1901—03.
5. H. Wulff: Den danske Rigsdag 1879—81.
6. Historisk Aarbog for Mors.
7. L. Hertel: Erindringer om den kirkelige Bevægelse paa Mors 1881—83. (Kirkehist. Saml. 5. R. 6. B.)
8. „Højskolebladet“.
9. Chr. Christensen: Nykjøbing paa Mors 1299—1899.
10. S. Høgsbro: Breve og Dagbøger I. Udg. ved H. Lund.
11. Fr. Bojsen: Lovgivningsværket 1890—94.
12. N. P. Madsen-Mygdal: Politiske Cplevelser.
13. P. Harbo: Slægten Ravn.
14. Anders Nielsen: Venstrereformpartiet og det forhandlende Venstres Valggruppe.

Halkjærsgaard i Dragstrup Sogn.

SKØNT DER I FLERE TIDLIGERE AARGANGE af Historisk Aarvog for Mors — især ved Lærer A. C. *Skyum*, Erslev — er fremkommet fortrinlige Redegørelser om Byggeskikken i morsingske Bønderbygninger forhen, skal der dog i nærværende lille Afhandling gives endnu et Bidrag til Oplysning om samme Emne, idet der skal meddeles en Beskrivelse — suppleret med lidt Gaardhistorie — af det gamle i Forsommeren 1930 nedrevne Stuehus paa *Halkjærsgaard* i Dragstrup Sogn (Morsø Nørreherred). Dette Stuehus, opført omkring 1780, undlod ikke at gøre et ret stærkt Indtryk paa et Nutidsmenneske; thi ikke alene gav det et førstehaands Indtryk af, hvor beskedne, ja trange, Boligforholdene var i gamle Dage i selv en stor Bondegaard, der i over et Aarhundrede har været ejet af velstaaende Bønderfolk, men det kunde ogsaa ved sit Udseende og ved sin Arkitektur føre Tanken langt tilbage i Aarhundrederne — til Middelalderen, ja ogsaa helt til Oldtiden — idet Husets Grundplan med Udskud jo, som Professor *Gudmund Hatt* har paavist det i sin Omtale af Oldtidshuset i Solbjerg (Morsø Aarvog 1929), har sin Forudsætning i en Bygningskonstruktion, der genfindes i Huse fra Oldtiden og i Bygninger fra Sagatiden paa Island.

Halkjærsgaards Stuehus burde have været overflyttet til et Museum, men da dette nu ikke kan lade sig gøre, maa man nøjes med at læse, hvad her skrives. Men nogle skematiske Oplysninger giver selvfølgelig

ikke det Indtryk af saadant et gammelt Bondehus, som selve Synet af det giver. De hosfølgende Fotografier og Grundplanen er dog en god Hjælp til Forstaaelse af saavel Husets Udseende som dets Indretning. Halkjærgaards gamle Stuehus var 27 m 76 cm langt og var i Vestenden 6 m 75 cm bredt, i Østenden 5 m 31 cm bredt. Grunden til den forskellige Gavlbredde er at søge i, at der paa Bygningens Vestparti (Sydmuren)

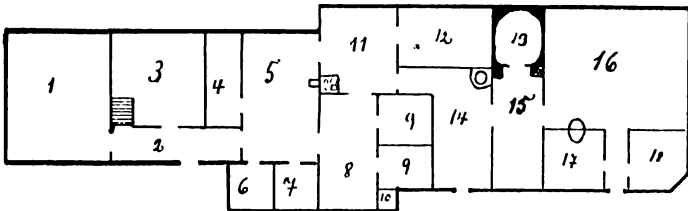
Fig. 1. Halkjærgaards Stuehus, set fra Gaardsiden.

Fot. P. Krogh Damgaard.

fandtes et Udskud, der havde en Bredde paa 96 cm og strakte sig 15 m fra Vest til Øst. Paa Bygningens Nordside (Gaardsiden) var en Udbygning, der i Vest havde et Fremspring af 70 cm og i Øst 1 m 78 cm. Husets almindelige Murhøjde fra Jordsmon til Tagskæg var 2 m 3 cm, Udskudsmuren var paa Sydsiden (Have-siden) kun 140 cm høj til Tagskægget! Hele Huset var 22 Fag langt, dets Tag var 14 Lægter højt.

Vi begiver os nu paa en lille Vandring ind i den gamle Bygningens lavloftede Rum. Først træder vi ind i den lange, kun 1½ m brede *Gang* (Nr. 2 paa Grund-

planen), hvor der er Teglstensgulv; forhen var der Stenbro. Fra Gangen gaar vi ind i *Storstuen* (1), der optager hele Husets Østparti. Storstuen er 4 m 10 cm bred og 4 m 76 cm lang; Højden fra Gulv til Loft er 1 m 96 cm. I vore Dage synes man jo ikke, at der har været megen Plads til Gæstebud, Legestuer med Dans ell. lign. i en saadan Storstue; men paa andre Gaarde har den næppe været større. Udfor Gangen var et *Sengekammer* (3), i hvis ene Hjørne Loftstrappen fandtes. Døren ind til den syv Trin høje Trappe var fra Gangen. Sengekammeret svarer til vor

Grundplan af Halkjærgaards gamle Stuehus.
Efter Forarbejder tegnet af Højskolelærer Jens
Stensgaard, Galtrup.

- 1) Storstue. 2) Gang. 3) Sengekammer. i Hjørnet Loftstrappen. 7 Trin høj. 4) Brodkammer. 5) Dagligstue. 6) Ølkammer. 7) Pigekammer. 8) Sengekammer. 9) Alkovesenge. 10) Kammer. 11) Køkken. 12) Spisekammer. 13) Ovn. 14) Bryggers med Grue. 15) Bagestue. 16) Tørvehus. uden Loft. 17) Svinesti. 18) Hønsehuis.

Tids Gæstekammer. I Vestenden af Gangen var Døren ind til *Dagligstuen* (5), der var 4 m 65 cm lang, 2 m 98 cm bred. Her fandtes fast Bænk langs Vinduerne og et langt, smalt Bord. I Vestsiden af Stuen var en gammel *Bilæggerov*n, Mage til den, der ses til højre paa Billedet Nr. 20 i min Bog: „Morsingboer i gamle Dage“ I (1930). Paa Bilæggerovnen i Halkjærgaards Dagligstue saas Neptun, og der kunde læses Navnet *Halden*, det gamle Navn paa den norske By *Frederikshald*, hvor der var en Kakkellovnsfabrik. Andre af de ældst kendte Bilæggerovne paa Mors stammede fra

Næs Jernværk i Norge, f. Eks. den, der staar i Bondestuen i Kælderen paa Dueholm, og den, som *P. Krog Damgaard*, Ø. Jølby, ejer. Under Navnet Halden paa Ovnen i Halkjærgaard var et Aarstal, som dog var ulæseligt. Man fyrede i Bilæggeren ude fra Køkkenet. Det er om en saadan Ovn, man har Gaaden: „Hvad er det, man gaar bagtil og giver — og fortil og fornemmer, om det har faaet nok?“ — Langs Dagligstuen Østside var et smalt Rum (131 cm bredt), *Brød- (og Brændevins-) kammer* (4), og i Nordsiden af Dagligstuen førte Døre ind til to lige store kvadratiske Rum (165 cm paa hver Led), *Ølkammer* (6) og *Pigekammer* (7); i Skillevæggen mellem disse smaa Rum var en Lem, stor nok til, at et voksent Menneske let kunde kravle igennem den. Vest for Dagligstuen var ud til Gaarden *Sengekammeret* (8), i hvis ene Side fandtes to brede *Alkovesenge* (9), der var i Brug endnu i 1930. I Bunden af disse Senge var Halm, og deres Ydersider ud til Muren var beklædt med et Fletværk af Halm, saa den kolde Mur mærkedes ikke saa slemt om Vinteren. Foran Sengene var om Dagen et Forhæng tæt trukket for¹⁾. Ved Enden af Alkoverne fandtes et lille *Kammer* (10), hvortil kun førte en Lem. Gulvet i dette lille Rum var fyldt op til Sengs Højde. Det brugtes til at sætte forskelligt hen i. Fra Sengekammeret førte en Dør ud til *Køkkenet* (11), der var 3 m 42 cm langt og 3 m bredt. I dets ene Hjørne fandtes Komfuret og langs Vinduerne var et langt, smalt Bord, der stod helt ind til Væggen (Udskudsvæggen). Ved Siden af Køkkenet fandtes et ret stort *Spisekammer* (12), og fra Køkkenet kunde man ogsaa gaa ud i *Bryggerset* (14), hvor der fandtes en Grue i det ene Hjørne. Bryggersgulvet bestod af Stenpikning og var noget

1) Smlgn. hermed Billedet Nr. 18 i „Morsingboer i gamle Dage“ I: Alkoveseng fra Tøving, nu i Dueholm.

ujævnt. Vest for Bryggerset var *Bagestuen* (15), i hvis ene Ende var en aaben Skorsten og bag ved denne den store *Bagerovn* (13). I *Bagestuen* stod endnu i April 1930 bl. a. det gammeldags store Dejgtrug, der i sin Tid havde tilhørt *Povlsen Dal* paa Galtrup Højskole. Husets Vestparti optoges af et stort *Tørvehus* (16), hvor der ikke fandtes Loft; man kunde se helt op til Mønningen. I *Tørvehusets* Nordside var to smaa

Fig. 2. Halkjærgaard set fra Øst.

Fot. P. Krogh Damgaard.

lavloftede Rum, paa hvis Lofter dels kunde lægges Tørv, dels forskellige Redskaber. I det ene af disse smaa Rum (17) var Plads til det Svin, som skulde fedes til Jul. Svine-truget var en stor, udhulet Kampesten, der var anbragt saaledes i Muren, at man kunde staa i *Tørvehuset* og fylde det, hvilket ogsaa fremgaar af Tegningen. Gulvet i den lille Svinesti, hvortil ingen Lysstraale kunde bane sig Vej, uden naar Døren aabnedes ud til Gangen, bestod af Marksten. For at Grisen ikke skulde rode Stenene op, fik den en Ring i Næsen. Overfor Svinestien fandtes et andet lige saa lille og mørkt Rum (18), hvori Hønsene

havde deres Plads om Natten. Imellem de to smaa Rum var en Gang, der førte ud til Gaardspladsen og Indkørslen til Gaarden. Da Stuehus og Stald her ikke var fjernede mere end højst nødvendig fra hinanden, var der af Pladshensyn (se Planen) intet skarpt Hjørne paa Stuehuset her, men et lille skraat Stykke Mur.

Som foran nævnt er Halkjærgaard gamle Stuehus opført omkring 1780. Dette Aarstal stammer fra Søren Jensen Kjær, der fik Gaarden i 1831 (se nedenfor). Han har haft sin Viden fra Folk, der har levet samtidig med, at Huset blev bygget. Søren Kjær kunde heller ikke huske, at det havde set anderledes ud. I de ca. 150 Aar, Huset har staaet, er der ikke ændret ved dets Grundplan udover, at Frembygningen ud til Gaardspladsen er blevet tilbygget snart efter, at Søren Kjær i 1831 overtog Gaarden, og at Taget med Tømmer i Husets østre Del blev fornyet i 1916 fuldstændig i den gamle Skikkelse.

Udhusene til Halkjærgaard skal ikke beskrives, da de er uden særlig Interesse. Laden blev bygget i 1849 og Stalden i 1883, saa over dem er der ikke noget gammelt Præg med Hensyn til Indretning.

Halkjærgaard har oprindelig været en Fæstegaard under *Frøslevgaard*, der fra 1764 til 1773 ejedes af Enken efter Gaardens i 1764 afdøde Ejer Niels Mortensen Børgesen. Børgesens Enke Karen Hvistendal (død 1798) besad Frøslevgaard sammen med sin Svigersøn, *Jens Wandborg*, der døde 1811. I deres Tid (1786) brændte Frøslevgaard. Jens Wandborgs Enke og Børn skødede 1812 Frøslevgaard (24), underlagt ufri Jord (7), Gods (214) og Frøslev og Mollerup Sognes Konge- og Kirketiender for 150,000 Rd. til hans Søn *Jens Hvistendal Wandborg*, der 1817 solgte den til Niels Stenild (død 1819) til Vorgaard og Købmand Fr. Juul i Hobro, der blev Eneejer og døde 1858 som

Kancelliraad 1). Jens Hvistendal Wandborg flyttede efter Salget af Frøslevgaard i 1817 til Halkjærgaard i Dragstrup, hvor han boede til 1829, da han solgte denne sin Gaard til *Anders Johannsen Hovmøller* fra Rakkeby. I Købekontrakten, skrevet i Nykøbing 18. Marts 1829, oplyses, at Halkjærgaard er 6 Tdr., 7 Skp., 2 $\frac{1}{3}$ Album i Hartkorn. Med sit Jordtilliggende, Huse samt Konge-, Kirke- og Korntiende kostede Gaarden 2000 Rigsdaler

Fig. 3. Halkjærgaard set fra Haven. (Bemærk Udskuddet).

Fot. P. Krogh Damgaard.

rede Sølv, for hvilken Sum Wandborg overdrager til A. J. Hovmøller Halkjærgaard, „med sammes Herligheder og Rettigheder, som jeg (∴ W.) samme selv haver eiet ifølge Skjøde af 9. December 1817“. — Allerede i Slutningen af 1830 solgte Hovmøller Halkjærgaard til sin Søn *Peder Andersen* for 1000 Rigsdaler rede Sølv (Skødet skrevet 14. Dec. 1830). Peder Andersen døde imidlertid den 1. Juli 1831. Længe sad hans efterlevende Kone, *Dorothea Sørensdatter*, ikke

1) Trap 4 V. 442.

i Enkestand; thi allerede den 2. December samme Aar blev hun ægteviet i Dragstrup Kirke til Ungkarl *Søren Jensen Kjær* fra Emb (Blidstrup Sogn, Sønderherred), hvis Forældre var Gaardmand Jens Kjær og Hustru Ane Jensdatter. Søren Jensen Kjær blev født 6. Marts 1808, vaccineret 1822 den 20. September og blev konfirmeret 1823 af Pastor Mossin i Vejerslev.

Siden 1831 har Halkjærgaard uafbrudt været i Slægten Kjærs Eje.

Søren Jensen Kjær afstod i en Alder af 72 Aar Gaarden til sin Søn *Jens Sørensen Kjær* (født 1836, død 1921, hans Enke lever endnu i 1930). Det var i 1880. Skødet er skrevet nævnte Aar den 10. Maj. Halkjærgaard kostede da 30,000 Kr. i fast Ejendom, desuden for Løsøre 9000 Kr. og saa Aftægten, der skulde ydes til de to gamle Resten af deres Levetid. I Skødet er Aftægten anslaaet til en Kapitalsværdi af 3100 Kr. Det maa her bemærkes, at der siden 1831 var blevet købt nogle Smaaparceller til Halkjærgaard, saa den i 1880 var henimod 8 Tdr. Hartkorn stor. Men alligevel, der er et stort Spring fra 2000 Rgd. i 1829 til over 40,000 Kr. i 1880.

Jens Sørensen Kjær solgte Gaarden i 1916 til sin Søn, *Valdemar Kjær*, der stadig ejer den, og som i Sommeren 1930 har ladet alle de gamle Bygninger nedrive¹⁾ og ladet bygge en stor, ny og statelig Gaard et højt Sted paa Marken, hvorfra der er en herlig Udsigt over et storlinet og dejligt Landskab. Tæt ved Gaarden findes det ejendommelige Middelalderminde, Voldstedet *Kobbervold*, og ret i Vest lyser Dragstrup Vig med Thylands mørke Skrænter i Baggrunden.

Halkjærgaard har nu et Jordtilliggende paa 127¹/₂ Td. Land (i Hartkorn: 7 Tdr., 3 Fdk., 2¹/₄ Alb.), deraf er ca. 90 Tdr. Agerland²⁾. Gaardens mange Matrikels-

1) Jfr. Morsingboer i gamle Dage I (1930), 31.

2) Marknavne under Halkjærgaard er ifølge Valdemar Kjærs Meddelelse følgende: Porsmark, Hulagre, Stodbjærg, Læsbjærg, Dewel [dew'l].

numre (4 a [Hovedparcellen], 4 c, 3 e, 8 a, 9 a, 9 b) viser, at der i Aarhundredets Løb er købt Jord til den forskellige Steder fra. Et Sagn, der er velkendt i Eggen, fortæller, at den ældre Wandborg (der døde i 1811) skulde have tilegnet sig paa mindre hæderlig Vis et Stykke Jord fra Vester Jølby Præstegaard og lagt det under Halkjærgaard. Han kom fra Frøslevgaard med Jord i sine Støvler og aflagde Ed paa, at han stod paa egen Jord. Derved fik han det paagældende Jordstykke, der bærer Navnet *Porsmark* (Matr. Nr. 4 c), nu Gran- og Fyrplantage Syd for Dragstrup Kirke, under Halkjærgaard. Wandborg var Landvæsenskommissær.

Historien om mensvoren Jord og Jord i Støvlerne er et udbredt Sagnmotiv, kendt rundt omkring fra, og er af en eller anden Grund bleven knyttet til Wandborgs Navn. Om der er noget Snyderi bagved Handlen om Porsmark lader sig nu ikke afgøre. Det behøver jo ikke at være usandsynligt, siden Almuen senere saa stædigt har erindret Wandborg d. æ. som en, der svor falsk. *Evald Tang Kristensen* har optegnet et Sagn, der har nogen Lighed med Wandborgsagnet.

Det lyder saaledes: „Der er et Sogn paa Mors, der kaldes Dragstrup, og der havde en Mand flyttet en Skelsten og taget af en anden hans Ejendom. Saa gik han hver Nat efter hans Død paa den Mark og raabte om, hvor han skulde sætte Stenen. En Aften var nogle forsamlede, og deriblandt var saadan en enfoldig en. Saa fik de andre unge ham til at raabe til Gengangeren, at han skulde sætte den, hvor han havde taget den, og næste Dags Morgen var der et stort Stykke af den Mark oprodet og laa i saadan Uorden, og det ligger endnu i samme Stil. Der er ingen, der tør komme at arbejde paa den Ager, hvor det er sket. Den kaldes *Dragstrup Furer*“ 1).

1) Danske Sagn V (1897) Nr. 1502. Jfr. E. T. Kristensen: Jysk Almucliv VI, Nr. 522.

Forskellige ældre Folk fra Dragstrupegnen, som jeg har udspurgt, synes ikke at kende Sagnet i den Form, som E. T. Kr. meddeler det. Derimod kender de vel Sagnet om Jorden i Skoene.

Wandborg gik igen paa Halkjærgaard. Han kom i Mørket slæbende ind ad Østerindkørslen og ind i Faarestien. Naar han som Genganger kom derind, blev Faarene bange og løb omkring Truget midt i Stien. Men naar Jens Sørensen Kjær, der tit har gaaet efter Spektaklet, kom derud og saa efter, laa Faarene helt stille. — Dette Sagn om Uro i Stalden har sit Sidestykke i utallige andre gamle Gaarde.

I Marken *Hulagre Sønd*en for den nye Halkjærgaard løber en hovedløs Gris.

Ordet *Hald* (i Halkjærgaard) betyder en hældende Flade, især dens øverste Del; kan ogsaa betyde den yderste eller øverste Ende af en Mark eller Landsby. Den gamle Halkjærgaard har faaet et Navn, der nøje passede til Omgivelserne, idet Gaarden laa ved Slutningen af et svagt hældende Markstykke tæt ved det store Kærdrag, som fra Dragstrup Vig fører Øst paa langs Lyngsbro Bæk helt ind til El sø. Ret ensomt og skjult laa det gamle Hjem, der nu ikke er mere. Om faa Aar vil der maaske kun være nogle enkelte af Havens store Træer tilbage som et Minde om, at her engang har ligget et Hjem, hvor Mennesker igennem Slægtled har levet deres stille, ensomme Liv ved Kæret.

Selvom der i den gamle Gaard var lavt til Loftet og Væggene slog Buler, kan det dog være, at man en Gang imellem oppe i den nye Halkjærgaard, naar de stærke Mindedrag suger i Sjælen, vil komme til at længes saa saare efter det gamle Hjem, i hvis smaa Stuer Minderne talte fra hver Krog til det modtagelige Sind. Maaske *Jeppe Aakjærs* bevægede Ord til det lille Barn — i Digtet „Barnet og den gamle Gaard“ —

da kan udløse den rige Stemning, der bjergtager Sindet ved Ihukommelsen af det, der er borte, og som kun lever i Hjerterne:

„Der laa paa Toften en gammel Gaard
med vinde Vægge og side Tage.
Dens Syld er sunken, men Mindet slaar
sin Kreds derom alle Dage.“

— — —

„Hvor er nu henne den gamle Gaard,
dens Svalereeder bag møre Lægter?
„Det gamle falder, det ny bestaar“ —
er Lov for skiftende Slægter.

— — —

Og naar Barnet bliver stort:

„Saa staar du vel, som vi andre staar,
og tryller Ranker om sunkne Stene
og stirrer ud mod en falden Gaard,
mens Solen synker bag Grene.“

10/5 1930.

August F. Schmidt.

Øster Jølby ældste Friskole.

(En Rettelse).

I Historisk Aarvog for Mors 1929, S. 81 er nævnt, at Chr. Nielsen i 1861 begyndte sin Friskole i det Hus, hvor Fabrikant Heide nu bor¹⁾, i Skellet mellem Galtrup og Ø. Jølby Sogne. Denne Oplysning er ikke helt rigtig. Den første Friskole begyndte i et gammelt, langt Hus, beliggende paa det højeste Punkt paa Marken Syd for det nye Ø. Jølby, kort før, hvor Vejen deler sig og fører dels til Frøslev og dels til Ø. Jølby Sognekirke. Skolen laa lidt fra Vejen, og dens beskedne Bygning ejedes af Mads Dal. Det var i 1861 Chr. Nielsen begyndte sin Virksomhed her som Friskolelærer. 1863 flyttede Skolen til ovenomtalte Heides Hus, og da afløste Niels Peter Jespersen Chr. Nielsen, der blev Ejer af „Dalen“.

16/5 1930.

August F. Schmidt.

1) Siden dette er skrevet, er Fabrikant D. M. Heide afgang ved Døden.

En 93-aarig fortæller om sine Livserindringer m. m.

DEN GAMLE MURER *Lars Peder Pedersen* i Vester Assels (nær ved Thissinghus) er snart 93 Aar gammel; men han er trods sin høje Alder forbavsende aandsfrisk og hverken tunghør, daarligt seende eller sengeliggende, som man skulde have ventet af en Mand i hans Alder; han er en fortrinlig Fortæller, og han har en usædvanlig god Hukommelse.

En Mand, hvis Kone er en Slægtning af den gamle, ledsagede mig, der skriver dette, da jeg var paa Vej til Lars Peder for at faa ham til at fortælle om sine Livserindringer.

Vi traf ham ene hjemme. Hans paarørende var i Marken, og den gamle gik og puslede i Stalden og fodrede Svinene.

Lars Peder saa ikke ud til at være 93 Aar gammel. Mange paa 70—75 Aar ser ældre ud end han. Lars Peder er en skægløs, lille tætbygget og næsten *ikke* krumbøjet Skikkelse, forholdsvis rask og smidig i alle sine Bevægelser og med et Par livlige, opmærksomme Øjne. Først da han begyndte at gaa, fik man Indtryk af, at Manden var ældre, end han saa ud til; thi Gangen var ligesom lidt usikker. Han har nemlig i sine yngre Dage som Murer — næsten i al Slags Vejr — paadraget sig en Del Gigt, der nu i hans Alderdom har sat sig i Benene.

Min Ledsager, der er en god Bekendt af den gamle, førte for Slægtskabets Skyld Ordet, og han fik straks Lars Peder til at fortælle om sine Livserindringer. Det,

den gamle fortalte, skal i det følgende gengives omtrent med Mandens egne Ord.

Jeg er født, sagde Lars Peder, den 3. August 1836 ovre paa Jegindø i en By, man kalder Bole. Da jeg var 22 Aar gammel, flyttede vi til Mors; men allerede da jeg kun var 12 Aar gammel (i Aaret 1848), kom jeg til at tjene som Hyrdedreng i Vejby i Salling. Jeg havde der en god Plads; Kreaturerne gik i „Lukke“, saa jeg kunde overkomme lidt mere end at passe dem; men vi laa ikke saa længe i Sengen den Gang som nu; vi kom op senest Kl. 4 Morgen og kom først i Seng Kl. ca. 10 Aften, og ofte fik vi Hyrdedrenge slet ingen Middagssøvn; men Pladsen var som sagt alligevel god, og vi fik en overmaade god Kost. Til Jul slagtede man der i Gaarden et meget stort Svin paa 600—700 Pd., og om Efteraaret blev der slagtet 6—7 gode, fede Faar a ca. 200 Pd. Stykket, og i Gaarden var der endda kun 6 Mennesker om Vinteren og 7 om Sommeren (med Hyrdedrengen). Jeg tjente der i to Somre og gik i Skole hos en Lærer, der hed Vistoft, en dygtig Lærer og en stor og stærk Mand; men han var god mod os, hvis vi var ordentlige og gjorde, hvad vi skulde. Ældste Klasse gik om Sommeren i Skole 3 Dage ugentlig a Dag ca. 3 Timer. (Saaledes var Skoleordningen altsaa for ældste Klasser paa Landet om Sommeren i Aaret 1848; i vor Tid maa tilsvarende Klasser i mange Kommuner paa Landet nøjes med kortere Skoletid i Sommertiden). Paa Jegindø gik jeg om Vinteren i Skole fire hele Dage om Ugen — hos en Lærer Bjørndal. Han var ogsaa en stor og stærk Mand og en dygtig Lærer; men vi syntes, han var lidt streng. Jeg blev konfirmeret af en Pastor Christensen, Søndbjerg, Thyholm, og vi sejlede derover.

Min Fader hed P. Chr. Larsen, og han var baade Tømrer, Snedker, Bødker, lidt Smed m. m.; han forstod

sig lidt paa omtrent alt. Om Vinteren lavede og leverede han fra Værkstedet hjemme og paa Bestilling „fine Spande“ — ogsaa til Lager — og disse Spande leveredes særlig sidst paa Vinteren.

Ved Foraarstid gik jeg omkring for at sige, naar Fader kunde komme at tømre for Folk, og den Bestilling var jeg glad ved, for jeg fik hvert Sted nogle „gode Ostemellemmader“.

Der var paa den Tid ikke nær saa mange Fiskere paa Jegindø som nu; men om Vinteren gik alle Mænd „til Stang“. Jeg mindes ikke, at der i min Levetid har været „Fæstere“ paa Jegindø; men i ældre Tid var Bønderne paa Jegindø Fæstere til „Gammellund“ her paa Mors. „Gammelfar“ var Fæster til Gammellund, men købte siden Færgeriet. Har der nogensinde været Jordfællesskab paa Jegindø, maa dette ligge meget langt tilbage i Tiden. „Stjernholm“ og „Jachobsen“ hed to Mænd, der begge hver for sig har været Ejere af Gammellund i ældre Tid.

Min Moder var „Møllerdatter“ paa Jegindø, min Fader var kommen fra Gjettrup i Thy til Jegindø, hvor han lærte Moder at kende, de giftede sig, og han blev i lang Tid paa Øen.

Paa vort Spørgsmaal om, hvorvidt han kendte noget til „Søslaget ved Thissinghus“, som den næsten 100-aarige P. Horsager, der døde Aar 1920, havde fortalt saa meget om, oplevet og selv set noget af, svarede gamle Lars Peder, at selv havde han ikke oplevet det; men ellers havde han jo meget ofte hørt ældre Folk fortælle om det for mange Aar siden, og Aarsagen til „Søslaget“ var jo den, at „Gammeljesper“ og „Kræn Noes“ (maaske Nors), der begge var gamle „Havboer“, havde bosat sig her paa Mors (muligvis ved Giftermaal), og gennem dem havde en Del andre „Havboer“ faaet Kendskab til de „laasede Vande“ ved

Thissinghus, og nu fandt disse Havboer paa, at de ikke blot vilde fiske i selve Fjorden, men ogsaa i de „laasede Vande“, hvilket „Gammeljesper“ og „Kræn Noes“ var lige saa utilfredse med som Morsøfiskerne. (Det følgende om „Søslaget“ skyldes særlig den førnævnte i 1920 afdøde 100-aarige P. Horsagers til under tegnede afgivne mundtlige Beretning). Disse „laasede Vande“, der strakte sig mod Øst fra Thissinghus (modsat Glomstrupsiden), der, hvor nu den udtørrede Vig er, var meget rige paa Fisk, og dem havde Havboerne „et godt Øje til“, hvorfor de jo uden videre sejlede ind i de „laasede Vande“ med deres store Havbaade og „Pulsvaad“, 4 Mands Besætning, og Baadene havde jo baade „Rulle og Vinger“; men al denne ulovlige Fiskefangst var til stor Skade for de Morsø Fiskere. Disse blev da enige om, at naar „Havboerne“ kom igen, skulde de have „saa mange Tærsk“ een Gang for alle, at de for Fremtiden kunde holde sig borte fra de „laasede Vande“.

Havboerne kom igen og sejlede ind i de „laasede Vande“, hvor de godt og vel var kommen i Gang; men en Del af de Morsø Fiskere var nu i deres bemandede Baade i en Fart, men dog i al Stilhed kommen til, og de spændte da et Tov tværs over Indløbet for at spærre Havboerne inde. Da disse mærkede Hensigten, holdt de op med at fiske, lagde deres store Havbaade i „Kølvandslinie“, sejlede hen mod Tovet, huggede dette over og forsøgte at flygte ved „at kile“ sig frem (derfor Kølvandslinie); dette vilde de Morsø Fiskere ikke tillade, men sejlede klods ind paa Havbaadene, der var langt de største og laa højst paa Vandet. Baad lagde til Baad, og dermed begyndte „Slaget“ — under megen Raaben og Skrigen og Lyden af dumpe Slag med Aarerne. Larmen og Hylene kunde høres baade til Vester Assels og Redsted. — I til-

børlig Afstand — og paa Land — stod Kvinder og Børn og saa skrækslagne til. Den, der ledede Morsøfiskerne, raabte: „Slaa Havboerne ihjel alle til Hobe og skaan dem ikke“, og han tillige med en Del af de forvovneste Morsingboere entrede Havboernes Baade; men Morsøførerne fik straks begge Armene slaet i Stykker af Havboernes Aareslag, og da Morsøbaadene — som før nævnt — var langt de mindste, maatte de Morsø Fiskere omsider vige — uden at kunne medtage dem, der havde entret. Disse blev derfor Havboernes Fangter. Det var næsten et Mirakel, at ingen blev slaet helt ihjel; men der var mange baade haardt- og letsaarede paa begge Sider; flere var sengeliggende i lang Tid, og enkelte havde, efter hvad der fortaltes, Mên af Kampen, saa længe de levede.

— Havboerne sejlede nu bort, men først om efter Glomstrup Strand, og der tvang de deres Fangter til at springe i Fjorden, hvor de stod i Dynd og i Vand til Halsen, men senere blev de hjulpede i Land af deres Kammerater. Fangterne havde været stuvede hen i Havbaadens smaa Kahytter, hvor „Havboerne af og til følte til dem med deres Baadshager“.

Fra Glomstrup Strand sejlede Havboerne til Jegindø, hvor de troede sig i Sikkerhed, og der bredte de deres Garn ud „til Tørre“; men Morsingboerne havde meldt det hele til Herredsfogeden i Nykøbing, der hed Rummelhoff. Han kom Dagen efter i sin „Uniform“ (jeg syntes, jeg aldrig havde set saa kønt et Menneske, sagde gamle Horsager); han havde mange Mænd med sig; der blev udsendt Spejdere, der kom tilbage og fortalte, at Havboerne var paa Jegindø, at de følte sig trygge, og at de ikke havde udstillet Vagter. Herredsfogeden og hans Folk overrumpledte saa Havboerne paa Jegindø, og de mistede vist baade Fangst og Fangstredskaber. Sagen endte med, at Havboerne maatte

betale store Bøder, som deres Sognefoged hen paa Efteraaret kom til Mors med. Siden den Tid (vist for hen mod 100 Aar siden) har Havboerne, saa vidt man ved, aldrig fisket ulovligt ved Morsø Strande.

Efter at have fortalt en Del om „Søslaget ved Thissinghus“ og bekræftet afdøde P. Horsagers Beretning om det samme, fortalte gamle Lars Peter videre om sig selv og sine Familieforhold. — Mine Forældre, sagde han, købte som ældre Folk Jord paa Mors, og jeg lærte Murerhaandværket og stod i 4 Aar i Lære hos en Murermester i Rødding ovre i Salling. Jeg var med til at arbejde paa den store Gaard Spøttrup i Salling. Da jeg aldrig blev svimmel, var det altid mig, der skulde højst op, og naar vi lagde de allerøverste Tagsten paa Spøttrup, sad jeg og red paa en Fjæl, der var stukket ud mellem et Par Lægter og gjort solidt fast; men ved dette Arbejde var jeg alligevel lidt ræd de første Gange. Spøttrups Ejer paa den Tid hed Brejnhol(d)t Nielsen.

Jeg var for ung til at blive indkaldt under Træarskrigen; senere blev jeg udskreven til Marinen; men mit Nummer blev aldrig indkaldt. Jeg mindes tydeligt, at 3—4 Karle fra Jegindø som Dragoner var med i 1848, og at de udmærkede sig, og min egen Broder var Konstabel og var med 1864 i Sundeved. Der var 7 Mand ved Kanonen, og de faldt alle saa nær som ham.

Jeg mindes endvidere, at en Dreng fra Thy tjente paa „Hyldgaard“ her i Vester Assels for over 70 Aar siden. Han vogtede Kreaturer og faldt en Dag i Søvn i en Grøft, men vaagnede op — ganske forvirret — og fortalte noget, som han sagde, han havde drømt og set. Vigen ved Thissinghus var bleven ganske tørt Land, han havde set en stor Mølle nær ved Thissinghus og en stor Dampskorsten, og i Stedet for Vandet i Vigen saa han grøn Græsmark, hvor mange Kreatu-

rer græssede; men hans øvrige Tale var meningsløs og usammenhængende; hans Forstand var borte og kom aldrig igen. Drengen blev ført til Nykøbing, men løb en Dag i Vildelse fra sine Vogtere og druknede i Fjorden — vist ufrivilligt.

Det allermærkeligste ved det hele var imidlertid, at det, denne Dreng for over 70 Aar siden saa i en Slags Drømmesyn, det var — endog i Enkeltheder — det nuværende Thissinghus med tørlagt Vig og alt det andet. (Det hele gjorde et næsten uhyggeligt Indtryk paa den dalevende Befolkning i disse Egne, særlig i Forbindelse med det mystiske, at den stakkels Dreng mistede sin Forstand. — Forklare det, hvo der kan).

Den gamle fortalte endvidere, at nulevende Folk havde set Tog fra Hvidbjerg i Thy til „Hindsels“; — „men Toget er endnu ikke kommet“, føjede han til. Paa „Torneodde“ havde en nulevende Mand set Lys, andre havde hørt „Vognrummel“ og „set Lys som fra Togvinduer“, „saa Toget kommer nok engang“, sagde han. Da vi spurgte den gamle, om han selv havde „set noget“, svarede han: „Ikke meget“, og derpaa fortalte han følgende: Natten før „Gammelfar“ skulde begraves, kom jeg fra Nord og saa — til min Forundring — tydeligt, at mine Forældre gik mig forbi i modsat Retning, og næste Dag skete det, akkurat som jeg havde set det, — og en Aften, jeg fodrede Heste, hørte jeg tydeligt en kendt Begravelsesmelodi blive sunget i Nærheden. Nogle Aar efter blev tilfældigt et Lig i en Ligkiste anbragt netop paa det Sted, hvorfra jeg havde hørt Melodien, og der blev sunget; „men om det var den samme Salme, tør jeg ikke sige med Bestemthed“, tilføjede han, hvilket viser, at Manden ønskede at være nøjagtig i sin Fremstilling af det, han havde oplevet — eller i hvert Fald havde faaet Indtryk af at have oplevet.

Jeg kan da ogsaa huske, fortsatte han, at Minister Munch er født i Thissinghus Købmandsbolig, der opførtes Aar 1858, og min Moder har mange Gange baaret Minister Munch paa sine Arme. Hans Moder var en Svensker, og hun sagde ikke „Munch“ men „Mønch“. (Det, der, efter hvad der fortælles, gav Anledning til, at Chr. Munch (Ministerens Fader) giftede sig med den svenske Pige, var, at hun var ærlig. Hun havde fundet hans Tegnebog og kunde godt have beholdt den, uden at det var blevet opdaget, og den indeholdt mange Penge, men hun opsøgte ham og gav ham Pengene; der fortælles ogsaa, at en „forfalden“ Mand en Dag sagde til Hr. Chr. Munch: „Svensken var aldrig Dansken god, men derfor kan Dansken godt blive Svensken god“. Dette var ikke sagt af Manden for i nogen Maade at tale nedsættende om Fru Munch; thi Ægteskabet var lykkeligt, og Fruen var et godt Menneske og almindelig afholdt; men Udtalelsen viser — som en anden tilsvarende: „Før Tysken bliver Dansken god, før vokser Æbler paa Hylderod“ —, hvørledes mangt og meget vedrørende Fortidens Begivenheder nedsænker sig i Folkesindet og præger dette).

Gamle Peder Munch, fortalte Lars Peder videre, var Ministerens Bedstefader, og han forpagtede „Pederslund“ bort til en Voetmann (det er vist hans Søn, der nu er Ejer af Ørndrup); men sin egen Søn Chr. Munch (Ministerens Fader) satte han i den smukke, statelige og store Købmandsgaard ved Thissinghus, og saaledes gik det altsaa til, at Minister Peder Munch, der har Navn efter Bedstefaderen, blev født i Thissinghus Købmandsgaard.

Jeg selv, sagde den gamle, blev gift med en Pige ved Navn Marie Lind. Hendes Forældre døde begge af Kolera i Aaret 1853. Faderen var Gartner i Antvor-

skov ved Slagelse. Moderen døde en Søndag og Faderen døde første Tirsdag derefter. Marie var da 11 Aar, men hun fik slet ikke at vide, at Faderen ogsaa var død. Et lille Barn, der laa ved Moderens Bryst, døde sammen med Moderen.

Jeg lærte Marie at kende hos Pastor Rambusch i Øster Assels. Pastor Rambusch var nemlig Søn af en tysk Gesandt her i Danmark. Gesandten giftede sig og bosatte sig paa Sjælland ved Antvorskov. Af hans to Sønner blev den ene altsaa Præst (Pastor Rambusch, Ø. Assels); den anden blev Løjtnant. Gesandten havde tillige to Døtre. Da Familien Rambusch boede i Nærheden af Gartnerboligen i Antvorskov, gik Gartnerkonen ofte disse to Døtre til Haande. Da nu baade Gartneren og hans Kone var døde af Kolera, tog Familien Rambusch sig af de forældreløse Børn, og fik dem alle anbragt paa „Enkedronningens Asyl i København“. Senere blev cand. theol. Rambusch Kapellan i Ryslinge paa Fyn og blev gift. Han tog da Marie Lind til sig fra Asylet, et andet af Børnene fik han en Gaardmand til at tage sig af, og to andre af Børnene (Tvillinger, en Dreng og en Pige) fik han (Rambusch) anbragt hos en Studiekammerat, en Dr. Muffelmann i Flensborg; men det femte og sidste Barn blev paa „Enkedronningens Asyl“ — i København. Kapellan Rambusch blev senere Sognepræst, først i Sønder Omme og siden for Øster- og Vester-Assels Menigheder. Hos denne gode Præstefamilie voksede Marie Lind op „som Datter i Huset“; hun fik samme Undervisning som Præstens egne Børn, og hun blev der, til hun giftede sig med mig. — Marie Lind døde i en ung Alder (af Kræft), en Datter af hende døde ogsaa ung, og gamle Lars Peter har i mange Aar været Enkemand. Af Børn har han vist kun tilbage to Sønner, af hvilke den ene (Valdemar) er hjemme hos Faderen,

der i mange Aar har maattet holde Husbestyrerinde. Om en Søn af Pastor Rambusch (Frode) fortalte den gamle, at han havde været i Amerika, og paa Damperen stiftede han Bekendtskab med en forhenv. østrigsk Dragonofficer, der fortalte ham, at han i 1864 i Jylland havde været indkvarteret i en Præstegaard, hvor Præstens lille Søn ofte sad hos ham paa Hesten. Det viste sig da, at denne lille Dreng netop var — Frode Rambusch.

Jeg har, sagde Lars Peder, været ved Mureriet fra jeg var 16 Aar, og nu er jeg snart 93. Jeg var oppe paa Vester Assels Kirketaarn og hang der i en Kurv, da jeg var 80 Aar. Jeg var 90 Aar, da jeg sidste Gang satte et Komfur op — og kan maaske endnu; men jeg kan da altid hvidte Vægge, saa længe jeg kan være „oven Senge“. Jeg er frisk og rask, jeg ser godt og hører godt, og det takker jeg Gud for; det eneste, der er i Vejen med mig, er, at jeg er en lille Smule daarlig til Bens nu.

Kan De huske noget mere om Krigene i 1848 og 1864, og kan De huske noget om „Slavekrigen“? spurgte vi. Den gamle smilede og sagde: „Ja, jeg kan huske meget“, og han fortalte videre. Da Krigerne fra Trearskrigen kom hjem, var de muntre og glade, og vi gjorde megen Stads af dem. Man gjorde store Gilder for dem. „Niels Murmester fra Thy“ var Spillemand, og han forstod rigtig at sætte dem op. De sang, og de drak, men til Maade, og baade Karle og Piger var pyntede. Det var en skøn og herlig Tid! I 1864 var alt helt anderledes. Det varede jo ikke saa længe, inden nogle af vore egne Soldater kom her, baade Fodfolk og Rytteri. Dragonerne holdt Øvelser her, og vi kunde godt skønne, at de var meget dygtige baade til Ridning og Hugning; men de forlod os igen, og saa kom her baade Tyskere og Østrigere; de tog vore Heste, og

disse Mennesker maatte baade jeg og mange andre køre rundt med. Da Krigen var forbi, kom vore Soldater hjem; men der blev ikke gjort Gilder ved deres Hjemkomst; thi alle var bedrøvede over Krigens Udfald. Soldaterne fra 1864 havde dog kæmpet lige saa tappert som Krigerne fra 1848, men med mindre Held, og de havde endda døjet uhyre meget. Det var ikke underligt, at alle var sørgmodige; men det gjorde alligevel Soldaterne ondt; thi de syntes jo de var uden Skyld, hvad de ogsaa var, men de brovtede sig med Visen: „Jens var aldrig bange; men der var for mange“, og det gav alle dem Ret i,

Det mærkeligste — og morsomste — af det hele var dog „Slavekrigen 1848“, sagde den gamle. „Slaverne“ (Tugthusfangeterne) fra Rensborg var brudt ud eller lukket ud af Tyskerne, sagde man, de „skændte og brændte“ hvor de kom frem, og de var allerede kommen til Skive. Hele Jegindø's Befolkning kom paa Benene. Min Fader havde været Fløjmand ved første Jægerkor og været Soldat i 4 Aar baade under Frederik den Sjette og Kristian den Ottende. (Han og een til havde staaet som Vagt paa Slottet, da Frederik den Syvende blev gift. En Lakaj kom til Fader og sagde: „Vil De have en Kylling?“ han nikkede; thi tale maatte han jo ikke, og lidt efter kom Lakajen med to Kyllinger. Fader stak en i hver Lomme og spiste dem siden hjemme i Kvarteret med god Appetit). Da Fader havde været Soldat i 4 Aar og derfor maatte være en gammel, øvet Krigsmand, blev han straks valgt som Fører paa Jegindø i Kampen mod Slaverne. Han smedede først Vaaben, særlig Bajonetter, til hele sin Afdeling, (og disse Bajonetter blev fastgjorte til Geværer eller Stænger), dernæst ekserserede han lidt med Folkene og viste dem, hvorledes de med bedst Virkning skulde bruge Vaabnene, og tilsidst marcherede de alle til Øst-

kysten, der blev bevogtet fra Ende til anden. De ventede længe, men forgæves, paa Slaverne, og til sidst fik de jo at vide, at det hele havde været „blind Al-larm“; men Folkene tog det til at begynde med for ramme Alvor.

Da vi spurgte, hvorledes Soldaterne i 1848 og 1864 var til Mode ved Indkaldelsen, sagde han: „De var begge Gange alvorlige, men dog med frit Mod“. (Dette stemmer ogsaa overens med, hvad der iøvrigt fortælles fra alle andre Egne af Landet. Vore Soldater var ved Indkaldelsen til Krig hverken støjende, krigsgale eller overmodige; thi de var fredelige Mennesker, der elskede Freden; men de var heller ikke rædde, og vore Officerer behøvede ikke at true deres Soldater med Nedskydning bagfra for at faa dem til at gaa mod Fjenden. De var, som en Invalid fra 1864 sagde, „inde paa, at Pligten skulde gøres“, og over for Kammeraterne holdt de det for en Ære ikke at blive beskyldt for „at krykke“. „Den er modig, der ej er ræd og ej dumdrstig“).

Hermed sluttede gamle Lars Peder sine Meddelelser, men han husker meget mere endnu, og da han er saa gammel, som han er, og fortæller saa ypperligt og solidt, som han gør, om de forlængst fremfarne Dage, lyder hans Ord i vor Tid næsten som en Røst fra Graven. Gid hans Livsaften maa blive blid!

Enelærer *S. P. Molbæk*,
Næs Skole pr. Karby, Mors.

Ovtrup Kirke.

Ved *Johan P. Hovmøller.*

HØJT PAA EN BANKE midt i Ovtrup By og i Nærhed af den gamle Hovedgaard „Damsgaard“ ligger den store og anselige Ovtrup Kirke, der er synlig fra store Dele af Øen og langt ind i Thy.

Den bestaar af Kor og Skib og Taarn mod Vest. Et Vaabenhus mod Nord fra det 19. Aarhundrede nedreves 1905, og en smuk Indgang med Indgangsdør blev aabnet i Taarnets Sydmur. Kor og Skib bestaar af hugne Granitsten paa en Sokkel, der har Skraakant. Det svære og brede Taarn (7,3 × 7,5 m), hvis Gavle vender mod Syd og Nord, har hvælvet Underrum. Taarnets nordlige, en stor Del af sydlige og den nederste Del af vestlige Side er Granit, Resten af røde Mursten. Paa Taarnets Sydmur er Aarstallet 1790.

I Skibet er tre Vinduer mod Syd og to mod Nord, hvoraf de tre mod Syd repræsenterer flere forskellige Stilarter. Koret har mod Nord et lille rundbuet Vindue, der en Overgang var tilmuret, men 1902 indsattes i den gamle, oprindelige Granitindfatning en smedejerns Ramme med smaa blyindfattede Ruder. I Korets Sydmur blev samme Aar indsat et Vindue, Mage til det i Nordmuren, men større. Her brugtes til Indfatning nogle gamle, hugne Granitsten, som fandtes ved Kirken, deriblandt en gammel rundbuet Overligger. Dette Vindue blev i 1862 forsynet med Gardin, for at Lyset ikke skulde beskadige Alterbeklædningen. I Korets Østmur findes et lille rundbuet Vindue, der er tilmuret og derfor

kun er synlig paa den indvendige Side. Maaske tør man heraf slutte, at Kirken ikke har haft Apsis (Kor-runding). Begge de oprindelige Indgangsdøre er synlige 1).

Taarnet havde tidligere hvælvet Underrum, men da M. Petersen i Aaret 1873 foretog sine Herredsrejser, saaes kun i Hjørnerne Spor af Buen. Da Taarnrummet i 1905 skulde benyttes som Vaabenhus, opførtes der Krydshvælving, og der lagdes nyt Gulv i Taarnrummet. Samme Aar indsattes i Taarnets Vestmur et rundbuet Vindue, bestaaende af en smedejerns Ramme med smaa blyindfattede Ruder. Ved M. Petersens Beskrivelse af Kirken 1873 fandtes i Taarnets Vestmur et smukt rundbuet Vindue, omtrent 3 Alen fra Gulvet, der syntes at være meget gammelt og havde rige Ledføjninger. Taarnrummet er sat i Forbindelse med Skibet ved en Fløjddør, hvorover er anbragt et rundt Vindue med farvede Glas.

I Taarnets Nordside hænger Kirkeklokken, der er støbt 1887 hos Chr. Christensens Enke, Aarhus. Den gamle Klokke var en lille Klokke, men den skal i Følge Kirkens Protokol, der er autoriseret 28. December 1861 af Biskop P. Chr. Kirkegaard, have haft en klangfuld Lyd. Denne Klokke skal, i Følge velvilligst Meddelelse fra Nationalmuseet, ingen Indskrift have haft, men et Bomærke (?) som Vedtegnet ^{v.v.}. Over Klokken er indmuret et trekantet Brudstykke af en Granitsten, udhulet i 4—5 cm Dybde, ca. 1/2 m bredt 2). I Taarnets Nordmur, umiddelbart over Hvælvingen, er en Dør hvortil tidligere førte en Trappé udvendig. Skibet er tækket med Skiffer, Kor og Taarn med Bly. Taarnets Højde er 15 m (ca. 23 1/2 Alen).

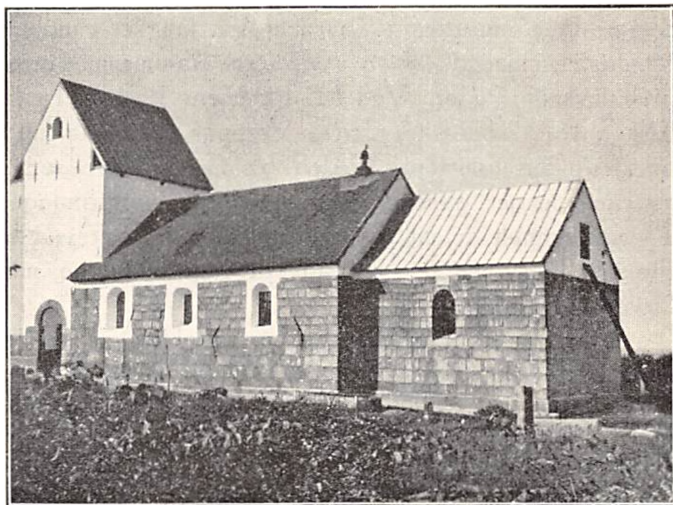
I Taarnets Nordmur er ved en Reparation indmuret flere Granitsten, der er tilhugne som til en Bue,

1) 1873 laa foran Vaabenhuset en 2 Alen 4" rød Granitsten med et Kors i Relief.

2) Meddelt af Søren Mygdam Søndergaard.

og flere saadanne findes i Nærheden af Kirken. Disse er uden Tvivl fra Buen mellem Taarn og Skib, hvori der for Tiden ikke findes Granitbue. Da Taarnet har Skraakantsokkel helt rundt omkring, tyder dette paa, at Taarnet er fra romansk Tid og er saaledes ældre end de fleste andre af Øens Kirketaarne.

Kirkens hele indvendige Længde er 21 m (33½

Ovtrup Kirke.

Alen) og Bredden er 7 m (11¼ Alen). Bredden i Koret er 6 m (9 Alen). Den romanske Korbue har et smukt forarbejdet Kragbaand og Sokkel. De gamle Stolestader var lukkede og der var i den søndre Side 14 Stolestader, der hver kunde rumme 6 Personer, I den nordre Side var der 12 Stolestader af samme Størrelse paa to nær, der var af Størrelse med en dobbelt indelukket Stol. Disse to Stole blev benyttet af Ejerne af Damsgaard. I Aaret 1894 udsatte Provst Aastrup disse gamle smukke Stolestader og han skrev i Synsprotokollen, at de nye Stole skulde være i Lighed med Stolestaderne

i Dragstrup Kirke, og at de skulde males med en Oliefarve som af mørk Egetræ. Disse nye Stole var uden Døre og aabne i Ryggen og har slet intet med gammel Kirkestil at gøre, men giver derimod Kirken et noget koldt og lidt trist Præg. Der er 15 Stole i den søndre Side af Kirken og 11 i den nordre Side, og der er Plads til 6 Personer i hver Stol. Tidligere, før Kirken fik de nye Stole, var dens Indre malet med en lyseblaa Oliefarve.

I Aaret 1904 fik Kirken et nyt Varmeapparat fra N. A. Christensens Jernstøberi i Nykøbing. Det fik sin Plads i det nordøstlige Hjørne af Kirken og er i 1929 afløst af et nyt og større Anlæg fra samme Jernstøberi. Det gamle Varmeapparat har saaledes virket over et kvart Aarhundrede. Paa en ophøjet Plads i det nordvestlige Hjørne af Kirken findes et lille Orgel. I dets Nærhed er en Fattigblok anbragt, der tidligere havde følgende Indskrift:

Giv til dem som trænger,
at Gud ej for dig sin Dør skal stænge.¹⁾

Prædikestolen er her som sædvanlig i Kirkens sydøstlige Hjørne, og Opgang til denne sker fra Koret gennem Muren mellem Høj- og Lavkirken. Om Prædikestolen, som ogsaa om Altertavlen, har Hr. Kunstmaler *Poul Jensen* fra Nationalmuseet, der i Sommer har arbejdet med at fremkalde de gamle Malerier paa disse, været saa elskværdig at give mig følgende Oplysninger:

Prædikestolen er en tidlig Renæssancestol [ca. 1580—90]. Den har sin Plads paa Triumfvæggen og hviler paa to indmurede Egeplanker, der skjules af en omvendt Baldakin.

Den Omstændighed, at denne Baldakin synes at være et yngre og daarligere udført Snedkerarbejde end

1) Meddelt af Maler Nikolajsen. Fjallerslev.

Prædikestolen — samt dette, at alle Prædikestolens vandrete Lister har skraa Afskæring ved Enderne, tyder paa, at Prædikestolen oprindelig har været bygget som et „lektorium“ — d. v. s. til Anbringelse midt for Korbuen og midt i et Panel, der kan have spændt over Kirken i hele dens Bredde.

Prædikestolens ældste Farvelag er samhörørende med Altertavlens. I et af Prædikestolens Felter er fundet Stafferingens Aarstal 1612. I Prædikestolens fire Storfelter er Evangelistmalerier, men dette er dog ikke Billeder fra 1612; men de hidrører fra en Overmaling af Prædikestol og Altertavle i det 18. Aarhundrede.

Indskrifterne paa Prædikestolen er de oprindelige fra 1612, og der læses i Felterne:

Jeg er / verdens Lius / hvo som effterfølger mig / hand skall ikke vandre / i Mørke men hand / skall haffue / Liffens Lius. Johs: 8.

I Fodfelterne:

/ Du skall / Gud Din Herre /
/ til Bede / oc tiene ham alene /
Mat. 1—15.

Mar. 1—15

/ Guds Rige er nær Bede /
/ rer eder oc troer evangelium /

Johs. 8—46

/ Salige ere de som høre / hvo som er af gud /
/ guds ord oc Bevare det / hand høre guds ord /

/ 1612 /

Lydhimmelen over Prædikestolen er af Snedker-

arbejde fra 18. Aarhundrede; Rosetten i Midten stammer dog fra en ældre Lydhimmel.

Altertavlen er en typisk Renæssancetavle uden væsentlig Billedskærerarbejde. Den stammer antagelig fra Tiden kort efter 1600. Det, der særlig er karakteristisk i dens Opbygning, er den store Trekantgavl, der danner Afslutning foran og spænder over hele Storgesimsen. Trekantgavlen har Tandsnit langs Siderne, men mangler nu de Prydelser (taarnformede Spir og Sformede Bøjler) som sædvanligvis hører til denne Stilart. — Storgesimsen er ved Fremspring delt i tre Indskriftfelter. I Tavlen er et stort Midtfeldt og to smallere Sidefelter — alle indrammede af Tandsnitrammer. Fodstykket er ligesom Gesimsen delt i fire Fremspring hvorpaa hviler de fire kanelerede Søjler, der har drejede Kapitæler og Fodstykker (med tre Ringe).

Det fremgaar af Undersøgelsen af Altertavlens Farvelag, at den ialt har haft *tre* Overmalinger.

Af den ældste Overmaling, der maa være fra Begyndelsen af 1600-erne, findes et *velbevaret* Nadvermaleri i Storfeltet; desuden betydelige Rester af malede Englehoveder paa Gesimsfremspringenes Forside og paa tilsvarende Steder paa Fodfremspringene er Billeder, der forestiller Evangelisttegnene. Disse gamle Malerier paa Fremspringene godtgør, at Altertavlen aldrig har haft Billedskærerarbejder (Englehoveder og Løvehoveder) som ellers sædvanligvis hører til paa disse Steder. Fra Altertavlens ældste Overmaling kan tillige paa Lister og Rammeværk findes betydelige Rester af Guld, Sølv og rød, grøn, rødbrun, sort og blaa Farve, saa det vil være umuligt i Hovedtrækkene at gengive Altertavlens oprindelige Udseende.

Dog er følgende Enkeltheder fra den oprindelige Staffering gaaet tabt: — Alle Indskrifter og et Maleri i den store Trekantgavl. De Indskrifter, der nu er af-

dækkede, og det Opstandelsesbillede der findes i Trekantgavlen samt de to Malerier af Moses og Aron (i Sidefelterne) tilhører Tavlens næstældste Staffering, som i Følge en til Dels velbevaret Indskrift i Fodstykket hidrører fra Aar 1732. Den lyder:

Har 1732 hafver Kirkenſ Patron H: Capit: A...
... King og)..... / Marie Gleerup til Dams
Gaard Ladet denne Kirke... Reparere og Stajere /

I Fodstykkets Yderfelter er Spor af Spejlmonogrammer med Krone over og omgivet af Draperi. I Storgesimsens Felter [ligeledes fra 1732]:

De tomme at Skue mig og mene dog icke det
af hjertet / men søge noget som de kunde laste,
og gaa hen og føre ud.

P S: XLI: 07.

Ovtrup i Juli 1930

Poul Jensen.

Paa Alteret er de tvende høje og svære Lysestager skænket Kirken af Hartvig Bille og Hustru til Damsgaard, og de bærer disses Vaaben og Aarstallet 1620. Endvidere findes Kalk og Disk af Sølv. Alterkalken er sammensat af Fod, Mellemstykke og selve Bægeret. Den ottekantede Fod og det sekskantede Mellemstykke er antikt, medens selve Bægeret er fornyet og paasat om ved 1900 Tallet af Guldsmed C. A. Noe, Nykøbing.

Selve Alteret er bygget af store, hugne Granitsten og bærer en mægtig Granitplade, 8" tyk. I Alterbordet findes Relikviegemme med en tildannet Sten som Laag. Heri opbevaredes endnu 1793 en Blyæske med de katolske Relikvier, nemlig: et lidet Stykke Ben og to smaa Klude [Schade]. Tidligere havde Alteret en Thorvaldsens Kristus i Gibs. Denne er nu anbragt mod Skibets Nordmur.

Alterbordet er dækket af en smuk Alterdug, hvorm fandtes følgende i „Morsø Folkeblad“ 1927:

Høstgudstjenesten i Ovtrup Kirke 25. September 1927 bliver lidt mere højtidelig end sædvanlig, idet der den Dag er bleven bredt ud over det gamle Stenalter

Den restaurerede Altertavle i Ovtrup Kirke.

en ny Alterdug, som gamle Fru Lærer Vestergaard fra Outrup Skole har syet.

Det er den tredje Alterdug, Fru Vestergaard har syet til Outrup Kirke. Den første for 30 Aar siden i Anledning af sit Sølvbryllup og med Ordene: Gud er Kærlighed, broderet i filerede Borter, som Fru Vestergaard selv filerede. 17 Aar efter blev denne Dug fornyet med en anden broderet med Ordene: Gud vær mig naadig.

Fru Vestergaard, som nu er 76 Aar, har fileret og broderet en Alterdug igen, da hun gerne endnu en Gang ønskede at sy en Alterdug til den Kirke, som staar hendes Hjerter nær, gennem de mange Aar hendes

Mand stod der som Kirkesanger, thi her er for hende de mange trøsterige Minder fra Vennekredsen ved Daab og Nadver.

Alterdugen er saa enkel og klar med Ordene: Gud vær mig naadig, som Fru Vestergaard udtalte sig med hun helst vilde sy, da hun ingen kunde finde bedre.

En ældre Kirkegænger, som finder Trøst i Ordene.

Den romanske Døbefont er af Granit uden mærkelig Form. Fodstykket er smykket med en rundtløbende Zik-Zak Linie, hvoraf den skraat tilhøjre opstigende Linie er 3—4 dobbelt, medens den nedstigende er enkelt. Det store Messingdøbefad som dækker Fonten er foruden ophøjede Prydelser, smykket med et Bomærke, som er anvendt af en ikke adelig Person¹⁾. Ved Synet 1861 ordrede Biskop *Møller*, at Døbefonten skulde flyttes hen midt i Koret, lige for Kirkegangen. Kalken paa Fonten skulde afskrabes og den skulde derefter males med Oliefarve og marmoreres.

I den sydlige Væg i Koret er en Ligsten indmuret over Knud Pedersen, født paa Damsgaard den 22. Oktober 1686 og død samme Sted den 14. December 1692.

I Kirken hænger to store, smukke Lysekroner, hvoraf den nærmest Koret er skænket Kirken af afdøde Forlagsboghandler i København, Hans Kr. Hovmøller, der var født i Ovtrup 24. September 1839. Denne Lysekrone bærer følgende Indskrift: Spred Lys over Kirkens Kor, paa Døbefont og Nadverbord, samt Aarstallet 1905 og Giverens Navn. Lysekronen var første Gang tændt Juleaften 1905. Den anden Lysekrone er skænket Kirken anonymt kort før Aarhundredskiftet. Kirken har nu elektrisk Lys, som ogsaa er indlagt i Lysekronerne.

— Angaaende Ovtrup Kirketiendes Ejerforhold kan oplyses,

1) Velvilligst meddelt af Hr. Bibliotekar *Ejler Haugsted*, Statsbiblioteket, Aarhus.

at i Aaret 1720 den 15. Februar købte Oberst Mathias Rosenørn til Damsgaard paa Auktion i Thisted Ovtrup Kirktiende og underliggende Kirkegods for 123 Rbdlr. 4¹/₇ Sk. [Rentekammerarkivet] 1721 den 3. Februar fik han af Kongen Skøde paa ovennævnte Kirktiende [21 Tdr. Hartkorn]. Afgiften var 2 Tdr. Rug, 15 Tdr. Byg og 8 Tdr. Havre. Kaldsretten havde Kongen forbeholdt sig. [V. L. Skøde og Panteprokol 17²⁰/₂₄ Fol. 179].

Den 8. Marts 1854 afholdtes offentlig Auktion paa Damsgaard over de afdøde Enkemadame Brejnholdts Bo tilhørende Tiender, nemlig Ovtrup Kirketiende, Korn og Kvægtiender. Højstbydende blev Niels Odgaard og Mikkil Kristensen Mark med 4000 Rdlr., og de erklærede at have købt Tienden i Kommission for hele Sognets Beboere. Disse ejede Kirketienden indtil Kirkens Overgang til Selveje, hvorom der er tilføjet Protokollen saaledes:

Aar 1911 den 31. August mødte Provsten¹⁾ for Morsø Herreder og de beskikkede Synsmænd, Tømrermester P. C. Pedersen og Murermester P. K. Pedersen, ved Ovtrup Kirke for — i Henhold til Kirkeministeriets Skrivelse af 21. April s. A. — at besørge Kirken afleveret til Menighedsraadet. Indvarslede var Sognepræst Harder, Gaardejerne Jens Damgaard af Fjallerslev og Søren Søndergaard af Ovtrup, som af Sogneraadet er valgte og af Stiftsøvrigheden godkendte som Medlemmer af Tilsynet, samt Gaardejer Poul Græsborg af Ovtrup og Frederik Østergaard af Ø. Jølby, der repræsenterer de private Tiendeejere.

Da Kirken fandtes i forsvarlig Stand, og Inventariet i Overensstemmelse med den i Kirkens Protokol indførte Liste ogsaa var i forsvarlig Stand, erkendte Menighedsraadet at have modtaget dette saavel som Kirkens Arkiv, derefter overdroges Kirken til Selveje, og der henlagdes følgende Kapitaler under:

Post I (aarlig Vedligeholdelse).....	Kr. 6: 800
Post II (Arbejder, der skal udføres i den nærmeste Fremtid) ..	1: 850
Post III (urørlig Hovedstol, hvis Renter anvendes til Hovedreparationer).....	.. 1: 200
	<u>Ialt... Kr. 9: 850</u>

Blandt de Ting, som kan fortælle lidt om Datidens Tænke- og Handlemaade og Brug af Kirkerne er følgende:

2den Januar 1843 tilskriver Biskop Fogtmann Provsten saaledes: Da jeg har bragt i Erfaring, at den

1) Provst Villi. Hansen.

i Lovens § 2 - 15 - 5 befalede Ringning af Bede- og Fred-Klokken, Morgen og Aften, som det i Følge Forordningen af 29. Juli 1814 paalægges Kirkebyens Skolelærer at udføre, ikke ved alle Landsbykirker her i Stiftet besørges, skulle jeg herved tjenligst bede Deres Højærværdighed behageligen at indskærpe Vedkommende i Deres Embedskreds, at den ommeldte Ringning bør i enhver Landsbykirke foretages efter Anordningen.

Angaaende Kirkernes Benyttelse har Ministeriet for Kirke og Undervisningsvæsenet 17. Februar 1852 tilmeldt Biskoppen, at Kirkerne ikke maa benyttes til *Valghandlinger* eller lignende politiske Møder.

Med Hensyn til Valg af Kirkeværgere i Tæbring og Ovtrup Menigheder, har Provst *Møller* 13. Oktober 1862 tilskrevet Pastor *Brahm* saaledes: Foranlediget ved den ikke helt lovmedholdelige Maade hvorpaa Kirkeværgerne for Ovtrup og Tæbring Menigheder i de senere Aar er blevne valgte, bedes det ved Deres Velærværdigheds gode Foranstaltning bragt til vedkommende Kirketiendeejeres Kundskab, at Forordningen af 13. November 1829 § 1 tilholder, at Valget af Kirkeværgerne, naar dette foretages af Tiendeejerne selv, bør indstilles til Approbation af Amtmanden og Provsten, og at de bør blive ved deres overtagne Stilling i det mindste i 3 Aar.

— Uddrag af Ovtrup Kirkes Regnskab i Aalborg Bispearkiv for Aaret 1687.

I n d t æ g t:

Korntienden,	Rug 2 Tdr. a 6 Mk. er.....	3	Di.	0	Mk.	0	Sk.
	Byg 10 Tdr. a 4 Mk. er.	15	-	..	-	..	-
	Havre 8 Tdr. a 2 Mk. er.	4	-	..	-	..	-
Kvægtiende,	Lam 4 a 1 Mk. er.....	1	-	..	-	..	-
	Ullige Kvægspege.....	..	-	3	-	2	-
Landgilden,	Povl Svendsen staar for 4 Tdr.						
	Byg, giver i Aar det samme, er.	4	-	..	-	..	-

	Michel Andersens Gaard i Roisen staar for 2 Tdr. Byg, giver i Aar det samme, er.....	2	Dl.	0	Mk.	0	Sk.
	Niels Andersens Gaard i Fjallerslev staar for 4 Tdr. Byg, giver endnu i Aar efter Kontrakten i Penge..	8	-	„	-	„	-
Rente,	af Kristen Bødkers Penge, som staar hos Kirkeværgerne.....	„	-	3	-	10	-
Af Husfolks							
Penge,	er i Aar ej 1 Skilling indkommen, hvorvel man dem med Proces har ladet søge, af Aarsag at Husbon- derne ved Herredsfogden tager dennem fri fra 8 Sk., Loven om- melder, fordi de giver af deres Kvæg etcr.						
	Givet af Klokken for et Lig....	„	-	1	-	„	-
	Givet af Kirkelysene til Barnedaab og Barselkvinders Kirkegang....	„	-	1	-	4	-
	Summa Indtægt	39	Dl.	1	Mk.		

U d g i f t :

Provstiherr:	Byg 9 Tdr. a 1 Dl. er.....	9	Dl.	0	Mk.	0	Sk.
	Lam 2 a 1 Mk. er.....	„	-	2	-	„	-
	For Provstikorn at høre.....	„	-	2	-	„	-
	Til Vin og Brød: Byg 4 Tdr. a 1 Dl. er... .	4	-	„	-	„	-
	Nykøbing Skole 1/2 Td. Rug er For Messeklæder og Kirken at holde ren.....	„	-	3	-	„	-
	Studieskatten.....	„	-	1	-	8	-
	Studieskatten.....	„	-	1	-	3	-
Skattecorn,	af den øde Kirkens Gaard i Fjal- lerslev:						
	Rug 1/2 Td.....	„	-	3	-	„	-
	Havrekorn, 2 Aaboskiepper....	„	-	„	-	8	-
	Okse og Flæskeskat.....	„	-	3	-	„	-
	Fire Kvartalsskatter.....	4	-	2	-	„	-
Rytterpenge,	.....	„	-	3	-	„	-
	For Januar Kvartal af den øde Boel i Fredsø.....	„	-	2	-	4	-
	Anvendt til Bekostning :						

For en Skriftestol i Kirken at indrette og Søm dertil	0	Dl.	1	Mk.	2	Sk.
Givet for Søm til at fæste noget Fjæl med i Porthuset	..	-	..	-	2	-
Til Kristianshavns Kirker efter kgl. Befaling..	6	-	3	-	..	-
Præsten for Regnskabet at skrive	..	-	1	-	..	-
	<u>Summa ialt 30 Dlr. 1 Mk. 0 Sk.</u>					

Balanceret bliver 9 Dlr.

Tæbring, 19. Maj 1688.

P. Holst.

Inventarliste 1686 :

En rød Fløjls Messehagel, stafferet rundtenom og bag paa med Sølgallunner.

Et Forhæng af rødt Flos.

En Lærreds Alterdug.

Et Par Messing-Lysetager.

En Ligbaare.

En Klokke med Streng.

En Alterbog.

En Kiste til Kirkens Klæder.

En Stige til Himlen.

En Pungtavle.

En Ritual.

N. B. Savnes Svaningii Bibel in 4to.

Om Taarnets Reparation 1699 følgende :

Saasom vi underskrevne Knud Nielsen og Lavrids Andersen Muremestre, nu i Dag den 10. Maj 1699 er efter vores forrige opsatte Kontrakt afbetalt rigtig med Penge al Muremesterarbejdet ved Ovtrup Kirkes Taarns Reparation paa sønder, nør og vester Side, saa haver vi i Jesu Navn paany akkorderet med Stedets Præst, at vi af det oversblevne Kalk skal Kirken rundtenom forsvarligen dønnike paa Enderne baade af Lavkirken og imellem Lavkirken og Storkirken reparere, samt om noget lidet kan fattes Vaabehuset, som dog ikke behøver stor Hjælp, tilrette forhjælpe, og det paa vor egen Kost og Omkostning som tilforn, og Kalken fremdeles i lige Maade at lade slaa. Hvorimod Præsten og Kirkeværgerne lover at betale os for Arbejdet, som vi

for billigste Pris i Henseende til forrige Arbejde iaar haver ladet os betinge for Penge 10 Sldr., siger tilstede samme Penge ved Arbejdets Fuldfærdigelse er os tilsagt, og skal Arbejdet derimod forsvarligt gøres, at vi for al Paaklage i Fremtiden og Skade, som Kirken deraf kunde faa, vilde tilsvare.

Arbejdet skal i Morgen straks antages.

Tæbring Præstegaard, 10. Maj 1699.

Knud Nielsen. Lavrids Andersen.

Af foranstaaende faar man et Indblik i den Tids omstændelige Maade at tage Tingene paa, og man faar tillige at vide, at Ovtrup Kirke i Aaret 1699 havde et Vaabenhus.

Til ovennævnte Reparation af Taarnet, skulde der bruges noget Tømmer, hvorfor Sognepræsten sender følgende Brev til en Købmand i Nykøbing:

Velfornemme, gode Ven, Mads Vils!

Tjenstlig Salutem!

Som der kan være en Snes Daler eller mere udi Behold eller noget mere til det brøstfældige Ovtrup Kirketaarn, til hvis Reparation behøves 10 Tylter Deller, hver 6 sjællandske Alen og 1 Kvarter lange, eller og 15 Tylter Deller, 4 sjællandske Alen og 1 Kvarter lange, da fornemmes hos Eder, om I haver nogle af disse Slags tilfals og af ringeste Pris? Vilde I kreditere den arme Kirke, hvis Beholdningen ikke kunde tilstrække, da gjorde I meget vel? Da vilde jeg helst ønske, at Prisen blev saaledes, at Kirken kunde straks afbetale, hvis (hvad) den behøved. Formoder herpaa Svar med første, og vi have Eder med Kæreste og Børn Gud til al Velstand befalet.

Tæbring, 27. Februar 1696.

Forblivende Eders tjenstvillige

J. Jegind.

Baade i Middelalderen og senere var det ret almindeligt, at Standspersoner jordedes i Kirkerne. Paa Landet var det vel for det meste Gejstligheden og Adelen, der havde første Ret og første Plads. De jordedes som Regel i murede Grave i Kor, Sakristi, dog ogsaa i Skibet, naar førstnævnte Steder i Forvejen var optagne. Heri danner den store, anselige Ovtrup Kirke ingen Undtagelse, idet der gennem de henrundne Aarhundreder, er jordede flere af Damsgaards Ejere inden for dens Mure.

Den første der nævnes begravet i Kirken er

Frands Dyre,

der ved sit Ægteskab med Mogens Thomsens Datter, Kirsten, blev Ejer af Damsgaard. Foruden denne Gaard ejede han Tapdrup eller Skovsgaard i Nørbjerg Herred og Palstrup i Lysgaard Herred.

Frands Dyre var en Søn af Iver Clausen Dyre til Sø, i dennes første Ægteskab med Anne Povlsdatter (Dyre). Enke efter Jep Andersen til Sø.

Frands Dyre døde 1569, den Onsdag næst før St. Dinis Dag (5. Oktober) paa Dyreholm (vistnok Tapdrup, senere kaldet Skovsgaard) og blev begravet i Tapdrup Kirke og ikke som i „Danske Atlas“ anført i Ovtrup Kirke. Han og hans Hustrus Billeder i naturlig Størrelse i Basrelief er indhugne i én i Tapdrup Kirke indmuret Skifersten. (J. P. Trap, 1. Udgave, 2. Bind S. 350). Vaabenrækkerne findes anført hos F. Hvass IV, S. 287. Paa Ligstenen er Kirsten Mogensdatters Døds-Aar og -Dag ikke tilføjet, og det er vistnok tvivlsomt, som af Trap anført, at hun er begravet i Tapdrup Kirke, snarere, som Thiset formoder, i Ovtrup Kirke. (Kirkehistoriske Samlinger 3 R. 4. Bind, S. 560; Rostgaards Samling 53 Fol. i Universitetsbiblioteket; Ny kgl. Samling 647 4to; Hofmanns Fund. III 361 og Hvass IV).

Niels Kaas

udkøbte alle sine Sødskende og blev saaledes Eneejer af Damsgaard og underliggende Gods.

Han var en Søn af Erik Kaas (d. 1556) til Gjelskov i Hillerslev Sogn, Salling Herred og Svendborg Amt og Anne Emmiksdatter (d. 1561) af Brendur, Frøstrup Sogn i Slesvig. Faderen, Erik Kaas, der vistnok var opkaldt efter sin Morbroder, Biskop Erik Kaas i Viborg, var den første, der antog Navnet „Kaas“ og maa saaledes betragtes som Stamfaderen til den en Gang saa blomstrende og ansete Familie „Mur-Kaaserne“.

Niels Kaas var gift med Karen Friis (Skaktavle-Friserne) Datter af Niels Friis til Kiærsgaard, Magister og Kannik i Viborg (d. 6. Novbr. 1557) og Anne Thomasdatter Høeg (d. 8. Juli 1545).

Niels Kaas og hans Hustru skulle være begravede i Ovtrup Kirke, men Graven under Kirkegulvet er forlængst tilkastet med Jord (D. Atlas V, S. 559).

Hartvig Bille

blev ved sit Ægteskab 1614 med Anna Kaas Ejer af Damsgaard og en Del af Møllerup, som hans Hustru havde arvet efter sine Farbrødre, Herman og Hartvig Kaas. Hartvig Bille studerede 1577 ved Genf Universitetet (Personalhistorisk Tidsskrift IV, Side 334). 1598—1604 var han Sekretær i Kancelliet (Adelsaarbog). 1604—1618 var han forlenet med Helleland, Salten, Senjen, Lofodt, Vesteraar samt Trumssund og Ardenes i Nordlandene og ankom til sit Len det førstnævnte Aar. (Mourits Madsøn Raschs Optegnelser fra Nordlandene). 1614 kom hans Hustru til Nordland. (Personalhistorisk Tidsskrift 5, 301). 1618 x/6 forlod han, hans Hustru og lille Søn atter Norge og drog tilbage til Danmark. (Norske Samlinger II 496, 498 og 508). 1638 var Hartvig Bille Ejer af 550¹/₂ Td. Hartkorn,

herunder Damsgaard og Møllerup, hver paa 54 Tdr. Hartkorn. (D. Mag. 5 R. 1 B. Side 185).

Hartvig Bille levede endnu 1642, men var død 1649 eller 1650. (Adels Aarbog). 1650, 26. Juli, var Sal. Fru Anne Kaas's „Nedersetelse i Aars“. (Hr. Jørgen Brahes Levnetsbeskrivelse ved Vedel Simonsen, Side 95, jfr. D. Atl. 4. Side 337). D. Jakob Matthiesen prædikede over den afdøde og betænkte rundelig af hendes Børn, der gav ham to forgyldte Pokaler paa 60 Lod. (Udtog af D. Jakob Matthiesens Tegnebog i D. Magasin I, Side 221).

I Følge Danske Atlas ligger Hartvig Bille og Anne Kaas begravede i Feldbakke Kirke, Sognekirken til Møllerup, under Koret, men i Trap 4. Udg. nævnes de begravede i *Ovtrup* Kirke.

Karen Bille

blev ved Faderens Død Ejerinde af Damsgaard og Gods, medens Møllerup og Underliggende tilfaldt Søsteren Hilleborg.

Karen Bille drev hendes store Jordegods en Del Aar indtil hun 1662 ægtede Henrik Friis til Ørbækklunde, men deres Ægteskab blev kun af kort Varighed, thi allerede Nytaarsdag 1664 døde hun paa Damsgaard i sin første Barselseng tilligemed Barnet. (Jævnf. Jordebogen af 19. Februar 1683 i Jordebogssamlingen). Da hun er død paa Damsgaard, kan det tænkes og er vel det naturligste, at hun blev begravet i *Ovtrup* Kirke. Henrik Friis ægtede efter Karen Billes Død Jytte Sehested Mogensdatter, der ligeledes døde i første Barselseng og senere Sophie Juel Hansdatter, med hvem han havde 6 Børn.

Ved Karen Billes Død tilfaldt Damsgaard og underliggende Gods Søsteren Hilleborg som nærmeste Arving, men det ser ud til, at Henrik Friis har ved-

blevet at bo der ogsaa efter hendes Død, idet han jævnlig næynes til Damsgaard, som han dog næppe havde nogen Ejendomsret til. Af den Grund kan det være muligt, at hans anden Hustru, Jytte Sehested ogsaa er begravet i Ovtrup Kirke.

Mathias Rosenørn,

født 10. April 1676 paa Tiulum, var en Søn af Peder Madsen Rosenørn, f. 22. Oktober 1635, Kancelliraad (adlet 20. Marts 1679), og Anne de Hemmer, f. 1637.

1704, 25. April, ægtede Mathias Rosenørn Antoinette Lisbeth Friis, født 2. December 1675, Datter af Otto Friis til Aastrup i Salling og Birte Valdemarsdatter Lykke af Grinderslev Kloster.

Allerede 6. April 1716 døde Mathias Rosenørns Hustru, Antoinette Lisbeth Friis, og blev begravet i Ovtrup Kirke. (Indberetning fra C. Nørbek).

Andreas Ring,

Captejn af Infanteriet, blev ved Skøde af 9. April 1729 Ejer af Damsgaard med underliggende Mølleskyld, tilsammen Hartkorn 28 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk., Ovtrup Kirke-tiende, Dragstrup og Skallerup Kongetiender samt 287 Tdr. 6 Skp. 3 Fdk. $1\frac{3}{4}$ Alb. Hartkorn Bøndergods.

8. Marts 1726 fik han Bevilling til at maatte vies hjemme i Huset med Ingeborg Marie Glerup Jørgensdatter af hvilken Præst, de dertil kunde formaa. (Jydske Registre 17^{26/30} Fol. 41).

1739 afgik Andreas Ring ved Døden. Dagen kan ikke oplyses, da Ovtrup Kirkebog er brændt. Han blev begravet i Ovtrup Kirke. (C. Nørbeks Indberetning). En Datter, Else Marie Ring, der døde paa Damsgaard den 4. April 1756, er formodentlig ogsaa begravet i Kirken.

Niels Hansen,

der havde været Forvalter hos Captejn Ring, ægtede hans Enke og blev saaledes Ejer af Damsgaard og Gods. Han var Søn af Degnen til Dragstrup og Skallerup, Hans Nielsen og Mette Nielsdatter.

Allerede 1743 døde Niels Hansen og blev ligesom sin Formand begravet i Ovtrup Kirke. (Indberetning fra C. Nørbek).

Flere af Gravene i Kirken er tilkastede med Jord. 1813 er der tilføjet Protokollen af Synet følgende:

Gulvet er godt i Koret, men under de øverste Stole er en Begravelse, hvilket uden Henstand maa fyldes efter, da Fjæl og Bjælker, som dække, er forraadnede, og man ej uden Fare kan gaa derover op i Kirken.

1774 den 4. December fik Ejeren af Damsgaard, Christen Nørbek og Familie Bevilling til i deres Salighedssag at lade sig betjene af uvedkommende Præst. (Jydske Registre 17^{43/46} Fol. 389 b.).

Hans egen Sognepræst, Christen Johansen Mohr, maa aabenbart ikke have tilfredsstillet ham eller hans Hustru.

Til Slut sammenstilles de Kapitaler, som blev henlagt til Tæbring Pastorats tre Kirker, da de overgik til Selveje:

Tæbring Kirke, 9. April 1913:

Post I (aarlige Vedligeholdelse).....	Kr. 7,500
Post II (Arbejder, der skal udføres i nærmeste Fremtid) ..	2,000
Post III (urørlig Hovedstol, hvis Renter anvendes til fremtidige Hovedreparationer).....	1,000
	<u>Ialt Kr. 10,500</u>

Ovtrup Kirke, 31. August 1911:

Post I (aarlige Vedligeholdelse).....	Kr. 6,800
Post II (Arbejder, der skal udføres i nærmeste Fremtid) ..	1,850
Post III (urørlig Hovedstol, hvis Renter anvendes til fremtidige Hovedreparationer).....	1,200
	<u>Ialt Kr. 9,850</u>

Rakkeby Kirke, 27. September 1912:

Post I (aarlig Vedligeholdelse).....	Kr.	8,600
Post II (Arbejder, der skal udføres i nærmeste Fremtid) ..	„	1,785
Post III (urørlig Hovedstol, hvis Renter anvendes til fremtidige Hovedreparationer).....	„	9,00
	Ialt Kr.	<u>11,285</u>

Efterskrift om Tæbring Kirke.

Kalken i Tæbring Kirke.

Tegning af Lærer Uldall-Jessen. Tæbring.

I Bind X. S. 59 af „Historisk Aarvog for Mors“ er en Artikel om Tæbring Kirke. Følgende er Supplement hertil:

Side 66 staar . . . dersom Kirken faar et Rækværk foran Alteret . . . Kirken fik dette Rækværk, der var lige tværs over Koret og ikke som det nuværende, der runder sig om Alteret. Da det gamle Rækværk blev nedbrudt for at give Plads for det nuværende, fandtes følgende Indskrift herpaa:

Vi knæler ved Guds Alterbord,
 hvor Jesus os Gæst byder.
 Hans Legeme og sande Blod
 til Pant han der os byder ¹⁾.

Jens Jegind. 1707.

1) Meddelt af Maler Nikolajsen. Fjallerslev.

Side 61 i samme Artikel fortælles der om Kalken i Tæbring Kirke, der bærer to Vaabenskjolde med Navnetræk over. Om disse Vaaben og Navnetræk vidste jeg paa daværende Tidspunkt intet. Senere har Hr. Bibliotekar Ejler Haugsted, Statsbiblioteket, Aarhus, været saa venlig at undersøge hosstaaende Billede af Kalken, der er tegnet af Hr. Lærer Uldall Jessen, Tæbring. Hr. Haugsted har da givet mig følgende Oplysninger:

„De to Skjolde er Kjærulf-Vaabenet, (dog maa jeg bemærke, at de tre Ibskaller vender Rundingen nedad i Vaabenbogen) og Benzon-Vaabenet. Jeg finder i F. Krogh: De danske Majorater S. 307: Johanne Marie Benzon, f. $\frac{3}{3}$ 1712, d. $\frac{7}{6}$ 1785. (Datter af Hans Benzon (1657—1726) til Juellund, Sohngaardsholm, Vesterladegaard og Kjellerup). gift med Cancelliraad Søren de Kjærulf til Halkjær og Bjørnsholm (1693—1730). Hun blev ikke gift senere, og det stemmer med Tidens Skik, at hun har sat sin forlængst afdøde Mands Vaaben ved Siden af sit eget, da hun paa sine gamle Dage lod Alterbægeret lave“.

Som Ejer af Hovedgaarden „Ørndrup“ i Karby Sogn paa Mors erhvervede Anders Kjærulf 16. August 1720 baade Tæbring og Rakkeby Kirketiender. Det originale Skøde opbevarede tidligere hos Cand. phil. Nis Hagensen, tidligere Ejer af Votborg i Tæbring. Anders Kjærulf og Broderen Laurits Kjærulf til Viffertsholm optoges 11. April 1724 i Adelstanden. Da Anders Kjærulf i 1730 agtede at indgaa nyt Ægteskab skiftede han med sine Børn og overdrog Halkjær, Bjørnsholm og Ørndrup til Sønnen, forannævnte Søren de Kjærulf, som ogsaa overtog Tæbring og Rakkeby Kirketiender. Her er altsaa Grundten til, at Søren de Kjærulfs Enke, Johanne Marie Benzon, skænkede Tæbring Kirke det smukke Alterbæger.

— Den forrige Ejer af Ørndrup, Christen Lauritsen Broerholt (1697 til 12. Marts 1703) havde Trætte med Sognepræsten i Tæbring, Jens Jegind, om Benyttelsen af de øverste Stolestader i Tæbring Kirke, som Broerholt og hans Familie paa Grund af Kirkevejens Ubekvemhed, særlig om Vinteren, søgte i Stedet for deres egen (Karby) Sognekirke. (Justitsprotokollen).

Først 10. Februar 1710, altsaa 7 Aar efter, lykkedes det Broerholt for sin Familie og Tjenestefolk at opnaa Tilladelse til at søge Tæbring Kirke og i deres Saligheds Sag at lade sig betjene af Præsten ved denne, dog at deres rette Sognepræst, Kirken og dens Betjente ikke afgik noget i deres Indkomster. (Jydske Registre 17 ⁰⁷/₁₀ Fol. 484 b.).

Markeder i gamle Dage.

Ved Kr. Søndergaard, Ovtrup.

BEGYNDELSEN AF DET ATTENDE AARHUNDREDE holdtes ifølge „Danske Atlas“ kun et aarligt Marked her paa Mors, nemlig i Nykøbing den 26. September. I 1738 gaves Tilladelse til at et Marked maatte holdes paa Vejerslev Hede den 24. Maj og i 1782 fik Nykøbing Tilladelse til yderligere 2 Markeder med Slagtekvæg og Gæs, nemlig den 9. og 16. Oktober. Markederne holdtes paa Fælleden ved „Kapels-Led“ ¹⁾). Samtidig ansøgte Byen forgæves om at faa Markedet paa Vejerslev Hede afskaffet.

Byens Torvedag var i 1698 bleven fastsat til Torsdagen; men den maa nok snart være gaaet af Brug; thi „Danske Atlas“ siger, at Byen ingen fast Torvedag har.

Senere maa der saa blevet givet Tilladelse til, at Markedet paa Vejerslev Mark flytttes til Nykøbing, samt at der her maa holdes yderligere 2 Markeder. Hvad Tid dette er sket, vides ikke bestemt, men fra Midten af det 19. Aarhundrede er der i hvert Fald holdt disse 6 Markeder.

Den første af disse holdtes i Februar og var et „Hestemarked“, almindeligt kaldt Fastelavnsmarked, og hertil var mødt en Del fremmede Opkøbere. — I Maj kom „æ Vees'lemarken“, altsaa det fra Vejerslev Hede flyttede Marked. Navnet heraf blev bibeholdt lige ind-

¹⁾ Kapels-Led. — Raadhuset ligger paa det gamle Helligaands-Kapels Grund. Fælledvej og Markedsgade i Byens nordre Del minder endnu om de gamle Markeder. (Red.).

til Aarhundredets Slutning. Om denne gamle Markedsplads giver „Danske Atlas“ for 1769 følgende Oplysninger :

„Ved Vejerslev Kirke findes en liden Høj og Pladsen derved benyttes til Mønstring og til et Marked, som holdes om Foraaret, hvor der handles med Heste, Kvæg, Træsko, hjemmelavet Lærred m. m.“.

Denne „liden Høj“ findes endnu lidt øst for Vejen fra Vils til Vejerslev og kaldes endnu af ældre Folk for „æ Markenshyv“. — Hvad det har været for „Mønstring“, som her har været afholdt, har jeg ikke kunnet faa oplyst¹⁾).

Fra andre Egne af vort Land vides det, at der ligesom her er bleven holdt enkelte Markeder ude paa Landet. Aarsagen hertil maa vistnok søges fra „Kilderejserne“; der var jo i gamle Dage adskillige „hellige Kilder“, hvis Vand indeholdt Lægedom for næsten al Slags Mên og Brøst. Og paa bestemte Tider, særlig Sct. Hans og Valborg Aftener, rejste Folk ofte langvejs fra i store Skarer hertil for at søge Helbredelse. Og, særlig med Henblik paa Jydernes udprægede Lyst til at handle, er det ikke mærkeligt, at saadanne store Sammenkomster af Folk fra andre Egne førte til, at der ogsaa blev handlet en Del Mand og Mand imellem, som det hedder, og dette udviklede sig saa efterhaanden til de saakaldte „Kildemarkeder“. Det er ikke helt utænkeligt at dette ogsaa har været Aarsag til, at der holdtes Marked paa Vejerslev Mark, der har nemlig, nord fra Præstegaarden, været et Kildevæld, hvis Vand var ualmindeligt klart og godt. Længere op i Tiden blev Kilden forsynet med Ramme og blev kaldt „æ Thekjæld“, fordi at man fra Præstegaarden herfra hentede Vand til The. Om den i gammel Tid har været hellig

1) Mønstring til Militzen. der indfartes af Frederik d.n Fjerde. — For Reserven blev Mønstringspladsen senere ved Frøslev Kirke. (Red.).

Kilde, er kun en Formodning, som jeg ingen Vished har for.

I Juli kom det store Krammarked, som varede i 2 Dage. Paa Kirketorvet og Raadhustorvet var der af Handlende, ikke blot fra Nykøbing, men ogsaa fra andre Købstæder, opstillet Telte, hvorfra der falbødes mange forskellige Varer: Manufaktur, Isenkram, Hatte, Huer, Støvler og Sko m. m. Husker jeg ret, blev dette Marked afskaffet sidst i Tredserne og erstattet med et Kreaturmarked.

Lige før Høst kom Augustmarkedet og i Oktober, med en 14 Dages Mellemlum, 2 „Rindmarkeder“, hvortil var tilført baade Kreaturer, Faar og Lam. Jeg kan huske at smaa nøgne Havbo- og Hannisbolam kunde købes for 9 Mark (3 Kroner) pr. Stk.

Gennem Nørregade og det første lille Sving ved Stausholms Gaard om ad Markedsgade, hvor der da kun laa et enligt Hus, saavidt jeg kan skønne det gamle Hus med den lave Mur, som staar der endnu, kom man til Markedspladsen, som laa paa begge Sider af den daværende Landevej til Nørre Herred, Paa østre Side af denne højnede Terrainet sig til en langagtig Bakke (Brink), og paa vestre Side var et Stykke lavtliggende Jord, et Engdrag, hvori var gravet en Del Render for at aflede Vandet. Det skal være fra disse Render, at de to Markeder har faaet Navnet „Rindmarkeder“. Rindmarked 1).

Lad mig saa prøve at skildre en Markedsdag, saaledes som jeg kan mindes den fra min Drengetid. Alle-rede Dagen før begyndtes med Forberedelserne. Den „grøn Vuen“ blev vasket og smurt, og Seletøjet fik en Omgang med Tran og Kønrøg. Kvinderne skulde have Tøjet efterset og Sko og Støvler pudset. Næste Dags

1) Mon ikke det er Holstensprangerne, der er Skyld i Ordet Rind (tysk). — Kreatur. Hoved? (Red.).

Morgen var vi tidlig oppe for at faa alt ordnet og lagt tilrette, saa at den enkelte, som blev hjemme, kunde overkomme det hele. Op paa Formiddagen kørte vi saa til Marked, og selve Køreturen en dejlig Sommerdag var jo en stor Fornøjelse, muligen var dog Forventningen om Markedet det, der gjorde det mest højtideligt. Jeg havde hørt de Ældre tale om „Nykøbings Gaad“, og da vi hjemme havde et Stykke Grønjord, vi kaldte „æ Gaad“, troede jeg, det var noget lignende, og blev derfor højlig forundret ved at erfare, at det var den brolagte Vej ind mellem de mange Huse. Vi kørte ind i Købmand Traps Gaard og fik Hestene spændt fra og sat i Stald. I en Sidefløj var en Stue, hvor vi kunde hænge Overtøjet, og der var et lille Bord med Spejl, Børste og Kam til Kvindernes, særlig Pigernes Afbenyttelse. Forøvrigt var der Bord, Bænk og Skammel ligesom i en almindelig Folkestue, og her blev budt paa gratis Kaffe og Dramme. Længere op paa Dagen gik Folk herind for at spise deres „Mellemmad“, og hertil fik man ogsaa gratis Dramme. Naar Flasken blev tom, gik man ind i Butikken og fik den fyldt igen. Selvfølgelig var der enkelte, som ikke kunne staa for Fristelsen til at faa sig en billig „Perial“ og derfor allerede tidlig paa Dagen trak af Sted med en lille Bjørn. En saadan „gratis Beværtning“ var vistnok almindelig i de større Købmandsforretninger, og disse mente vel sagtens at se deres Fordel derved. Muligen har Konkurrence fremhjulpet denne Uskik, som heldigvis er forsvunden for mange Aar siden.

Noget af det første, man lagde Mærke til, naar man kom ud paa Gaden, var Jomfru Jensen eller, som hun almindelig kaldtes, „den stuer Jomfru fra Øster Jølby“. Hendes Udseende var nu ellers ikke saadan særlig „jomfrueligt“. Et stort, sværlemmet, grovt Kvinde-menneske med stive Skægstubbe, iført en stor, lyseblaa

Kappe, et storblomstret Tørklæde over Hovedet og et Par store Træsko paa Fødderne. Hun var Mejeriske og havde forpagtet eller købt Mælken fra Jølbygaard. Hendes Vogn stod ved Hjørnet af den Bygning, hvor nu Sparekassen har Kontor, og med en Røst, som kunde høres over det halve Nykøbing, falbød hun sine udmærkede Mejerioste, „dem kan Bønderne ikke lave Mage til“.

Paa Kirketorvet var opstillet Telte og Borde med mange forskellige Ting. Hvedebrøds-konen, Madam Schrøder, stod i sin Bod med de runde Skillings- og Toskillingskager samt Honningbrød og Brystsukker. Legetøjskone (NB. ikke en Kone at lege med, nok se, men ikke røre) stod i sin Bod og falbød sit Nyrnbergerkram, Fløjter, Trompeter, Kridtpiber, andre smaa Drengepiber til 8 Skilling Stk. m. m. Længere inde paa Torvet var der Fugleskydning med Salonbøsse, Kraftprøve o. m. a.

I et noget afsides Hjørne, foran et Bord, hvorpaa laa en Stabel trykte Viser, stod Landsbyspillemanden, den blinde Kr. Poulsen, og spillede Markedsviser paa sin gamle Violin. Ved hans Side stod en ung Pige og sang dertil. „Kom herhen, bette Pigger, a haar en hiel ny Vihs, I aller haar høt faer, kyeb jen aa om, den koster et mier end 8 Skjelling, saa ska vi lær jer æ Toen te en“. Og Pigerne flokkedes om den blinde Spillemand og hans Pige, fik hver en Vise og sang saa smaat med, indtil de kunde Tonen, „søen saa nue-luen da“. Viserne handlede i Reglen om ulykkelig og forsmaaet Kærlighed, eller om et Par Kærestefolk, som af haardhjertede Forældre blev skilte. Der var Visen om Hjalmar og Hulda paa 32 Vers, om „Aksel og skjøen Inger“ paa omtrent lige saa mange.

„Paa Sjælland hos en Bonde
var der Bryllupsfest,
Aksel og skjøen Inger
vare der til Gjæst“ o. s. v.

Det var som Regel sørgelige Begivenheder, der skildredes, og kunstnerisk set havde disse Viser vel ikke stor Værdi; men naar de blev sjungne med en dertil passende vemodig Melodi, var det for Pigerne saa rørende Alvor, at Taarerne kunde trille dem ned ad Kinderne.

Nede paa Havnepladsen var en Karrussel opstillet (æ Gyngværk). Naar den gik rundt, var der Musik af skrattende Blæseinstrumenter ledsaget af en Stortromme. Ved den ene Side stod et Ringapparat, og blandt Ringene var der en af Messing. Den, der var saa heldig at tage den, kørte en Tur frit. I noget over Mandshøjde stod et andet Apparat med et Par Figurer til Hest, forestillende Garibaldi med Gemalinde. Han var en stolt Krigerskikkelse med ravnsort Haar og Skæg. Det saa morsomt ud, naar de drejede rundt og, ved en skjult Mekanisme, drejede Hovederne, som om de saa efter hinanden ¹⁾).

Ved Havnen var opstillet større Telte, hvor Gøglere udførte de mest vidunderlige Kunster, spiste Blaar, saa Røgen stod dem ud af Halsen, m. m. Ved Indgangen stod den spraglede Udraaber: „Værsgod, træd indenfor, koster kun 8 Skilling, Forestillingen begynder straks!“ Det var almindelig Mening, at disse Gøglere forstod at „hverre Sjøen“ (Øjenforblindelse). Der var endvidere Linedansere og andre Seværdigheder.

I Hovedgaderne var der Trængsel af Mennesker, Karle og Piger spadserede Arm i Arm i lige saa lange Rækker, som Gaden var bred, saa der var næsten ikke til at komme igennem. Naar to Bekendte mødtes paa Gaden, var den staaende Hilsen: „Godav, aa valkommen te Marken, eller: „Naa, do er osse kommen til Marken idaa“. Drengene gik paa Gaden og spiste Toskillings-

1) Denne Karrussel ejedes af den kendte Restaurator Møller. Ringsgade. Grndlæggeren af Sparekasseforeningen for Nyk. M. og Omegn. R ed.

kager og andet Knas. Det var ogsaa ret almindeligt at købe et 4 Skillings Franskbrød, lave en Fordybning i den med sin Kniv og gaa ind i Købmandsbutikken og faa denne fyldt med Sirup.

Invaliden paa sit Træben og med sin Lirekasse manglede selvfølgelig ikke. Af de Melodier, han spillede, mindes jeg den stemningsfulde Udvandrerensang:

Farvel mit Fødeland jeg byder,
 jeg rejser til en fremmed Havn;
 hør hist fra Skibet Klokken lyder,
 jeg føler alt i Hjertet Savn.
 Jeg forlader de danske Bøgeskove,
 hvor Nattergalen Triller slaa.
 Farvel du friske, sølvblaa Vove,
 til Danmark min Længsel vil gaa.
 Jeg forlader den danske Jord,
 hvor min gamle Moder bor,
 Farvel du mit kære gamle Danmark,
 Farvel du mit Fødeland.
 Vel er jeg ung, og mit Hjerter banker
 saa varmt og frejdigt i mit Bryst,
 dog Vemod er i mine Tanker,
 thi jeg forlader Hjemmets Kyst.
 Jeg forlader de kære gamle Steder,
 hvor jeg kender hver en Busk og Plet,
 som saa min Barndoms første Glæder
 at skilles gør Hjertet ej let.
 I gamle Danmark stod min Vugge,
 der lærte jeg min Moders Navn,
 der lød mine første Sukke,
 kom Danmark, tag din Søn i Favne.
 Jeg har hørt de danske Kanoner,
 jeg har hørt, hvor Sværdene klang,
 jeg har hørt de jublende Toner,
 da Dansken for Friheden sang.
 Naar der atter skal kaldes til Kamp,
 naar det tordner i Røg og Damp,
 naar det gælder det frie, gamle Danmark,
 da favner du atter din Søn.

Gennem Nørregade kom man som nævnt til Markedspladsen, hvor der var rejst Telte og opstillet ret primitive Borde og Bænke, hvor de forskellige „vaade Varer“ serveredes. Bag Teltene, ind i Siden af en Brink, var der lavet Fyrsteder, hvor nogle Kvinder kogte Vand og Kaffe. Jeg husker, at Mundtøjet paa disse Madam-mer var i ret god Orden. Hvis en af vi Knægte havde købt en 8-Skillings Pibe hos Legetøjskonen, saa skulde den jo helst prøves med det samme, og vovede os des-aarsag om til Kogekonerne for at faa en Gløde at tænde ved. Som Regel lykkedes dette ogsaa, men det gik ikke helt stiltiende af.

Paa selve Markedspladsen var der en syndig „Leben“. Ind imellem Kreaturerens Brølen og Faarens Brægen lød Mændenes højtrøstede Samtaler og Klask af Haandslag, naar en Handel blev afsluttet. Der forlangtes jo altid højere Pris, end man vilde sælge for (det er jo forresten Skik og Brug endnu), og saa blev der snakket og „pruttet“ efter en større Maalestok. „Hva dæ ka pruttet aa, æ nemmest aa betaal“. Der var kun mødt faa fremmede Opkøbere, det var Handel „Mand og Mand imellem“, lidt Byttehandel, sommetider vistnok til liden Nytte for nogen af Parterne, men „heller taab en Daaler end læ æ Handel staa stil“. Ved enhver Handel fulgte der „Lidkøb“ baade til Sælger, Køber og Mæglere. Hvis der ikke var noget aftalt derom, var det altid Sælgeren, „den som fæk æ Peng“, som skulde betale denne, og det kan jo gerne være, at Lidkøbet sommetider var medvirkende til, at Handelen kom i Stand.

Den Handelsmani, som er Vestjyderne egen, har Morsingboerne ogsaa noget af. Dog synes jeg at have erfaret, at Thyboer og særlig Hanherredsboerne har fuldt saa meget heraf. Ærlighed i Handel er ikke saadan særlig udpræget, har et Dyr Fejl, gælder det at faa sagt akkurat saa meget, at man kan „komme om

ved det“. Vi kender ogsaa godt her en Type af Handelsmænd, som har en særlig Evne til at bruge „Handelskneb“. Det er disse „Smaaprangere“, for hvem Handel er blevet Lidenskab, og som derfor handler, ikke blot paa Markedspladsen, men ogsaa til dagligt Brug med 2den og 3die Klasses, ikke altid fejlfri, Heste og Kreaturer. Det er sjældent, at disse Folk handler sammen, de er hinanden for kloge, men sker det en enkelt Gang, sætter de en stor Ære i at kunne pudse hinanden.

Lars solgte en gammel simavet Ko til Jeppe og fremhævede selvfølgelig alle dens gode Dyder, hvoriblandt da særlig denne, at den altid var „saa svær tepas i æ Lyv“. Nogle Dage efter træffes de to gode Venner i Kroen, og Jeppe siger: „Hør Lars, du glemte at levere mig en Spreder med den Ajletønde, du solgte mig forleden Dag“. Lars griner nok saa smørret: „Ja, det har du Ret i, men den kan du jo faa en anden Gang, „læ vos lig gaa ind aa faa en hal Kop!“

Men det var Markedsdagen, jeg kom fra. Henad Aften begynder de fleste saa at tænke paa Hjemturen, og det gælder om at blive samlet. Klokkeslettet var jo godt nok bestemt fra om Morgenen, men det kunde jo træffe, at „vor Far“ var kommet i godt Lag, eller at de Unge ikke kunde give Afkald paa Dansen til den bestemte Tid. Men endelig kommer de da, og Vogn efter Vogn ruller ud af Byen. Kommen ud paa Landevejen skal det gaa raskt; der skal køres om hinanden eller køres om Kap. Kvinderne skriger op, naar 2 Vogne er paa Siden af hinanden, og det er heller ikke ufarligt. Det hændte jo ikke sjældent, naar en Vogn havnede i Grøften, at en Arm eller Ben knækkedes, at „æ Ovsel gik aa æ Le“, eller der skete anden Molest. Thyboerne sagde dengang lidt skadefro:

„Naar der har været Marked paa Mors,
kommer der fremmede til Nors.“

Der boede jo nemlig den bekendte Stine Kudsk, som var saa udmærket til at kurere Benbrud m. m. Thyboerne kunde nu ellers godt have sparet sig denne Spydighed, thi efter hvad der af ældre Folk derovre fra er bleven mig fortalt, foregik Hjemkørslen fra deres Markeder akkurat paa samme Maade, ja, ved en enkelt Lejlighed blev det endog drevet til en Yderlighed, som jeg ikke kender noget Sidestykke til her fra Mors. To Mænd kørte fra Thisted Marked med deres Familier, Kone og Børn, og skulde naturligvis køre om Kap, hvad der endte med, at den ene havnede i Vejgrøften. Resolut sprang Manden af Vognen, spændte Hestene fra, satte sig op at ride og lod den strække saa godt ud, at han naaede den anden Mand, trak ham af Vognen og gav ham en god Livfuld Hug, red saa tilbage til sin Vogn og havde saa først Tid til at spørge til sin Kone og Børns Befindende.

De 6 Markeder staar jo fremdeles i Almanakken og holdes jo ogsaa endnu, men har ikke nær den Betydning som tidligere. Handel og Omsætning med Kreaturer foregaar jo nu ved Eksportforening og Auktioner, og som Folkeforlystelser er de blevet fortrængt af det aarlige Dyrskue og af et Utal af selskabelige Udflugter og Fester i Sommermaanederne. Ganske anderledes for henvend et Par Menneskealder siden, da var Markederne Begivenheder, som man regnede med. Hvad enten man havde nødvendigt Ærinde eller ikke, saa skulde og vilde Landboerne til Marked. De ældre for muligen at „slaa en Handel af“ eller i hvert Fald for at se paa Kreaturerne, høre Priserne og mægle i andres Handel, de unge mest for at more sig. Det var ret almindeligt, naar Tjenestefolk fæstede sig bort, at de betingede sig et vist Antal Markedsdage. Det var Festsdage baade for yngre og ældre.

I moralsk Henseende stod Markeder vel ikke stort

over Baller og Legestuer. I flere Beværtninger var der offentlig Dans, og hen paa Eftermiddagen, naar Karlene havde nydt en tilstrækkelig Portion „Drikkelse“, gik det ikke altid helt fredeligt af. Stridens Æble var som oftest en Pige.

Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.

Af *G. Th. Gravesen.*

Skov- og Havebrug.

LIGNENS ÆLDSTE HISTORIE blev skrevet, da Bræen skurede sig frem over Landet, og den staar endnu prentet i vore Bakke- drag og Lavninger, i vore Aase og Aaløb. Og da Indlandsisen ved Bortsmeltning for utalte Aartusinder siden forlod Danmark, fik Ljørslev og Ørding Sogne deres geografiske Tilblivelse.

Geologien lærer os, at hele Nordeuropa har været med til at give Sten, Grus, Sand og Ler til det skønne Land, der senere fik Navnet Danmark. Først kom Isen glidende med dette mægtige Morænemateriale fra Nord og efterlod det i Havets iskolde Favn i den tusindaarige Vinternat. Det fandtes i Ismasserne; Isen havde optaget det fra Underlag, den havde passeret paa sin Vej fra Udgangsstedet til Aflejningsstedet. Og overalt bestaar Morænelagets Bestanddele af, hvad Isen har haft Lejlighed til at optage i sig, og som ved den Sønderdeling, det er blevet Genstand for under Transporten, har gjort det mere eller mindre stenet, sandet eller leret. Til sidst dukkede Danmarks Land op af Havet.

Da Indlandsisen var smeltet, maa vi forestille os et helt andet Landskab, end det vi ser den Dag i Dag. Landet laa hen som øde Grus- og Lerbanker, der efterhaanden dækkedes af en sparsom Plantevækst, hvis Arter vi maa søge langt mod Nord. Stride Vandstrømme fyldte Aadalene og skyllede Ler og Sand ud i talrige

større og mindre Søer og Vanddamme, som den Gang fandtes i Danmark.

Højderne skyldes de under Istiden sammenskudte Ler- og Grusmasser, og Lavningerne er Udskylningsdale (Erosionsdale), der er frembragte af de ved Istidens Slutning under Isens Afsmeltning opstaaede Fløder, hvis Arbejde senere er fuldført af Nutidens Aaløb og Bække. Overfladeforholdene er i det store og hele et Udslag af Istidens Virksomhed.

Mors har mange ejendommelige Højdepartier, saaledes den sagnrige Fegge Klit, Flade Bakker, Legind Bjerge, Ørding Bakker o. s. v. Er der nogen Steder i vort Land, der i det smaa aftegner et Bjerglandskab, saa er det disse Bakker.

Ørding Bakker bestaar af høje, lyngklædte Bakker, der afbrydes af dybe, skønne Dale, ialt ca. 20, hvoraf 5 har Navne: Haardal, Dybdal, Lokkedal, Kjelddal og Sevdal.

Haardal (Hardal) ligger Østen for Vujstedbakke. Her har vi et gammelt Vadested over Aaen til Sillerslev. Et Vadested er et Sted, hvor Vandet er saa lavt, at man kan vade over. I fordums Tider har der sikkert været en livlig Forbindelse mellem Ørding og det over for liggende Salling, hvor Sysselettinget var i Lyby.

Harigh, oldn. horgr, betegner en Stendynge, der tjener som Offersted. Harg-dal: Dalen med Offerstedet 1).

I Dybdal skal i Følge Sagnet kunne findes et Guldanker, der er tabt af Sørøvere. Og Lokkedal skal have sit Navn af, at Sørøverne sejlede ind imellem Bakkerne i Slugten, hvor de forankrede deres Baade; disse kunde ikke ses fra Fjorden. Sørøverne gik saa oppe paa Bakken og holdt Udkig, indtil de saa et Handelsskib, der var værd at plyndre. Naar Skibet var lokket nær til Stedet, gik de i Baadene for at udplyndre det. Disse Sagn tyder

1) Dyrenavnet Hare kan ogsaa have givet Anledning til Navnet.

paa, at der i Vikingetiden har været Sejlads ind i disse Slugter, som nu er dybe Dale.

Kilde hedder paa Folkemaalene „æ kjæl“, saa Kjeldal har sikkert faaet Navnet deraf. Flere Navne paa Kilde har deres Oprindelse af vælde, vilde, sie o. s. v., saa der har sikkert været en Kilde i denne Dal.

I første Led i Stednavnet Sevdal er maaske et Personnavn (oldn.: Seun). Mod Vest i Dalen er en sløjft Gravhøj. Navnet skulde da gemme Mindet om en Mands Navn, der er begravet i Højen ¹⁾.

Ørding Bakker staar med Bakkesiderne som stejle Skrænter ud mod Mosen, der er gammel Fjordbund. En af disse Bakker er særlig interessant; paa denne findes en Vej, der snor sig i Sigsak, som i de rigtige Bjerge, ned i en herlig Slugt og videre ud i Mosen. Her er en sjælden smuk Natur, en vis ejendommelig Naturskønhed af landskabelig Storhed, der gør Stedet til en henrivende Idyl.

Disse pragtfulde Bakker maa unddrages Tilplantning, hvorved de faar et ubarberet Udseende. Denne særprægede Naturejendommelighed maa bevares Efterslægten ved Fredning.

Oprindelig var Danmark et skovdækket Land; men i Aarhundredernes Løb har Skovene mere og mere maattet vige for dyrkede Marker, saa at Danmark nu er et af de skovfattigste Lande. I mange Egne er ethvert Spor af Skov forsvunden, saa at der end ikke kan paavises Rester af Skovens Flora; i andre Egne kan der findes Minderester fra Fortidens Skove og Krat.

At der har været Skove i Ljørslev og Ørding Sogne i Fortiden har man Vidnesbyrd om i de gamle Stednavne. Der er flere Stednavne, der indeholder Ordet „Ris“ (Ris = Kratskov, hvilken Betydning det almindelig

¹⁾ Plantenavnet Siv kan ogsaa have givet Anledning til Navnet. Sev (siv, siv(e), Sivedal, en med Siv bevokset Dal.

forekommer i Stednavne), nemlig Højris, Lilleris og Risager i Ljørslev og Videris¹⁾ i Ørding.

Desuden Stednavnet Birkmose, d. v. s. Mosen, hvori der har været Birketræer. Derimod har de to Ellehøje, den ene i Ørding og den anden i Storup, sikkert ikke deres Navne af Trænavnet El, der vokser paa lave og fugtige Steder. Begge Høje er paa Bakkepartier. Maaske er de oprindeligt blevet kaldt Elvehøje; „Elle“ som i Ellefolk.

Endvidere Egestue Agre i Storup. Egestue er sikkert en Omformning af Egestufe. Stuf (gld.) = et Stykke Mark, altsaa Marken, hvor der har været Egetræer.

Og ikke blot Stednavnene, men levende Rester som Minder om gammel Skov er ogsaa de enkeltstaaende Bævreasp og Birk, der staar spredte i Lyngen, som de næppe rager op over.

Vidnesbyrd om Skove fremgaar ogsaa af de mange synlige Rester, der endnu er bevarede i Moserne, som er gammel Fjordbund. Grunden under Mosernes Tørvemasse er af samme Beskaffenhed som i Fjorden, nemlig Klæg, Strandsand, Grus og Smaasten.

Ved Tørvegravning forekommer hvert Aar Træstammer, Trærødder, Hasselnødder o. s. v. Her maa altsaa have været Skov i gammel Tid. Og denne Skov maa have gaæet ned til Fjorden. Overalt paa Heden og i Mosen støder man saaledes paa Minder om Fortidens Skove. Ogsaa i de Naturralydelser, der svaredes i Skat og Landgilde, idet disse blev ydet i saadanne Produkter, som den paagældende Egn var i Stand til at producere. Landgilden holdt sig temmelig uforandret gennem Tiderne. Af Matriklen for 1664 fremgaar, at der i Landgilde af 22 Ejendomme i Ørding skulde ydes 22 Svin, 9 Skovvogne, 4 Riborvogne og af en Gaard

1) Vidje er et almindeligt brugt Navn for buskagtige Arter af Pil.

Skovvognspenge. Af 9 Ejendomme i Ljørslev 9 Svin. Ved Matrikuleringen i 1688 blev ikke ansat nogen Skove til Skovskyld. Dette tyder paa, at Skovene da var forsvundet, naar undtages Skoven ved Højris.

I Markbogen af 1683 læses: „En Skov kaldes Højris Lund, samme Lund bestaar mest af Birk, af Aspetræer med et Parti Eger, af Underkrat med Hessel; samme Skov kan ikke være tjenlig til nogen Svins Olden, og ikke heller til Bygningstømmer deri kan hugges uden Skoven derved skulde ganske ruineres, hvorfor Skoven ikke takseres forandret end meldt er.“

Gennem Middelalderen og langt ned i Nutiden spillede Skoven en stor Rolle i Beboernes Liv. I Skoven havde Herremanden og Bønderne „deres Svin paa Olden“, og Ungkvæget og Udgangsøgene maatte søge deres Føde der ofte hele Aaret rundt. Fra Skoven hentedes Tømmer og Brændsel til det daglige Brug.

Vest for Lilleris Vandmølle har der ogsaa været en Skov, som blev kaldet „Gammel Skov“. Den skal findes indtegnet paa et gammelt Kort. Det er denne Skov, der omtales i Viborg Landstings Dombøger for 1661 Fol. 245 og 52 og 266—274 under en Retssag. I denne Skov var under Svenskekrigen 5 Træer omblæste og 11 afhugget og bortført.

I Danske Atlas udgivet af Pontoppidan 1769 læses: „Til Gaarden (Højris) er trende smaa Skove, som er de eneste i Mors og Thy. Hos den ene er en lang Allé, hvorigennem Vejen løber ud til Gaarden . . . I Skoven staar et besynderligt Bøgetræ, som noget op ad Roden deler sig i tvende Stammer, hvilket lidet ovenfor forenes ved en bueformig Gren, saaledes at man ej kan kende, fra hvilken Stamme, den har sit Udspring.“ Det er nu forsvundet, men i Oldnordisk Museums Arkiv gemmes Abildgaards Tegning deraf fra 1767. — 1805 skriver Schade: „ . . . at der i Højris Skov fordem skal

have været mange Skovfyr; men at der nu kun findes 2, hvoraf den enes Stamme maalt 1 Alen fra Roden er over 6 Fod i Omkreds og i Forhold til Tykkelsen; men at Kronen paa disse Træer, som staar paa en Bakke imellem noget lav Krat, har lidt saa meget i den varige Kamp imod Nordvestvinden, saa at Træet snart maa dø.“

1811. C. Schade: „Den eneste Skov i Mors, ja, i hele Thisted Amt, ligger ved Højris og er af Areal 35 Td. Land. For 30 Aar siden havde den en langt videre Udstrækning. Det i Behold værende Stykke bestaar fornemligen af Eg, Birk, Elle, Bæver, Asp, Røn og Hessel.“

I Becher: Danske Herregaarde fra 1861, skrives: „Og ved Højris ligger Morslands eneste Skov, der med Krattet, som for det meste bestaar af højtstammede Træer, udgør 35½ Td. Land, og hvis Trævækst bestaar af Ask, El, Eg og Birk og en Del Bøge, hvoraf nogle er meget store. Denne Skov bliver om Sommermaanederne hyppig besøgt af Øens Beboere.“

Af disse spredte Træk vil det fremgaa, at der har været Skove i Fortiden i Ljørslev og Ørding Sogne.

Rundt om i Landet fandtes der tidligere mange øde Jorder. I Slutningen af det 18de Aarhundrede fremstod flere Talsmænd for, at disse uproduktive Strækninger burde bringes til at give Udbytte ved Plantning af Skov. Men først efter 1866, da Dalgas fik stiftet Hedeselskabet, toges der fat for Alvor. Hedeselskabets Formaal var ikke særlig at plante Skov; men til dette Foretagende gav det ogsaa Vejledning. I Ljørslev og Ørding Sogne blev der beplantet betydelige Strækninger paa bakkede og sandede Jorder. Da Steensen de Leth i 1866 overtog Højris, var der som ovenfor nævnt kun 35 Td. Ld. Skov tilbage af den Skov, der i Følge Traditionen i fordums Dage havde leveret store Partier Ege til den danske Flaades Brug. „Med stor Interesse

for Skoven tog den nye Ejer straks fat paa at forynge denne og underplantede de gamle Ege med Bøg, som han selv havde tiltrukket af Frø, der var samlet baade paa Langeland og i Dyrehaven ved Klampenborg. Denne Foryngelse er i høj Grad vellykket, og Ejeren har samtidig med nænsom Haand og sjælden Forstaaelse skærmet om ikke alene de enkeltstaaende vilde Bøge fra Fortiden, men ogsaa om de bedste af de gamle ærværdige Ege, hvis Kroner giver Skoven en ganske særlig Karakter og Afveksling; et enkelt mindre Stykke er dog bevaret ganske som det var i 1866 . . . Den gamle Skov forvandlede da til en Bøgeskov med isprængt Eg; der findes udmærket smukke, meget gamle Egetræer og meget svære, gamle Bøge." (Hedeselskabets Tidsskrift 1911).

Dernæst tilplantedes de Hedebacker og tarvelige Sandmarker, der i Begyndelsen af Halvfjerdserne strakte sig lige indtil Gaarden. Efterhaanden tilplantedes 62 Tdr. Land med Naaletræer. Foruden Lilleris og Nebel Plantage beplantedes Møllebakkerne, Gammelskovbankerne, Pinkhøjene samt Sømosen øst for Egeskoven.

I 1895 indkøbtes det store Hedeareal paa 172 Tdr. Land mellem Højris Eng og Lægind Vejle, som tilplantedes. Denne Plantage kom i Forbindelse med Saltingsunds og Lægind Bjerges Plantager. 1903 tilkøbtes 24 Tdr. Land af Kaarup Hede. Dette Areal blev ogsaa tilplantet. Og endelig i 1909 købtes 17 Tdr. Land Agermark syd for Højris Hovedgaardsjord, der ogsaa tilplantedes. Skovene omkring Højris vil saaledes komme til at omfatte ca. 300 Td. Land.

I 1910 blev der fra Højris af de Træer Kammerherre Steensen Leth selv havde ladet plante, leveret fortrinligt Tømmer til Kobberminerne i Grønland. Til Slut skal nævnes, at Markerne paa Højris er indhegnede med levende Hegn mellem de forskellige Vange. (Efter Hedeselskabets Tidsskrift 1911).

I gamle Dage betragtedes Haver for Luksus, som jævne Folk ikke tillod sig. Husene og Gaardene laa blottede for Træer, kun nogle forkrøblede Pil stod hist og her ved et Hus; man maatte lade sig nøje med en Kaalgaard og nogle Rækker Kartoffler. Traf man paa en Have, vidste man, at det enten maatte være en Herregaard, Præstegaard eller Skole. Nu er det anderledes.

Havebruget kom først meget sent til Danmark, idet Munkene var de første, der anlagde Haver herhjemme; men der maatte gaa lang Tid inden Haven rigtig slog an. Ordet „Have“ betød oprindeligt et Gærde; derefter gik det over til at betyde den indgærdede Jord og senere et indhegnet Stykke Jord, bestemt til Dyrkning af Køkkenurter, Blomster og Frugttræer.

Ordet Have brugtes ogsaa og bruges endnu om indhegnede Jordstykker med Havebetegnelse som Hestehave, Kalvehave o. s. v.

Da Munkene ved Reformationen blev fordrevne, udstedes det ene Paabud efter det andet om at faa Bønderne til at plante Æbler, Pil og Humle. Saaledes lyder det i Kristian d. V. Lov af 1683: „Enhver Bonde skal aarligen, imens hand haver Rum til og Lejligheder, i det mindste legge fem Humlekuler, tre Ymper (Grene, Kviste) Abild (Æble), Pære eller andre gode Træer, og desforuden plante ti Pile, eller haver forbrut et half Lod Sølv for hver han forsømmer af dem til sin Husbond. Hvor Bønderne ikke have Rum ved deres Gaarde, da skulle de dem langs deres Gjerder sette, og skal enhver Amtmand eller Husbond tilholde Bønderne dette at efterkomme“. — Det første Punktum fandtes allerede i Kristian d. III. Reces af 15. Decbr. 1558, Art. 59.

Men Bøndernes Ulyst til at plante forandredes ikke ved disse Paabud. Der var ingen, der plantede, og ingen holdt Opsigt med, at Loven efterfulgtes. Lovbud kan ikke alene gøre det.

Her paa Mors fandtes den første Have ved Højris. Den var paa 4 Tdr. Land og anlagt af Povl v. Klingenberg, der 1670 blev Ejer af Højris. Den var anlagt i fransk Stil med fire Fiskedamme og indeholdt de sjældneste Træer og Planter, der var indført fra Holland. Klingenberg, der i mange Aar var en formuende Mand, lod Haven anlægge og passe uden Hensyn til Omkostningerne. Og under hans Tid var Haven ved Højris ligefrem en Seværdighed, som ikke alene blev berømt her i Landet, men langt ud over Landets Grænser.

Friis Rottbøll skriver 1770 i Københavnske Selskabs Skrifter X, Side 413 følgende: „Af langt større Betydenhed har uden Tvivl den Have været, som Hr. Povl Klingenberg først i Hamborg havde anlagt, men siden forflyttede til sin Gaard Høyeriis i Ty udi Jylland; hvor han ved Flid og anvendte Omkostninger bragte det saa vidt, at han ikke alene dyrkede mangfoldige rare uden- og indenlandske Væxter, og havde alle Tider baade bedre tiiligere Havesager end nogen anden i Landet; men og desuden frembragte mange Slags Frugter hos sig, som fordi de var ubekendte, blev som rare Foræringer fra Jylland sendte til Frankerige og andre langt fraliggende Steder. Den Dagbog, som han ved denne sin sidste Have holdt over dens Tilvæxt og Afgrøde, og som indeholdt disse artige Efterretninger, har hans Excellence Hr. Gehejmraad og Baron af Wedel Jarleberg eyet, men samme er ved et Laan bortkommet. Denne Herres i sig selv vigtige Vidnesbyrd ¹⁾ bliver endydermere bestyrket ved Dr. Simon Paulis Beretning om den Klingenbergiske første Have i Hamburg, som han giver det samme fordelagtige Skudsmaal, som Excellence Baronen den Høyerisiske, og føyer

1) Hr. Confrenz Raad af Hjelmsstjerne har jeg at takke for denne Efterretning, som han har skaffet mig fra Hans Excellence Baronen. (Originalens Anm.).

dertil, at Eyeren var saa stor Botanicus, at han kunde stride om Fortrinnet med dem, som deres hele Levetid ikke have gjort andet end dyrket denne Videnskab ¹⁾). Hr. Klingenberg levede endnu 1676 og var Krigs-Commissair, Øverste Post-Directeur ²⁾ og Etaz-Raad“.

Saaledes roses han af sine samtidige som en Mand med særlige Kundskaber i Botanik og var bekendt for sin Dygtighed som Havemand. — I Hoffmanns Samlinger og Foundation IV. Del 1759 læses: „I Sognet Høyeriis, en Herregaard med Graver om, har et smukt grundmuret Hus 2 Etager og en smuk Hauge“.

For ca. 120 Aar siden var der saa godt som ingen Haver paa Mors. Provst Casper Schade skriver i sin Bog om Mors: „Med Haugedyrkningen staar Morsingen ganske tilbage. Det er rart at træffe i hans Kaalgaard de fornødne Madurter, endsige mere; og sjælden ser man deri anden Trævækst, end nogle Hyld, som ydmygt bøje sig for Vestenvinden, og nogle Bindepile. De, som have omplantet deres Kaalgaard med Pile af højere Vækst, er ikke mange, og de kunne siges, særdeles at udmærke sig blandt den store Hob. . . . I Henseende til Haugedyrkningen og hvad der i Almindelighed hører til Landøccoenomien opnaas sikkert Hensigten, naar Bønder kunde blive Eksempel for Bønder; thi ellers haves gjerne Udflugter“.

Endvidere skriver i 1811 Schade, „at Sognefogden Kristian Staunstrup til Sorgenfrie ved Ljørslev har ved sin Gaard anlagt en Have, som vidner om hans udmærkede Lyst til Træplantning“.

Om Haven ved Højris skriver Schade: „Haugen er af 4 Td. Lands Størrelse; var fordem smuk og blev holdt ved Lige; men nu ikke. Fra Gaarden løber langs

1) *Quadrupastitum Botanicum Argent 1666 pag. 434. Pontoppidan i hans Norges Beskrivelser Tom I pag 171. (Orig. Anm.).*

2) Han indrettede i Frederich III.s Tid Postvæsenet hos os efter Pontoppidans Beretning. Danske Atlas 1. Del pag. 298. Den ham dertil givne Fuldmagt har jeg siden set hos Hr. Etaz-Raad Holm. (Orig. Anm.).

med Skoven og næsten til Fjorden en behagelig Alle af store Elletræer“.

I Charles Gandrups Beskrivelse af Mors læses om Alleen følgende: „Op til Gaarden fører en interessant Alle, der er en halv Fjerdingsvej lang. Den s^hor sig i Bugtninger langs Skovbrynet og bestaar af gamle knudrede Elletræer, nogle af de ældste, der findes i Danmark. De skal være plantede af Konferentsraad Povl Klingenberg, der i sin Tid ejede Gaarden og døde 1723 ¹⁾. Nu synes dog ogsaa deres Dage talte; de dør bort Tomme for Tomme som gamle graahærdede Kæmper, der ikke vil vige Pladsen, før den sidste Kraft er udtømt; men endnu danner de om Sommeren, naar Bladene dækker deres Skrøbeligheder, en udmærket Alle“. — I 1921 lod Konsul Pay, som da ejede Højris, Træerne i Alleen omhugge til Salg; men da det var paa en Kommunevej, Træerne var plantet, gjorde daværende Sogneraadsformand P. Houmøller gældende, at Træerne var Kommunens og foreslog, at de skulde uddeles som Brændsel mellem Smaafolk i Kommunen. Dette gik Konsul Pay ind paa.

Da man fældede Træerne i den kønne, gamle, skyggefulde Alle, gik der som et Stik gennem Hjertet paa Befolkningen i Mors. Man følte det som en Volds handling, der her blev begaaet mod det fra Fædrene nedarvede. Her under disse gammeldags hyggelige Trækroner havde ens Forældre, Bedsteforældre, Oldeforældre osv. vandret, naar de om Sommeren samledes i den idylliske Skov omkring det maleriske Slot med dens svalende Have.

I Djørup: Thisted Amt 1842 skrives: „Højris har Amtets smukkeste Have paa 4 Tdr. Land; den er i den antikke Smag, men vel vedligeholdt, og har en

¹⁾ Det skal sikkert være 1690: Postmesteren Klingenberg forveksles ofte med Sønnen, der døde 1723.

heldig Beliggenhed indesluttet af Skov og høje Hedebakker. Der er utallige Frugttræer, og i de forældedes Sted er i de senere Aar en stor Mængde unge plantede. I den er 4 regelmæssige Fiskeparke, den ene nedenfor den anden, hvortil Vandet kommer fra Hedebakkerne og fra dem løber ud i Gravene, der omgiver den gamle ærværdige Borggaard. Bag ved den er imod Vesten anlagt af den forrige Ejer en liden Plantage, for end bedre at beskytte den mod Vinden“.

Det er Proprietær Anders Gjedde, der har anlagt Plantagen Vesten for Haven. Gjedde udstedte heller ikke noget Fæstebrev, hverken til Gaard- eller Husmænd, uden deri at forpligte dem til aarligt at plante mindst 10 Træer; men dette blev sikkert ikke overholdt. Haven ved Højris i dens nuværende Skikkelse er anlagt i Halvfjerdsene af Kammerherre Steensen Leth. To af Klingenberg's Fiskedamme blev da opfyldte og erstattede med Græsplæner og smukke Lindealleer. Senere udvidedes Haven mod Nord og Vest, saa den blev ialt en halv Snes Tønder Land. Med Hovedbygningen forbindes den med en Jernbetonbro over Graven.

Foruden Herremændene virkede adskillige Præster og Lærere som Foregangsmænd for Havebruget, idet de anlagde Haver ved deres Præstegaarde og Skoler. Om Haven ved Ljørslev Præstegaard se Ljørslev og Ørding Sognes Kirkehistorie, Side 93.

I en Forordning, udstedt af Kristian d. VI., om Skoler paa Landet siges, at „til hvert Skolehus skal og lægges en tilstrækkelig Kaalhaug, og hvor det er muligt en med Træ eller Gjerde indhegnet Brønd“. Til lige: „Bønderne skal første Gang forsvarligt indgrøfte og i Skov Egnen indhegne Kaalhaugen“.

Efter Skoleloven af 1814 anføres: „Ved Skolebygningen skal, saavidt Omstændighederne tillader det, anskaffes en Haugeplads af $\frac{1}{2}$ —1 Skp. Lands Størrelse

til Brug for Skolelæreren . . . . Den maa, hvor Gaden ikke er udskiftede, tages af Gadejorden“.

Haven var en Del af Lærerens Løn, og Skolen blev et Lærested for Havebrug.

Det kongelige danske Landhusholdningsselskab stiftedes 1769. Det tog sig ogsaa af Have- og Plantnings-sagen ved at indbyde til Konkurrence om Skrifter for Bonden, ligesom det præmierede praktiske Foretagender vedrørende Havebruget. Endvidere uddelte det gratis Træplanter. I dets Aarsberetninger for Aaret 1833 omtales Skolelærer og Kirkesanger L. P. Søltoft i Ørding Skole paa Mors; „Ved sin Bopæl har han anlagt og indhegnet en Have, indhegnet en Toft, beplantet begge med 300 til 400 forskellige Træer, og den første tillige med nogle Frugttræer og Frugtbuske. Ved at sommerstaldfodre sine Køer, har han bragt det dertil, at han kan gjødske sin Lod to Gange i hvert Sædomløb. Han har ved disse Aaret 1828 udførte Foretagender, som i hans Egn ere iblandt de sjældne, fremstillet et følgeværdigt Eksempel“.

Man tog ogsaa fat paa Læplantning. Der dannedes Smaa- og Læplantningsforeninger, som uddelte Træer, ikke blot Skovtræer, men ogsaa Frugttræer og Frugtbuske samt Havefrø. Saaledes stiftedes 1882 „Morsø Plantningsforening“, der virkede for Havebrug, Læplantning og Plantning af Plantager.

Smaaplantninger og levende Hegn blev efterhaanden almindelig adskillige Steder, saaledes ogsaa i Ljørslev og Ørding Sogne.

I 1896 paabegyndte Etatsraad P. Knudsen i Blidstrup, som da ejede Kirstinedal i Ljørslev, at beplante 21 Tdr. Land gammel Agermark. Paa Præstegaardens Mark lod Pastor J. B. Estrup beplante 1 Td. Land. Desuden lod Kr. Pedersen beplante 6 Td. Land, Iens Andersen Brogaard og Peder Kr. Nygaard beplanter

hver 2 Tdr. Land, og Anders Arentsen beplanter 1 Td. Land.

I 1906 købte Lærer Møller i Ørding et Stykke Hede af Gaardejer Mikkel Kjelde. Han fik dannet et Aktieselskab, der købte og beplantede i 1907 godt 12 Tdr. Land af dette Hedestykke. Aktieselskabets Medlemmer var ¹⁾: 1. Lærer Møller, (Maler H. Møller, Oslo). 2. Niels Kr. Povlsens Enke, Ørding. (Husmand Anders Kr. Povlsen, Storup, Lærer Gravesen, Ørding). 3. Uddeler Mads Vestergaard, (Gaardejer Kristen Odgaard, Ørding). 4. Husmand Mikkel Kr. Mikkelsen, Storup. 5. Gaardejer Mikkel Kjelde, Ørding. 6. Købm. J. A. Visby, Ørding. 7. Sognefoged Laurits Overgaard, Ørding. 8. Fabrikant Martin Bertelsen, Ørding, (Gaardejer Marinus Bertelsen, Ørding). 9. Gaardejer Jens Mathiasen, Storup, (Gaardejer Kr. Nørgaard, Storup. Gaardejer P. Houmøller, Ljørslev). 10. Gaardejer Kr. Serup, Storupgaard, (Gartner Joh. Riis, Nykøbing). 11. Gaardejer P. Th. Sørensen, Storup, (Husmand Fr. Knudsen, Jølby, Gaardejer Anders Dam, Ørding). 12. Gaardejer Niels S. Nørgaard, Kjærgaard i Storup. 13. Købm. N. C. Rasmussen, Ø. Assels, 14. Gaardejer Jens Kr. Horsager, Ø. Assels. Plantningen kaldes „Møllers Minde“.

Endvidere har Peder Sørensen, Storup, beplantet 6 Tdr. Land og Kr. Sørensen, Storup, 2 Tdr. Land, Kr. Post, Ørding, 2 Tdr. Land, Anders Hansgaard, Ørding, Mikkel Kjelde, Ørding, Niels Mehl og senere Søren Sørensen paa den samme Ejendom, hver 1 Td. Ld.

Alle disse ovenfor nævnte Plantninger er beplantet med Fyr og Gran; dog er i de senere Aar Halvdelen af „Møllers Minde“ underplantet med Løvtræer og Gran. Tillige er der levende Hegn om de fleste Marker i Ljørslev og Ørding.

---

1) De i Parentes nævnte Navne er senere Ejere af Aktierne.

Et Eftermæle.

Ved *N. Sodborg*, Vesløs.

HUSMAND NIELS KR. NIELSEN (Jepsen) i Tømmerby paa Hannæs har blandt en Del gamle Papirer, der stammer fra og omhandler hans Slægt, som kan følges over 200 Aar tilbage i Tiden, fundet nedenstaaende Levnedsløb eller Eftermæle over en af Slægten, nemlig Færge-ejer ved Næssund, Christen Mortensen, som kuldsejlede og druknede d. 7. Septbr. 1830 og blev begravet paa Karby Kirkegaard d. 23. Septbr.

Eftermælet er forfattet af Lærer Ole Madsen Schyum i Karby. Lærer Schyum var født i Skyum i Thy 1792; Faderen hed Mads Olsen. Han var udgaaet fra Snedsted Seminarium i Aaret 1815, og han var vistnok, saavidt jeg da ved, blandt de første 7 „Subjekter“, hvorved Seminariet d. 5. Oktbr. 1812 begyndte sin Løbebane. Det hedder nemlig saa smukt i den kgl. Resolution af 5. Juni 1812, at der for Aalborg Stift skal oprettes et Seminarium i Snedsted „for indtil 15 Subjekter af Bondestanden“.

Lærer Skyum kan nok skrive et Eftermæle, men den Tids Degne havde jo ogsaa som Regel god Øvelse i det Slags Forfatterskab. Der er intet glemmt, baade den afdødes timelige og aandelige Fortrin er taget med til Belysning af hans eksemplariske Liv. Men Tonen, der gaar igennem det, bærer alligevel Bud til os om en svunden Tid.

Nogle Ord som Levnetsløb.

At vi engang skulle døe, vide vi; men naar og hvor har Gud viseligen ikke villet aabenbare for os. Skriften

lærer det, og den daglige Erfaring stadfæster: at det er Naturens store og uforanderlige Lov, at alt skal ældes og forgaae. Ogsaa denne Dag bringer os denne vigtige Sandhed i Erindring, idet vi — med en talrig og hæderlig Liig-Forsamling — have ledsaget en af vore Medbrødre til sit Hvilested, Graven, i Haab om en ærefuld Opstandelse. Denne vor salige hensovede Medchristen, Christen Mortensen [Eier af Neessunds Færgegaard og Færgeløb] er født 1791 i Kjerup Bye paa Hannæs af Forældrene Morten Christensen og Marren Sørensdatter, som straks efter at Gud havde velsignet dem med denne deres kjære Søn, lode ham indvie til Medlem af Jesu Naaderige ved den hellige Daab og gave ham forøvrigt en anstændig og christelig Opdragelse.

Da han var 8 Aar gammel, kom han ud iblandt Fremmede at fortjene sit Brød, hvoraf han levede til han var 24 Aar, da han først begyndte Søefart og Handel, hvortil Gud gav ham særdeles Lykke og Held. Heraf ernærede han sig vel i omtrent 11 Aar og sammensparede — i Sammenligning med hans Stilling, og hvad han havde at begynde med — en betydelig Kapital, som satte ham istand til for omtrent 4 Aar siden at købe Neessunds Færgegaard og Færgeløb, som han satte i behørig Stand baade til Lands og Vands uden dog at behøve at gjøre de Familier uheldige, som han i sin Fødeegn havde forstrakt med Pengelaan. Som Eier af bemeldte Færgegaard og Færgested kjende vi ham her som et særdeles flittigt og forstandigt Menneske, hvilket den Algode havde forundt naturligt Anlæg, hvorom vidner hans virksomme Stræben og de mange betydelige Forbedringer, han Aar efter Aar der foretog.

At hjælpe sin trængende Næste og gjøre Vel var hans kjæreste Lyst; thi de, som holdt Løfte og bestræbte sig for at arbejde sig fremad heri Verden, kunde

gjerne hos ham blive hjulpne. Ogsaa tjener dette som Bevis paa hans Velgjørenhed og veltænkende Hjerter, at han gjerne havde sin gamle Moder — om hvem han altid taledede med følsom hjertelig Varme — hos sig, og det uden at være bunden ved anden Forsørgelsespligt end sønlig Kjærlighed. Vor salige Afdøde havde ogsaa gode Religions-Kundskaber, ligesom han, ved at have seet sig om i Verden, havde samlet sig særdeles gode Verdens-Kundskaber i Henhold til hans Stand og Stilling.

Han havde 5 Sødskende, af hvilke den Ene er død; men de øvrige 4 — 1 Broder og 3 Søstre, der ere bosatte i hans Fødeegn — overlever ham sørgeligt tillige med deres gode Moder, hvis forenede Taksigelse følger ham over i Fredens Hjem for hans venlige Forhold imod dem, mens han levede, og for hvad han ved sin redelige Virksomhed har efterladt dem til Deling efter sin Død.

Saaledes var da vor salige afdøde Medchristens Liv en uafbrudt Virksomhed, indtil han, i sit 40de Aar, Tirsdagen sidstafvigte 7. Septbr. om Aftenen Kl. 5 omskiftede det Timelige med det Evige. idet en Vindstød kæntrede en Sejlbaad med ham og en Hosværende, og de vare ikke mere. Hvad Sorg dette er for hans Moder og Søkende kan af os kun svagt føles, men ei beskrives, og kun den Gud, som vil give ham og os alle en hæderlig Opstandelse paa hiin Dag, formaar at trøste dem. —

Karbye Skole, d. 22de Septbr. 1830.

O. M. Schyom.

En gammel Morsingbo-Vise.

No æ de fobi mæ vos, bette Tammes,
Di Brøw haar a faat, aa no ska do fo Svaar.
Men fy, a tøvs endda do maa skam dæ,
Saa manne Gaang do haar holdt mæ fur Nar;
Men Synden aa Skammen, dem ræner do ett,
Fu son nøi haa vis gaaen dæ øver saa tidt!

I fyvver do lovved mæ, do vill hold a mæ,
Saalæng som æ Bøg i æ Skov den bar Blaar.
Saa tèt a jo satt, a ku betro dæ mi Hjat.
Fu de te a trov, de va sand, hva do saae.
Med Haanden og Munden do lovved saa godt;
Men no haar a mærket, a er bløvven snøt!

A syed dæ di Skjovter, aa band dæ di Vanter,
Aa tov gaang a ga dæ te en sribere Vest;
Aa hind saa de Blusser, saa pæn a dem kanted,
Om Davven far vi skuld i Skovven te Fæist!
De hall a mi Løn saat a til æ paa dæ,
Men oven i æ Kyb saa narrer do mæ!

Syv Daaler aa fier Mark i fyvver a ga dæ,
Da do sku ha Væmel te Bovser aa Frak',
A bøst dæ di Klæier, saa snaar de va støvve,
Aa de va val knap, do vill sæi mæ Tak!
Aa aaller do ga mæ saa møi som en Troe,
Te a ku ha Brug fur aa svøb om en Taae!

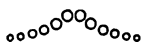
Aa hør, bette Tammes, hva a no vel sei dæ,
 Di Gyvten, ja, den vil ves gaa i Gras,
 Fur anner do aldrig ska fo i di Davv,
 Saalæng som æ Deien i vo By han hier Mads;
 Aa tri Gaang do aller skal fo lyst i di Davv,
 Mæ minner do mæ i æ Jovr vel begravv!

Ja hør, bette Tammes, jen Ting ka a sei dæ,
 At dovven de æ do som Lud i en Kaaer!
 Aa galsinnet æ do, a trovv do sku bjet mæ,
 En Gaang da a ga dæ en kortfatte Svaar;
 Aa varr ed en Gaang, te a so te en Kaael,
 Do var som en Hund, te di røtt i æ Haael!

No trovver a nok, te di Skusmaal er skrøvven.
 Aa beier de haar do den vis et fortjent;
 Ka do beviis mæ, te nøi aaer æ Løvven,
 Saa maa do kald mæ te hvem, do vil;
 Faaval! Gi a aaller haad fot dæ aa si,
 A blæser en Styk i di Kjærresteri!

Optegnet af *Kr. Søndergaard*, Outrup.

Anm. Om denne Vise er digtet her paa Mors, faar staa hen. Det har ikke været muligt at faa skaffet sikre Oplysninger herom. Noget andet er, at den for et Par Menneskealdre siden var kendt og blev sunget over hele Øen. — Dens Indhold hæver den højt over de almindelige Markedviser og Kæresteviser. (Red.)

Indholdsfortegnelse

til III Bind af „Historisk Aarbog for Mors“.

(Aarg. 1927—30.)

		Side
Søren Børgesen Vandborg Dyhr (Portræt og biogr. Data)	XII	3
<i>Fryd, C. A.</i> , Telegrafkontrollør: Nykøbing Mors Telegrafstation 1857—1926. . . .	IX	3
<i>Gravesen, G. Th.</i> , Lærer: Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie.	IX	49
— Fortsættelse	X	73
— Fortsættelse	XI	109
— Fortsættelse	XII	106
<i>Hansen, Holger</i> , stud. mag.: Morsingboernes politiske Liv under Provisorierne.	XII	23
<i>Hatt, Gudmund</i> , Professor, Dr. phil.: Hus- tomter fra ældre Jernalder paa Mors.	XI	3
<i>Hovmøller, Johan P.</i> , Gaardejer; Om Sognekirkerne paa Mors	IX	19
— Tæbring Kirke	X	59
— Lidt om de i Karby Kirke begravede eller nedsatte Personer	XI	27
— Ovtrup Kirke	XII	74
— Efterskrift om Tæbring Kirke.	XII	93
Indholdsfortegnelse til III Bind af „Historisk Aarbog for Mors“ (Aarg. 1927—30).	XII	125
<i>Kjølby, Anton</i> , Lærer: Personregister til „Historisk Aarbog for Mors“ V—VIII II Bind (Aarg. 1923—26).	X	135

	Side
<i>Krogh, N. Chr.</i> , pens. Lærer: Af en Slægts Saga	X 16
<i>Küster, Anna Louise, f. Dyhr</i> , Frue: Af Søren Børgesen Vandborg Dyhrs efter- ladte Papirer	XII 4
<i>Lund, Henrik Gerner</i> , Viceskoleinsp.: Tho- mas Thomsen Lund til Lund paa Mors	XI 54
<i>Molbæk, S. P.</i> , Lærer: En 93-aarig for- tæller sine Livserindringer m. m.	XII 62
<i>Rockstroh, K. C.</i> , Kaptajn, Arkivar: Lidt om Jordegods, Bønder og Herremænd paa Mors 1724	X 3
<i>Schmidt, August F.</i> , Redaktør: Fra Sejers- lev Sogn	IX 109
— Fra Sundby Sogn	X 23
— Fra Øster Jølby Sogn	XI 63
— Halkjærgaard i Dragstrup	XII 51
— Øster Jølby ældste Friskole	XII 61
<i>Sodborg, N.</i> , Lærer: Et Eftermæle	XII 120
<i>Søndergaard, Kr.</i> , Partikulier: Folkeliv og Folketro i gamle Dage	IX 69
— Lidt om afdøde Skolelærer Povl Hen- riksen, Flade	X 49
— Markeder i gamle Dage	XII 95
— En gammel Morsingbovise	XII 123
<i>Worm, Chr.</i> , Boghandler: Spredte Træk om Forholdene i Karby Sogn	XI 83

Indhold.

	Side
Søren Børgesen Vandborg Dyhr (Portræt og biogr. Data).....	3
<i>Anna Louise Küster f. Dyhr</i> : Af Søren Børgesen Vandborg Dyhrs efterladte Papirer ...	4
<i>Stud. mag. Holger Hansen</i> : Morsingboernes politiske Liv under Provisorierne.....	23
<i>August F. Schmidt</i> : Halkjærgaard i Dragstrup	51
— Øster Jølby ældste Friskole.	61
<i>S. P. Molbæk</i> : En 93-aarig fortæller sine Livserindringer m. m.	62
<i>Johan P. Hovmøller</i> : Ovtrup Kirke.....	74
— Efterskrift om Tæbring Kirke	93
<i>Kr. Søndergaard</i> : Markeder i gamle Dage ...	95
<i>G. Th. Gravesen</i> : Bidrag til Ljørslev og Ørding Sognes Historie	106
<i>N. Sodborg</i> : Et Eftermæle	120
<i>Kr. Søndergaard</i> : En gammel Morsingbovise .	123
Indholdsfortegnelse til III Bind af „Historisk Aarbog for Mors“ (Aarg. 1927—30)	125

XII
1930